

FUNKTIONEL DISKURS GRAMMATIK — OG FUNKTIONEL PRAGMATIK

Til Hartmut Haberland i anledning af de 60 år

1.1.1 FUNKTIONEL LINGVISTIK

Funktionel lingvistik er en hovedstrømning, et paradigme, inden for sprogvidenskaben og står som sådan i modsætning til *formel* lingvistik. Det er en meget kompliceret sag at udrede forholdene omkring denne paradigme-modsætning, noget der ikke skal forsøges her. Lad det altså være nok indledningsvis at understrege, at ifølge *funktionalismen* er sprog, forstået som *virksomhed*, overordnet set mellemmenneskelig *kommunikation*, (sam-)tale; at sprog derved, som *tungemål*, er et *redskab* til kommunikation; og at et sprogs struktur, dets ‘form’, er afpasset denne funktion — og ikke omvendt, lidt ligesom et biologisk organ i kraft af evolutionen er afpasset sin funktion i organismen, og at en organisme er evolutionært tilpasset til sine omgivelser. Det funktionalistiske paradigme omfatter groft sagt to hovedretninger samt adskillige mindre skoledannelser: Den éne, og nok numerisk og geografisk mest udbredte, er *sociologisk* orienteret, nemlig Systemic-Functional Linguistics; det andet, og formentlig i øjeblikket mest prestigefyldte “brand” inden for den *anglo-amerikanske* verden er *psykologisk-kognitivt* orienteret: Cognitive Linguistics. Ingen af disse retninger skal dog være i fokus i dette bidrag, hvor interessant det end måtte have været. Tværtimod skal vi beskæftige os med en mindre skoledannelse, en gruppering der snarest kan karakteriseres som *både sociologisk og psykologisk-kognitivt* orienteret, og med det måske noget eksotisk lydende navn *Functional Discourse Grammar*, forkortet *FDG*. På dansk vil jeg benævne skolen *Funktionel Diskurs Grammatik* — uden sammensætnings-sammenskrivning, for at kunne bevare forkortelsen *FDG*. Selvom denne skole indtil videre kun har tiltrukket sig en mindre skare af næsten udelukkende europæiske lingvister, og uden naturligvis at ville dyrke det eksotiske for dets egen skyld, vil jeg alligevel vove at formidle en *diskursfunktionel* tilgang til funktionel sprogvidenskab. Dette gør jeg, fordi jeg mener, at denne tilgang er den mest lovende og overbevisende: Den har potentialet til at blive en altomfattende sprogteori, der vil kunne gøre det muligt at *beskrive* sprog mest præcist og give de bedste *forklaringer* på alt sprogligt. Epitetet *discourse* i *FDG* angiver, at *FDG* udgør en kritisk revision og videreudvikling af *Functional Grammar*, *FG*, som blev udviklet, især i Holland, fra slutningen af 1960’erne, og i særdeleshed i opposition til formalisten Noam Chomskys såkaldte ‘generative’ lingvistik (fra midten af 1950’erne og frem). *Functional Grammar* og *Functional Discourse Grammar* har (haft) to hovedarkitekter, nemlig for førstnævntes vedkommende den i 1995 afdøde ophavsmand, Simon Dik, samt dennes efterfølger, Kees Hengeveld, som selv er hovedkraften bag den sidstnævnte, diskursfunktionelle nytænkning. *FG* har lige fra sin begyndelse haft tilhængere på dansk grund (Jan Pinborg og Mike Fortescue var blandt de første), men har som “standardmodel” siden starten af 1990’erne også været genstand for stærk kritik her, hvilket har udmøntet sig i en “afart”, først blot kaldet *Dansk Funktionel Grammatik (DFG)*, siden ændret til *Dansk Funktionel Lingvistik, DFL*. Det er denne særlige variant, Peter Harder fremstiller i sin *NyS* udgivne artikel (Harder 2006; jvf. antologien *Dansk Funktionel Lingvistik*, Engberg-Pedersen et al. 2005; samt Togeby 2003). Nærværende artikel skal dels introducere de fundamentale træk ved *Funktionel Diskurs Grammatik*, dels vil den rumme en grov skitse af *min videreudvikling* heraf, som jeg kalder *Funktionel (Diskurs) Pragmatik* (*FDP* eller *FP*; oprindeligt blot en variant af *DFG* og *DFL*, jf. Nedergaard Thomsen 1990/91). *FP* kræver af en adækvat sprogteori, at den må integrere, ikke kun det overordnede diskurs-*pragmatiske* perspektiv og psykolingvistik (herunder sprogprocessering) — som *FDG* gør, men også, og i lige så høj grad, bl.a. sociolingvistik og sprogtradering (sprogtilegnelse og -forandring). I sidste ende skal *FP* blot være en brik i en overordnet *pragmatistisk* “teori om alting” (jf. også Dewey 1916, 1938).

1.1.2 FUNKTIONEL DISKURS GRAMMATIK, INDLEDENDE BETRAGTNINGER

Som navnet antyder, er ifølge Funktionel *Diskurs* Grammatik sprogets naturlige, basale fremtrædelse, og dermed grammatikteoriens primære emne, (såvel dannelsen som fortolkningen af) den *semantisk-pragmatiske* helhed, *diskurs*, som er et tekstligt-lingvistisk fænomen. Heri adskiller FDG sig fra såvel standard FG som fra traditionel lingvistik, idet det for begge disse er den *syntaktiske sætning*, der er basal, for FG's vedkommende sætningen som *semantisk-syntaktisk*, for traditionen som *morfo-syntaktisk* fænomen. Når jeg siger, at FDG's basale enhed er semantisk-pragmatisk, mener jeg dermed, at den er såvel funktionel (pragmatisk) som strukturel (semantisk). Derved placerer FDG sig som en 'gylden' middevej mellem *på den ene side* et rent funktionelt diskursbegreb, såsom sprogsociologiens åbne, ikke-lingvistiske, men *sociologiske* begreb 'diskurs', der nærmest kan opfattes som et bestemt, genre-indifferent emne- eller genstandsområde, som f.eks. sportsdiskurs (jf. Heller Lützen 2004; Harder 2006), og *på den anden*, den formelle lingvistik's autonomt syntaktiske sætning, der hverken er semantisk eller fonologisk, men rent formel ('symbolsk'). I og med at FDG's basale enhed overordnet er pragmatisk, intentionsbaseret og kun sekundært formelt reflekteret, så er dét, der differentierer én diskurs fra en anden, noget *funktionelt-kommunikativt* og ikke noget (formelt) leksikalsk, som det verbale prædikat inden for FG's traditionelle, verbal-centrerede udsagnsbegreb (eng. *clause*). I og med at diskurs altså er *semantisk-pragmatisk* bestemt — er en *funktionelt-kommunikativt* defineret helhed, både anskuet som tekstprodukt og 'tekstproduktion' (dannelse og tolkning), så skal man ikke forvente én håndgribelig, rent strukturelt, morfosyntaktisk defineret, manifestationstype. Dette indebærer således, at man som diskursmanifestationer studerer såvel større som mindre *syntaktiske helheder* end den simple verbal-centrerede sætning — det eneste kriterium er, at den pågældende manifestant rummer en genkendelig refleks af den bagvedliggende diskursive-kommunikative funktion: Eksponenter kan derved f.eks. være, såvel, på den øvre ende af manifestationskalaen, hele tekster (i traditionel forstand), eller de "grammatiske", ikke-fragmentariske manifestationer af selvstændigt fungerende replikker, som også, på den nedre ende af skalaen, småordsudbrud og talesproglige, "ugrammatiske" sætningsfragmenter — når blot de *fungerer som* diskursive helheder og er selvstændigt, genkendeligt "markeret" (Hengeveld 2004a, b, 2005a).

Da Funktionel Diskurs Grammatik, som før nævnt, er en kritisk revision af Simon Diks oprindelige standardmodel, Funktionel Grammatik (nyeste, posthume version: Dik 1997a, b), må jeg indledningsvis (i afsnittet STANDARD FUNKTIONEL GRAMMATIK) komme ind på FG — som Kees Hengeveld altså også selv har været en vigtig medarkitekt for. FG har sit hovedfokus på struktur, dvs. *brikkerne* i et sprogspil — så at sige hvilke brikker, der skal til, og hvordan de kan eller skal bygges sammen til stedse større brikker med mere komplekse funktioner, men uden egentlig tanke på, at det er et spil (funktion), hvad det er for et spil, og hvorfor og hvordan man spiller det. Da dette énsidige element-synspunkt på sproget principielt er uholdbart (selvom det er lige så gammelt som den vestlige lingvistik selv), har Hengeveld revideret FG-modellen, således at det, der nu tages udgangspunkt i, er sprogbrugernes *træk* i spillet — deres såkaldte 'diskurshandlinger' (funktion) og disses grammatiske manifestationer og deres opbygning (struktur), både universelt og sprogtypologisk, alt med henblik på en *funktionel forklaring* — dvs. hvor strukturerne forklares ud fra deres — diskursive — funktioner. En gennemgang af dette vil udgøre hovedparten af artiklen (afsnittet FUNKTIONEL DISKURS GRAMMATIK — EN VIDEREUDVIKLING AF STANDARD FG, samt næstfølgende afsnit).

Selvom Kees Hengeveld har en diskurspragmatisk tilgang til grammatikteori, har han dog stadig generelt kun fokus på en mindre del af den diskursive helhed, nemlig på den enkelte sprogbrugers monolog eller 'replik' — på hans enkelte træk i diskursen, sprogspillet, og hvilke træk

man kan udføre inden for det pågældende spil (dansk, spansk, mapudungun, ...). At diskurser er sprogspil, der spilles efter bestemte regler, at spillerne har bestemte hensigter og mål og interesser og derfor forskellige strategier, at disse kan revideres undervejs i spillet, er uden for modellens rækkevidde, ligesom det også lades ude af betragtning, at reglerne for sprogspil skal læres af de enkelte spillere, og at dette også er et sprogspil, samt at reglerne kan ændres fra generation til generation, og at dette også er sprogspil. Dette udvidede perspektiv er genstand for de efterfølgende afsnit og udgør en revision af Funktionel Diskurs Grammatik, der er påkrævet for at optimere teoriens forklaringskraft. Altså, man må kigge ikke kun på enkelte replikker, men på *hele* samtaler (sprogspil), herunder replikskifter (træksekvenser). Ved dette udvidede perspektiv bliver FDG en *dialogisk* diskursfunktionel model. Men denne revision er altså ikke nok — perspektivet må udvides til også at omfatte, hvorfor og hvordan sprogspil som sådan er opstået, hvordan og hvorfor de har udviklet sig igennem generationerne som taletraditioner, og hvorledes de tilegnes af den efterfølgende generations sprogbrugere, der gradvist ændrer (på) dem, mere eller mindre efter egne, ændrede behov — og forgodtbefindende. Det er det *diakrone* pragmatiske perspektiv. Ud over denne revision må man tillige have fokus på selve de konkrete sprogspil, man spiller og kan spille inden for et givent sprog (-samfund) — spillet som talepraksis, både individual- og socialpsykologisk set. Således bliver FDG også en *dynamisk* model, der bliver forenelig med pragmatik (i gængs forstand) på den éne side, og psyko- og sociolingvistik på den anden. Ved at se på sprogtrædering — dvs. sprogtilegnelse og -forandring — som metakommunikative sprogspil inden for talepraksis ophæves et ellers principielt skel mellem diakroni og synkroni til fordel for et enhedssynspunkt, således at sprogvidenskaben kan gøres til en *enhedsvidenskab* (der så kan integreres med omkringliggende enhedsvidenskaber, som i sidste ende skal integreres til en altomfattende pragmatistisk enhedsvidenskab, Teorien om Alting) — det endelige *pankron* mål.

Hengevelds Functional Discourse Grammar er, som tidligere understreget, en kritisk videreudvikling af Diks Functional Grammar (for en gennemgang af Funktionel Grammatiks udvikling fra ca. 1965 og frem til 2004, se Anstey 2004). FDG har overtaget FG's sunde eklekticisme over for andre sprogteorier. Der er således bl.a. indoptaget eller videreført tankegods fra *Generative Semantics*, nemlig en prædikatslogisk analyse af ytringers semantiske strukturer; fra *Systemic-Functional Linguistics*: først og fremmest at det sproglige indhold ses i tre dimensioner: den interpersonelle (herunder retorisk struktur), den tekstmæssige (informationsstruktur) og den repræsentationelle (kategorierne). Fra *Role and Reference Grammar* stammer opfattelsen af grammatiske morfemer og funktionsord som operatorer inden for en lagdelt sætningsstruktur (allerede i FG) og også vægten på *grammatisk* tekststrukturering, som dog allerede var udviklet i *Tagmemics* (jf. Longacre 1976). Fra *Construction Grammar* og *Cognitive Grammar* har man fokuseringen på grammatiske konstruktioner og mønstre, snarere end på enkeltelementers valens, der var en vigtig karakteristik ved Diks standard "byggeklods- og samlebåndsmodel", som omtalt ovenfor. Sidst, men ikke mindst, skal nævnes hypotesen om, at grammatikken er et system af interagerende, semi-autonome niveauer, en hypotese som ifølge Hengeveld selv (pers.komm., 2006) er inspireret af Jerrold Sadocks *Autolexical Syntax* (1991), og som kan genfindes inden for bl.a. nyere generativ grammatik (Jackendoff 2002) samt stratifikationslingvistik, hvor den er ældre end FG selv (begyndelsen af 1960'erne; ny, neuro-kognitiv version: Lamb 1999). FDG skal tillige ses på baggrund af og har indoptaget synspunkter fra dagligsprogsfilosofien, bl.a. Strawson, Austin, Searle og Grice samt Wittgenstein, i sin sene periode. Overordnet er FDG en model, der skal være *kompatibel med* indsigter fra psykolingvistikken, især med viden om sprogproduktion, hvor den talendes sprogprocessering går unidirektionelt fra kommunikativ intention til artikulation samt fra diskursiv helhed til del (se Levelt 1989, 1993).

1.2.1 FUNKTIONALISMEN I LINGVISTIKKEN

Funktionel Diskurs Grammatik er, i lighed med standard FG, fokuseret på *formalisering*, på at (kunne) *notere* en hvilken som helst sproglig ytring (diskurs), fra et hvilket som helst sprog, i et universelt formelsprog (mhp. typologisering og teoretisk 'rekonstruktion') — en karakteristik, der ikke må få én til at tro, at modellen er 'formel', da der netop i termen 'formel' ligger den opfattelse, at *sproget selv* er en *autonom* størrelse (struktur), hvis funktion og brug er *betinget af strukturen* og ikke omvendt. I FDG, som en funktionel teori, ses strukturen tværtimod, som vi omtalte ovenfor, som *motiveret af og tilpasset til sin funktion og brug*. I overensstemmelse med Butlers klassifikation af lingvistiske teorier (Butler 2003a, b) kan FDG altså nærmere karakteriseres som en *strukturel-funktionel* model, dvs. som en model hvor sproget ikke er funktion *eller* struktur alene, men netop en *struktur* med en *funktion*, som strukturen er af- og tilpasset — eller, fra en anden vinkel, en funktion med en tilhørende, tilpasset manifesterende struktur. FDG bekender sig således til funktionalismen i lingvistikken, oprindeligt udviklet især i Europa i 1920'erne og -30'erne og frem (prager-folkene Roman Jakobson og Vilém Mathesius; franskmændene André Martinet; københavner-kredsens Viggo Brøndal og Otto Jespersen; London-skolens John Firth), men også i USA (Edward Sapir og Benjamin Whorf; Kenneth Pike og Sidney Lamb; Dwight Bolinger; Joseph Greenberg) samt i Sydamerika i 1950'erne (rumæneren Eugenio Coseriu; senere i Vesttyskland).

Funktionalisme er, som nævnt indledningsvis, én af to overordnede mulige måder at betragte og forklare fænomener på. Ifølge funktionalismen kan et givent fænomen aldrig meningsfuldt udredes i isolation ("i og for sig selv"), men må altid ses som *interagerende med en kontekst i en helhed*, og i denne interaktion opfylder det pågældende fænomen en *funktion*, spiller en *rolle*, evt. tjener et *formål*. Dette skal ikke forstås sådan, at der nødvendigvis står en intention eller vilje bag, der har 'designet' fænomenet efter en bestemt hensigt (contra Searle 1990a, 1995). Selv fysisk-geologiske fænomener som Andesbjergene er *til en vis grad* funktionelle, for selvom der er ikke er 'nogen', der har intenderet og udviklet deres *geologiske* struktur, så giver det heller ikke nogen mening kun at beskrive dem autonomt, isoleret fra deres geologiske oprindelse og udvikling samt den påvirkning, de undergår og har undergået fra de øvrige naturforhold, ikke kun almindelig geologisk erosion, men også menneskers intentionelle tilpasning af bjergene til deres egne behov, f.eks. ved tunnelboring og anlægning af veje. Det er disse eksterne, kontekstuelle forhold, der 'forklarer' bjergenes struktur — strukturen afspejler, *indekserer* de kontekstuelle forhold, ligesom fodsporene i sneen afspejler de fødder, der har afsat dem. Det er naturligvis mere oplagt at operere med (inhærente) funktioner og funktionelle forklaringer i biologien: Det er hjertets funktion at pumpe blod; det er hjernens funktion at kontrollere adfærd af den og den art; de og de egenskaber er blevet nedarvede, fordi de har 'fungeret', dvs. har givet større overlevelseschancer for arten i det pågældende miljø. Mest indlysende, ja ligefrem trivielt, er det nok at operere med funktioner og funktionelle forklaringer, når man beskæftiger sig med menneskeskabte eller "brugerdefinerede" fænomener, såsom sociale institutioner (herunder sprog, kunst og religioner) og hele samfund, for her ligger der jo en (kollektiv) intentionalitet bag. Det modsatte standpunkt, som altså er formalismens (herunder Noam Chomskys), hævder, at man sagtens kan, og faktisk *bør*, forklare fænomener autonomt, i isolation, som formelle størrelser *sui generis*, der kun overholder deres egne, indre, formelle-strukturelle lovmæssigheder. Dette svarer til at undersøge muskler, sener, nerver og organer som *anatomiske* størrelser, *uafhængig* af deres funktioner i større sammenhænge (kontekst) i kroppen (helhed) (se Engelsrud 2007).

1.2.2. FUNKTIONALISMEN I FUNKTIONEL DISKURS GRAMMATIK

Funktionel Diskurs Grammatik anskuer altså, ifølge sit videnskabsparadigmatiske ståsted, sprog som et fænomen, der opfylder en funktion, og hvis struktur er tilpasset denne funktion: som et *værktøj* (struktur) til at *kommunikere* med (funktion). Hvis sprog imidlertid mere præcist skal forstås ikke kun som en instrumentel *resurse* — som et system, men også som (*sam-*)*tale* — sprogbrug (værktøjsbrug), så er det *både* som en værktøjsfabrik og en værktøjskasse *og* som værktøjsfabrikation og værktøjsbrug, hvor det færdige sproglige ‘værk’, *diskursen*, naturligvis er værktøjet, der er henholdsvis fabrikeret eller fundet frem (f.eks. interjektioner, holofraser) for at blive brugt til at udvirke noget med (formål). At studere sproget inden for det formalistiske paradigme er derimod som at studere værktøjet og værktøjsfabrikationen *uden at* erkende, at det er værktøj — eller måske snarere at studere tegningerne til fabrikationen — og fabrikkens grundplaner! FDG studerer både værktøjsfabrikker (grammatikker), værktøjsfabrikation (sprogprocessering), værktøjer (de sproglige diskurser), værktøjsbrug (brugen af dem i interaktion), værktøjsbrugerne og selve institutionen værktøjsbrug og dens oprindelse og udvikling. — Når jeg siger *sprog som “værktøj”*, mener jeg såvel værktøj *i snæver forstand*, som også ‘legetøj’ — sproget i digtning, for eksempel (men bag legen gemmer der sig naturligvis også en instrumentel alvor). Min brug af ordet “værktøj” omfatter to dimensioner: for det første sproget — talen, diskursen — som kommunikativt, instrumentelt ‘(kunst)håndværk’ (frembringelse), der er diskursen i henholdsvis værktøjs- eller legetøjsfunktion; og for det andet, sproget og talen som *teknisk-grammatisk* ‘redskab’ og ‘redskabsbrug’ (anvendelsen af sprogstrukturene). (Kunst)håndværket frembringes af de sproglige (kunst)håndværkere ved hjælp af deres sproglige redskaber — redskaberne er de *sproglige midler*, sætninger for eksempel. Sprogbrugerne er samtidig redskabsbrugere, redskabsmagere og redskabsudviklere, idet de *såvel* fremdrager eller fabrikerer de sproglige instrumenter, de bruger, *som* tilegner sig og forandrer dem. En sprogbruger er således på én gang *både* en (kunst)håndværker *og* en redskabsmager og redskabsbruger, og hans arbejde er *både* (kunst)håndværk *og* redskabsfabrikation og redskabsbrug. Jeg skal uddybe disse distinktioner senere i artiklen (se afsnittet DIAKRON-DYNAMISK FDG — SPROGBRUGEREN SOM REDSKABSMAGER).

2.1.1 STANDARD FUNKTIONEL GRAMMATIK

Funktionel Grammatik — standardversionen FG — er en teori om ‘naturlige sprogbrugerer’, dvs. alle menneskers, *grammatiske* færdigheder, disse forstået som en integreret del af alle deres sociale og kognitive færdigheder — deres ‘naturlige intelligens’, herunder især deres kommunikative færdigheder (Dik 1997a). De grammatiske færdigheder er ‘strukturen’, og den interagerer således med, er integreret i og tilpasset til, samt skal forklares ud fra sin ‘funktionelle kontekst’ bestående af de andre sociale og kognitive færdigheder. Der er nu forskellige kriterier for, hvornår og i hvilken grad det pågældende stadium af FG som teori er “vellykket”. For det første kan man betragte dette *særsprogligt* og *beskrive* et givent sprogs struktur *internt* — i så fald taler man om, at teorien skal være *deskriptivt* adækvat: Den skal beskrive alle fænomener på tilfredsstillende vis, efter først at have sikret sig empirisk dækning, dvs. at den er observationelt adækvat, hvorved den i sidste instans må være en statistisk model over variationen i det pågældende sprogsamfund. Da de grammatiske færdigheder er en integreret del af alle menneskets sociale og kognitive færdigheder, dets naturlige intelligens, og da alle disse færdigheder bliver behandlet af det tværfaglige forskningsfelt *kognitionsvidenskab* (bredt forstået som også omfattende social cognition), bliver lingvistikken (FG) en del af kognitionsvidenskab. Man kan dog vælge at *betragte* sproget som et *isoleret* fænomen, og derved bliver FG, som en teori om dette, *forklaringsmæssigt* adækvat, såfremt dens resultater understøttes af eller ligefrem kan forklares ved

eller udledes af resultaterne af den øvrige del af kognitionsforskningen — man taler da om, at FG er *kognitivt* adækvat — dvs. *psykologisk real* som det hed tidligere. Den naturlige intelligens omfatter altså såvel de grammatiske færdigheder i snæver forstand som de øvrige sociale og kognitive færdigheder, der alle behandles af bl.a. lingvistik, kommunikationsforskning, pragmatik og retorik, *dele* af filosofien (herunder fænomenologi) og pædagogikken, naturlig logik, hermeneutik, semiotik, *dele* af psykologien, af biologien (bl.a. adfærdsforskningen, dyrepsykologien) og af medicin (fysiologi, neurobiologi, hjerneforskning), af antropologien, etnologien og af sociologien. Set i forhold til dette skal FG mere specifikt stemme overens med især, på den ene side psykologiens og på den anden, pragmatikkens, kommunikationsforskningens og sociologiens resultater, og således være *psykologisk*, henholdsvis (socio-) *pragmatisk* adækvat. Nu forholder det sig jo imidlertid således, at et menneskes grammatiske færdigheder, særsprogligt set, kun er en *typologisk instans* af hans universelle, dvs. artsspecifikke sprogevne. Derfor må man tillige operere med FG forstået som en *universel*, *tværsproglig* teori om sprog, og man taler således i denne forbindelse om, at FG skal være *typologisk* adækvat, i den forstand, at FG skal kunne beskrive og forklare alle aktuelle, alle ‘uddøde’, ja alle *mulige* — også fremtidige — enkeltsprogsgrammatikker samt de bagvedliggende fælles strukturer (universalier): FG skal være universelt gyldig, og den skal være *neutral* over for forskellige sprogtyper og enkelte sprogs særegenheder. Alt dette kan groft fremstilles i form af følgende tabel:

FG's vellykkethedskriterier	Særsproglig FG	Tværsproglig FG
Observationelt adækvat	empirisk dækkende: korpus- og sociolingvistik (repræsentativ)	empirisk dækkende: non-biased sprog-sampling (repræsentativ)
Deskriptivt adækvat	<i>variationsgrammatik</i> : særsproglig variation <i>semiotisk adækvat</i>	<i>tværsproglig grammatik</i> : tværsproglig variation <i>sprogtypologisk adækvat</i>
Eksplanatorisk adækvat	<i>psykologisk og pragmatisk adækvat</i>	<i>psykologisk og pragmatisk adækvat</i>

For at sikre sig, at FG er observationelt og deskriptivt adækvat anvender man korpusundersøgelser, såvel særsprogligt som sprogtypologisk (Bakker 1994). Med hensyn til at opnå eksplanatorisk adækvathed anvendes i nogen udstrækning psykolingvistiske såvel som komputationelle *eksperimenter*; men i modsætning til i Roman Jakobsons funktionelle strukturalisme bruger man ikke, med henblik på at forklare sprogs struktur, ‘ekstern evidens’ i form af data fra sprogtilegnelse, sprogforandring eller sprogforstyrrelser (f.eks. autisme- og afasiforskning). Det skal bemærkes, at der endnu ikke kan kobles nogen sociolingvistik til modellen, da den ikke opererer med begrebet sprogsamfund (og samfund) — den er udelukkende individcentreret, hvorved den er sociologisk inadækvat (se afsnittet DIAKRON-DYNAMISK FDG — SPROGBRUGEREN SOM REDSKABSMAGER).

Da FG først og fremmest er en *typologisk-funktionel* grammatikmodel, lægges der, for at opnå *typologisk adækvathed*, særdeles stor vægt på at undersøge tværsproglig variation, med henblik på at afdække underliggende universelle strukturer. Man er meget påpasselig med ikke at antage universelle strukturer, der er biased imod en ganske bestemt sprogtype. Dette har udmøntet sig i et ‘minimalistisk’ princip om, at *hvad ikke alle har, må ingen have* — i stedet for at *give kejseren hvad kejserens er*: Man opererer altså med den opfattelse, at der bag de konkrete, særsproglige ytringer er nogle såkaldt *tværsproglige*, ‘underliggende strukturer’, som abstraherer fra en hel del særsproglige forhold, der så tolkes som tilhørende sprogets ‘udtryk’ — den semantiske dybde er, bortset fra de sprogspecifikke

leksemer, altså tværsproglig, eller i det mindste mindre sprogspecifik end den grammatiske overflade, ifølge *standard* FG. Et illustrativt eksempel er Hengevelds fortolkning af kopulaverber som indholdstomme udtryksformer (Hengeveld 1986, 1992; Dik 1997a; Hengeveld & Mackenzie under udg.a.): Eftersom ikke alle sprog har kopulaverber, flytter man dem, i de sprog der har dem, væk fra den underliggende semantiske struktur og tilskriver dem via udtryksregler til ytringens udtryk som verbale bærere af dé underliggende, tværsproglige tempus- og modusoperatorer, som f.eks. adjektiviske non-verbale prædikater ikke kan “bære”, men som ytringen ikke kan være foruden. Herimod har DFL, som især tilstræber særsproglig, *semiotisk* adækvathed, talt for at opfatte kopulaverber, i de sprog der har dem, som fuldgyldige hovedverber, som *sætningsnuclei* (jf. Herslund og Sørensen 1994; Becerra Bascuñán 2006), der selvfølgelig må optræde i den underliggende semantiske sætningsstruktur, hvis de findes i det sproglige udtryk (iflg. kommutationsprincippet). Et sundt princip måtte da være, at en særsproglig ytring naturligvis har en *særsproglig underliggende sætningsstruktur*, at indholdssiden altså er sprogspecifik, og at det universelle — snarere end at ligge i sætningens dybde, direkte manifest i den semantiske, underliggende sætningsstruktur — måtte være at finde som en universel *forudsætning* for (sær)sprog, som en universel sprogevne, artsspecifik for mennesket og et resultat af en biologisk evolution, samt som epigenetiske kulturelle universalier. Derved kunne de særsproglige ytringer og de bagvedliggende sprogbygninger, der ‘forklarer’ dem, forstås som variationer over ét og det samme almenmenneskelige tema, menneskesproget (*ursproget*, Sløk 1981), som en biologisk sprogevne og en kulturel tradition. Det at man bruger mund, svælg — med stemmelæber — og lunger på en speciel måde ved taleproduktion, og tilsvarende hørelsen på en bestemt måde ved taleperception, er et uomtvisteligt eksempel på et biologisk hardware-universale. Hvor det har været *comme il faut* inden for formalismen at gå ud fra en medfødt ‘universel grammatik’ (og et medfødt sprogtilægnelsesmodul) *sui generis*, har man inden for den institutionaliserede funktionelle lingvistik ikke villet tro på, at et sådant autonomt fænomen fandtes. Tværtimod har man (og især kognitiv lingvistik) som *baggrund* for sprog og sprogtilægnelse opereret med almene, *ikke-* eller *førsproglige* (men vel alligevel biologisk medfødte?) kognitive færdigheder (f.eks. George Lakoffs billedskematiseringer). Jeg vil dog slå til lyd for en aristotelisk gylden middelvej: *Ud over* at der findes nogle ikke-sproglige, kognitive forudsætninger for sprog, findes der også et *almensprogligt* grundlag for særsprogene (f.eks. noget så trivielt som den føromtalte lagdelte sætningsstruktur), men hvor noget sådant er *sui generis* i generativ lingvistik, så må det inden for funktionalismen udgøre en ‘formalisering’, en særlig *sprogliggørelse* af de almene kognitive og fysiologiske evners substans (sammenhængende med evolutionen af den menneskelige kognition og fysiologi, *ratio*, til også at omfatte kommunikation og symbolisering plus artikulation og audition, *oratio*). En *funktional* teori om de almensproglige forudsætninger kunne så passende kaldes *Universel Funktionel Grammatik* (UFG) — som en funktionalistisk pendant til UG. Den universelle sprogevne er selvfølgelig lokaliseret neurobiologisk hos den enkelte sprogbruger, i hans hjerne og hans perifere systemer, og er et fylogenetisk resultat af evolutionen, der fungerer som et springbræt for hans ontogenetiske tilegnelse af sine sprogspecifikke sprogfærdigheder. Ud fra et kulturelt, ‘glossogenetisk’, perspektiv, som omtalt ovenfor, så er *standard* FG’s sproglige universalier glossogenetiske: en kohærent mængde af induktive generalisationer over særsproglige grammatikker, som man i sidste ende vil søge at give pragmatiske, kommunikative og psykologiske, processeringsmæssige funktionelle forklaringer på. I forrige afsnit talte jeg om sproget og talen som *grammatisk* redskab og redskabsbrug — overfor sproget og talen som *pragmatisk* værktøj, (kunst)håndværk. UFG er således den universelle platform for sproget som *redskab*. Svarende til sproget som *værktøj* er den tilsvarende universelle platform *Universel Funktionel Pragmatik*.

2.1.2 FUNKTIONEL DISKURS GRAMMATIK — EN VIDEREUDVIKLING AF STANDARD FG

Som jeg har fremstillet det ovenfor, stiller (stillede) man nogle bestemte krav til FG, som den skal opfylde for at kunne siges at være tilnærmelsesvis vellykket som en sprogteori. Et vigtigt eksempel på vellykkethedskriterier, som har måttet afstedkomme en revision af standard FG, er kravene om (socio-)pragmatisk og psykologisk adækvathed, altså at sprogmodellen skal stemme overens med, hvad man ved om sprog (tale) som verbal kommunikativ adfærd og psykisk/kognitiv proces: Det var i stigende grad blevet tydeligt, at mennesker ikke kommunikerer (alene) med simple (skolegrammatiske verbal-) sætninger eller komplekse udvidelser heraf, men at den basale funktionelle enhed er en såkaldt ‘diskurs’, herunder en diskurshandling, som indledningsvis omtalt. Det er indlysende, at når man ser på “naturligt” forekommende sprog — især mundtlige samtaler, så foreligger det jo *kun* i en *del* af tilfældene i skolegrammatisk sætningsform: Ofte er éns replikker enten slet ikke sætningsformede (de er f.eks. fragmentariske, men dog alligevel *idiomatiske*), eller også består de af større enheder end helsætninger (f.eks. hele mundtlige narrativer), og disse enheder er ikke additive sekvenser af skolegrammatiske parlørsætninger, men har deres *egen* overordnede grammatiske struktur og funktion. Derfor har man kunnet se, hvordan FG gradvist er blevet revideret fra at være en snæver, traditionel sætningsgrammatik til *i princippet* at være en diskursgrammatik — en *grammatisk teori* for, hvordan sprogbrugere konstruerer og bruger tekster af alle størrelser, og for, hvorfor teksterne er (grammatisk) strukturerede, som de er — en revision, hvis kim dog allerede lå i det afsluttende, 18. kapitel af bind to af FG’s standardværk (Dik 1997b). Denne ‘diskursive’ revision har jo så, som før nævnt, medført tilføjelsen af det distinktive epitet *Diskurs*. Sammenhængende med denne udvikling hen imod en status som en diskursgrammatik har man så også kunnet konstatere en korreleret udvikling fra at være en *bottom-up* ‘ordføjningslære’ (“byggeklodsmodel”) hen imod helt igennem at være en *funktionsbaseret, pragmatisk* grammatik, dvs. en model, der tager udgangspunkt, *top-down*, i det sprogbrugsmæssige: den enkelte sprogbrugssituation og den enkelte talendes formodede ‘diskursive’ intentioner her. Grammatikken ses nu langt klarere som et konventionelt *redskab* — en resurse af instrumentelle, grammatiske valgmuligheder, hvormed en ‘naturlig sprogbruger’ først formulerer og dernæst koder — sammenfattende: verbaliserer — sine konkrete kommunikationsintentioner i sprogbrugssituationen (Hengeveld 2003; som allerede foreslået i Nedergaard Thomsen 1990/91, 1991). I modsætning hertil var Diks klassiske udgave af Funktionel Grammatik altså “vendt på hovedet” — den var strukturel og bottom-up, idet sætningen opfattedes som værende bygget trinvist op af leksikalske og grammatiske enkeltelementer (“byggeklodser”) ifølge deres individuelle valens- og scope-forhold, næsten helt uden at involvere den talende sætningsbygger: Først i den sidste etape af en sætnings derivation forestillede man sig, at den egentlige sprogbrugsfunktion kom på tale: Såkaldte ‘illokutionære’ operatorer, dvs. grammatiske markører til at angive en sætnings talehandlingsfunktion, tilføjedes til sætningens yderste scope. Ved at man i virkeligheden kun så på strukturel velformethed (‘grammatikalitet’), uden at inddrage pragmatisk acceptabilitet og hensigtsmæssighed, var Diks FG-model *i teknisk forstand* en ‘generativ’ kompetensmodel — mens Hengevelds FDG-model nu har *potentialet* til at blive en ren *performansmodel* (*performans* i betydningen ‘competence to perform’), der slet ikke opererer med en *autonom* grammatik — selvom Hengeveld ikke selv mener, at FDG skal være en sådan performansmodel (se Hengeveld 2004a, b).

Ifølge Funktionel Diskurs Grammatik omfatter ‘sprog’ både *sprogbygning* — den forudsatte konvention — og *sprogbrug* — konventionens udfoldelse i talepraksis. Disse to instanser forudsætter gensidigt hinanden, dog således at man kun kan *studere* bygningen via brugen, mens brugen, ikke kun *for den faktiske sprogbruger*, men også *begrebslogisk*, forudsætter bygningen: Der findes ingen

redskabsanvendelse, uden at der forefindes noget redskab at anvende. I og med at en sprogbrugssituation ikke kun omfatter sprogbygningen og talen, men også sprogbrugerne selv og deres sensori-motoriske og konceptuelle “apparater”, den kulturelle-institutionelle sammenhæng de indgår i, den situationelle og co-tekstuelle kontekst, talen er et led i, samt det fysiske medium, den er manifesteret i, må den grammatiske komponent studeres i forhold til disse eksterne komponenter, for det første fordi dens strukturer er afpasset dem, for det andet fordi de udgør dens brugsbetingelser. Set ud fra taleproduktionen, som er FDG’s udgangspunkt, har grammatikken et konceptuelt-intentionelt *input* i form af en tanke og en intention. Dette input skal bearbejdes for at kunne *formidles* til en modtager: Det skal *formuleres* og *kodes* sprogligt, ‘verbaliseres’; men resultatet af denne verbalisering — grammatikkens *output* — skal også, og det er lige så vigtigt for kommunikationen, i sidste instans eller etape, bearbejdes, omformes til fonetisk *artikulation*, hvis finale resultat, for oral kommunikation, er akustiske svingninger i luften. Taleproduktionen er således en *tale-kæde* fra intention til artikulation, fra talen som noget psykologisk i et konceptuelt medium (selvfølgelig neurologisk implementeret) til noget fysiologisk-fonetisk, til i sidste ende noget akustisk-fonetisk i det fysiske medium: et akustisk signal (visuelt hvis der er tale om tegnsprog). Derfor rummer Funktionel Diskurs Grammatik en ekstern kommunikativ-konceptuel input-komponent og en ekstern fonetisk output-komponent. Uden om grammatikken og de perifere input-/output-komponenter forestiller man sig en overordnet, omfattende *kontekstuel* komponent, der rummer den pågældende kommunikations kulturelle-institutionelle, situationelle og tekstuelle kontekst samt sprogbrugernes pragmatiske videnslagre og delte viden, der tilsammen leverer input til den kommunikative-konceptuelle komponent (og dermed videre til grammatikken). Konkretiseret: Man oplever for eksempel en situation (kontekst); denne oplevelse vil man viderebringe til sin adressat (konceptuelt-intentionelt input) og formulerer og koder derfor dette ifølge den mere eller mindre fælles grammatik, hvilket man så til sidst artikulerer fonetisk ifølge det pågældende sprogs ortoepiske regler — således at éns adressat kan percipere det resulterende akustiske signal, fortolke dette fonologisk og semiotisk (dvs. tilskrive semantisk indhold til det morfosyntaktiske og fonologiske udtryk, ifølge den mere eller mindre fælles grammatik), for til slut, hjulpet af konteksten, at fremtolke éns budskab, ytringsmening, altså talekædens udgangspunkt — alt sammen etaper i den omvendte talekæde — eller, skulle man måske sige, kæden kørt baglæns. Den producerede tale bliver hele tiden i samtalens løb tekstuel kontekst (‘præ-tekst’) for den efterfølgende tale, hvorved der opbygges en integreret *sam-tale*, en *diskurs*. Denne diskursive sprogbrug er grammatikkens konvention for, og man kan derfor med rette benævne grammatikken en *diskursgrammatik*. Dens *instrumentelle funktion* (rolle, formål) er altså diskursen, hvorved dens elementer og regler arver egenskaben ‘diskursivitet’. Ud fra et sprogbrugssynspunkt leverer grammatikkomponenten materiale (elementer og regler) til at *formulere* og *kode* den kommunikative-konceptuelle intention som *semantiske, morfosyntaktiske og fonologiske repræsentationer*, mens den ‘akustiske’ komponent giver diskursen sit fonetiske *udtryk*. I FDG fremstilles grammatikken altså i et taleproduktionsperspektiv, ud fra den betragtning at det er den talende, der vælger sine sproglige udtryk i overensstemmelse med sine kommunikative intentioner og sit sprogs konventioner, mens modtagerens rolle er (aktivt) at percipere, afkode og tolke noget *allerede* produceret. Ved dette diskursive taleproduktionsperspektiv tilstræbes, og opnås også delvist, pragmatisk og psykologisk adækvathed (Hengeveld 2003/2004; jf. Levelt 1989, 1993). Det skal bemærkes, at en sådan performansorientering allerede var udtrykt fra omkring midten af 1960’erne af den amerikanske funktionelle lingvist, Wallace Chafe (se bl.a. Chafe 1970); men den er endvidere allerede fremstillet i den klassiske, græsk-romerske retorik (Hastrup 1976).

2.2.1 EN EKSEMPLIFIKATION

Lad os se nærmere på en vilkårlig, basic-level taleproduktion, nemlig på en enkelt *diskurs-ytring*, forstået som *diskurs-handlingen* ‘ytren-sig’ og som dennes faktisk foreliggende resultat, tegnet *diskurs-akten* ‘det ytrede’. Når jeg siger ‘*diskurs-ytring*’, understreger jeg, at en hvilken som helst ytring hele tiden er en integreret *del* af en *diskurs*, dvs. en *helhed*, en kommunikativ *sam(tale)handling* (-akt), retrospektivt og prospektivt. Som et minimalt grænsetilfælde er den sin egen *tekstuelle* kontekst — f.eks. hvis den er en initierende ytring uden noget gensvar (et *hej*, der ikke bliver besvaret), eller hvis den ikke selv svarer på noget (en ytring ud i den blå luft). Ellers vil der altid foreligge en tekstuel kontekst forskellig fra den selv, og *dé tilsammen* udgør en tekstuel helhed, en *diskurs*. Som ringe i vandet breder der sig forskellige typer af kontekster *uden om diskursen*, nemlig især *situations-* konteksten her og nu, der omfatter de samtalende, samt den *kulturelle-institutionelle* kontekst — men mere nøjagtigt skulle man nok snarere sige ‘kontekster’, i flertal, for afsender og modtager kan jo være adskilte i tid og rum, og evt. i kultur, som ved *interkulturel* kommunikation. Det er naturligvis ikke alt, hvad der er uden om diskursen, som er *relevant* kontekst — vi vil derfor omtale den relevante kontekst som den *kommunikative* kontekst. Vi indledte artiklen med det funktionalistiske synspunkt, at en given størrelse altid må forstås på baggrund af en kontekst (et “miljø”) og den rolle, den spiller i denne og i forhold til den helhed, de indgår i (“økosystemet”), og at den pågældende størrelse er afpasset sin rolle i konteksten og helheden og skal forklares herudfra. Når det drejer sig om menneskesproget, må vi på den éne side sige, at ytringen som diskurs-ytring er afpasset den tekstuelle og kommunikative kontekst, og på den anden at sproget som (diskurs-) grammatik er afpasset dét, at det skal bruges (som kode) ved produktionen og receptionen af diskursytringer i en diskurs samt af en (hel) diskurs i en kommunikativ kontekst. Det vigtige ved det hele er således, at sproget er ‘brugsbaseret’ (*usage-based*) — at det som system hele tiden af- og tilpasses sproget som ‘forløb’ (forstået som produktion såvel som produkt). Yderligere må vi sige, at der på et makroplan, synkront, foreligger en (åben) population af diskurser, såvel som af diskurs-brugere og af deres diskurs-grammatikker, og diakront noget tilsvarende, således at man også her kan tale om en åben population af diskurser — ‘teksthistorien’, såvel som af sprogbrugere, samt af deres grammatikker — det ‘historiske sprog’. Derfor kan man også tale om syn- og diakron *intertekstualitet*, og om, at en given sprogtilstand delvist er en funktion af den foregående sprogtilstand og i sig rummer kimen til den efterfølgende, i et kontinuert forløb — i en diakroni.

Nu tilbage til taleproduktionen igen: Udgangspunktet herfor er altså den foreliggende *kontekst*, forstået bredt som både den tekstuelle og den kommunikative kontekst. På basis af denne totale kontekst og den helhed den indgår i, starter den talende med — i relation til en adressat — at “udvikle” en *kommunikativ intention* (dvs. en praksis-orienteret, intentionel bevidsthedstilstand) og et *konceptuelt indhold* herfor — grænsetilfældet er orakler og psykotisk tale, hvor “det er et bånd, der taler”. Dette intentionelle-konceptuelle bevidsthedsindhold rummer *ytringens mening*, eller snarere den *talendes* ytringsmening — hans egentlige ‘meddelelse’, det han mener med det, han siger — eller sagt med andre ord, og for at slå det fast, *funktionen* af hans sproglige ytring. Semiotisk set er ytringsmeningen altså ytringens *indhold*. Der er dog ikke tale om noget særsprogligt-konventionelt indhold, da det ligger *uden for* den særsproglige kode, grammatikken — det er *præverbalt* og *privat* (eller “privatiseret”), ikke verbalt og offentligt — ‘privat’ *ikke* i betydningen utilgængelig, for så kunne man jo aldrig forstå hinanden: Den er jo dannet ud fra en *universel*, for alle sprogbrugere operativ, *konversationel pragmatik*, er reguleret af en universal-sproglig norm — et sæt af særsprogs-uafhængige konstitutive og regulative regler for at (sam-)tale-handle og spille sprogspil, et universelt kommunikativt samarbejdsprincip (herunder princippet om relevans) og princippet om en rationel sprogbruger (jf.

Grice 1975). Den universelle sprogadfærdsnorm foreskriver f.eks., at den talende skal være *vederhæftig*: tale sandt og argumentere gyldigt og holdbart. Dette er det første, præverbale trin i taleproduktionen — med en tidligere indført formulering: talen som “(kunst)håndværk”.

Det næste trin består i, at den talende skal *verbalisere* sin ytringsmening, ikklæde den en sproglig *form*: Ytringsmeningen skal nærmere bestemt *formuleres* og *kodes* — gøres offentligt tilgængelig, ‘ytres’, for at den kan meddeles eller formidles til en adressat, for at påvirke denne (det konative perspektiv). Den (antagne) fælles, *særsproglige* konvention gør dette muligt; men dog kun delvist, for ytringsmeningen må også gøres tilgængelig for sanserne: gøres perciperbar, palpabel — den må *objektiveres*: den må manifesteres fonetisk, for at blive tilgængelig for adressatens forstand (og i anden instans: for igen at blive tilgængelig for afsenderen selv i feedback). Den fonetiske manifestation er ytringens semiotiske *udtryk*, og *artikulationen* er således diskurs-ytringens tredje og sidste trin.

I overensstemmelse med den klassiske talehandlingsteori — ved hvis inddragelse Funktionel Diskurs Grammatik søges at gøres pragmatisk, sprogfilosofisk adækvat — er den intentionelle del af ytringsmeningen en såkaldt *illokutionær* intention (af lat. *in* ‘i, her: med’ + *locutio* ‘tale’), og når denne implementeres, udføres der en illokutionær talehandling. En illokutionær intention er absolut parallel med andre, ikke-sproglige handlingsintentioner, hvorved talehandlinger er en speciel type af intentionelle, herunder semiotiske handlinger. Sprogbrug er altså diskurs- eller (sam-) tale-handling, handling *i/ved hjælp af* tale, og ytringerne (lokutionerne) er de direkte handlingsværktøjer.

Den kommunikative intention rummer også, ud over den illokutionære, en eller flere *perlokutionære* intentioner. Disse verbaliseres ikke, dvs. de kanaliseres ikke *direkte* igennem den sproglige konvention — den verbale kode, som grammatikken udgør, idet den talende ikke formulerer og koder dem særsprogligt, men blot “smugler dem med” (jf. lat. *per* ‘igennem’ i *perlokution*), hvorved de alligevel kommer til at fungere og påvirke adressaten, i kraft af de førømtalte universelle konversations-pragmatiske principper. Eftersom en *perlokutionær* intention ikke verbaliseres, men blot er talens ‘indebyrd’, en “undertekst”, er det vanskeligt for den talende at blive hængt op på den, at blive gjort ansvarlig for den, *hvis* man vil kræve manifesterede beviser. Det indebærer dog omvendt, at en ytring kan have en perlokutionær *effekt* hos modtageren, som den talende *ikke* havde intenderet, som ikke var en del af hans kommunikative intention, men som han ikke desto mindre vil kunne have svært ved ikke at blive gjort ansvarlig for, netop fordi man her, uden egentlig at være skyldig, kan have *gjort sig* skyld i noget: Det var ikke “meningen”, men man kan desværre ikke uden videre bevise sin uskyld — og man er her ikke nødvendigvis uskyldig, indtil det modsatte er bevist! Tænk på, at man kan komme til at fornærme nogen med sin ytring uden at ville det, men fornærmelsen foreligger alligevel og har eller kan have sin yderligere negative — og uretfærdige — konsekvens for den talende, i form af sanktioner.

Lad os nu koncentrere os om de kommunikative intentioner, der kanaliseres igennem grammatikken — de *illokutionære* intentioner, og de resulterende, sprogligt formulerede og kodede talehandlinger — de illokutionære talehandlinger. Nu kan vi så udtrykke os på den måde, at den illokutionære intention er en ‘kraft’ (eng. *force*), der appliceres på et “konceptuelt” indhold, ligesom et prædikat i logikken appliceres på sit argument (jf. arven fra generativ semantik, nævnt indledningsvis). Lad os eksemplificere dette: For eksempel *påstod* eller *hævdede* jeg (en udført illokution) lige før Folketingsvalget i 2005, at den nuværende regering (2007) i sin valgkampagne *leflede* for folk (omtalt perlokution) ved at *love* at ville fjerne det daværende dankortgebyr på 50 øre (omtalt illokution). Min præverbale, illokutionære intention, som kun jeg havde *direkte* adgang til, var påstand eller ‘hævdelse’, og denne kraft appliceres på det konceptuelle indhold: at regeringen lefler for folk i sin valgkampagne ved at love at ville fjerne dankortgebyret på 50 øre. Men i sig selv er dette trin af taleproduktionen ord- og lyd-løst — det er, indtil videre, en privat tanke: Det er min, den talendes, private ytringsmening; den

er individuel, den er diskursens ‘indre’ side. For at blive offentligt tilgængelig må der sættes ord på, og den må gives lyd — gives et ‘ydre’, *ytre*. Først må den formuleres og kodes i overensstemmelse med dén *kollektive* konvention, som grammatikken er. (Grammatikken er imidlertid kun *min* variant af en virtuel, kollektiv dansk grammatik, en variant, som *jeg* har internaliseret via *min* sprogtilegnelse og sprogbrug, og som kun fungerer — kun er operativ — for *mig*; det er den, *jeg* bruger til at producere *min* ytring med.) Semiotisk talt er selve det ytre (diskursen som produkt) altså et grammatisk, konventionelt *tegn*, et tegn af typen ‘symbol’: Vi skal kende konventionen, koden, for at forstå ytringen. Ytringen er imidlertid tillige et ‘indeks’ (jvf. Durst-Andersen 2008), idet den også kun kan forstås, hvis man kender ytringssituationen: Den peger ud mod konteksten, med dens konkrete sprogbrugere, etc. Vi har således totalt et ytringsindhold, nemlig den talendes ytringsmening, et ‘indeksikalsk-symbolsk’ udtryk herfor, nemlig den *grammatiske ytring*, samt dennes fonetiske implementering, ytringsudtrykket. Som et grammatisk tegn, et (indeksikalsk) symbol, rummer den grammatiske ytring selv en *betegnende* udtryksside (morfosyntaks og fonologi) og en *betegnet* indholdsside (semantik). Den semantiske indholdsside er naturligvis et *mentalt* fænomen, men også den morfosyntaktiske og fonologiske udtryksside er mental — selv lydsidens fonemer er mentale størrelser (‘lydbilleder’), og må derfor manifesteres yderligere, fysisk-perceptuelt for at kunne opfattes. (Modtageren fremtolker så et tilsvarende grammatisk tegn som redskab for sin forståelse, eller rekonstruktion, af den talendes ytringsmening.) Den fysisk-perceptuelle manifestation er tredje trin af taleproduktionen, den førømtalte *artikulation*. Man kan udtrykke det således: Den talende udfører en *fonetisk* talehandling, hvis resultat er akustiske signaler (der er indeksikale: identificerer den talendes fysiognomi, og også hans alder og køn), og i og med at han gør det, udfører han en grammatisk, *lokutionær* talehandling; og endelig, i og med at han gør det, udfører han en *illokutionær* talehandling—det totale billede er derved en art tretrinsraket:

Taleproduktionstrin	Talehandling	Talehandlingens resultat
Trin 1 [intention]	illokutionær talehandling	illokution
Trin 2 [verbalisering]	lokutionær talehandling	lokution
Trin 3 [artikulation]	fonetisk talehandling	akustisk signal
<i>Totalt Diskurs-ytring</i>	<i>Diskurs-handling</i>	<i>Diskurs-akt</i>

Jeg bliver desværre nødt til her at komplicere modellen lidt i forhold til FDG, idet det intentionelle niveau må rumme — udover de illokutionære og perlokutionære intentioner — også tilsvarende lokutionære og artikulatorisk-fonetiske intentioner, eftersom alle fire typer intentioner er styrende for udførelsen af intentionelle talehandlinger i et implementationshierarki. (For eksempel er lokutionært ordvalg en intentionel sag på linje med valg af illokutionær talehandlingskraft.)

Den sætning, jeg ytrede ved den pågældende lejlighed, var (i ortografisk transskription):

(1) “Regeringen lefler for folk i sin valgkampagne ved at love at ville fjerne dankortgebyret på 50 øre.”

Hvis vi nu zoomer ind på andet trin af taleproduktionen, på verbaliseringen af min ytringsmening, så ser vi på, hvordan denne mening med det, jeg siger, iklædes en sproglig *form* — *formuleres* og *kodes* med elementer af sprogbygningen: på indholdssiden med *semantiske* indholdsstrukturer (formulering), på udtrykssiden med *morfosyntaktiske* og *fonologiske* udtryksstrukturer (kodning). I det pågældende tilfælde måtte jeg *vælge* i forhold til min danske grammatik passende ‘former’ til at ‘symbolisere’ den

illokutionære kraft ‘påstand’ og det konceptuelle indhold ‘at regeringen lefler for folk ...’. Kraften er udtrykt ved den *deklarative sætningstype* (her med den prototypiske fundamentfelsesplacering af grundledet) og den *indikativiske* form af udsagnsordet samt *deklarativ* ikke-stigende intonation. Det konceptuelle indhold er udtrykt ved grundledet, udsagnsleddet (minus den indikativiske form) samt resten af sætningen. (Jeg vil senere i artiklen gå mere i dybden med de grammatiske analyser, hvor jeg også vil komme ind på, at det konceptuelle indhold *også* selv har sine (propositionelle) talehandlingsdimensioner og dermed også sine bagvedliggende intentioner.) Som sagt ovenfor kan *formulering* og *kodning* siges tilsammen at udgøre en speciel form for talehandling, den *lokutionære* talehandling — verbalisering, hvis resultat er den symbolske, grammatiske ytring, *lokutionen*.

2.2.2 UDDYBNING

Man skal lægge mærke til, at *konteksten* er inddraget som en “aktiv” komponent i FDG’s basale layout, i modsætning til i standard FG. Her kan nok spores en indflydelse fra Roman Jakobsons funktionelle strukturalisme (jf. Jakobson 1960) og Michael Hallidays systemisk-funktionelle lingvistik, hvor ‘kontekst’ netop er en forudsat instans — man kan ikke have en kontekst uden en ‘tekst’, og omvendt, det er ‘gestaltiske’, solidariske begreber. Inddragelsen af konteksten er medvirkende til at gøre FDG mere (socio-) pragmatisk og (social-) psykologisk adækvat. Den kommunikative (dvs. relevante kulturelle og situationelle) og tekstuelle kontekst, som omkranser sprogbrugen og sprogbygningen, fungerer som et ‘praktiske grundlag’ (Harder 1990) — en input/output-instans: For eksempel oplever man en situation (kontekst) og vil fortælle om den (intentionel-konceptuel komponent); det, man fortæller, ytringerne (output af grammatikken), og det fremartikulerede akustiske signal bliver *eo ipso* en del af konteksten, og kan citeres eller henvises til. Oplevelsen og den kommunikative intention med dennes konceptuelle indhold udgør den talendes bevidsthedstilstand, private tanke, på kommunikationstidspunktet. Denne psykologiske tilstand er ‘fænomenologisk-intentionelt’ rettet mod den oplevede situation (konteksten), f.eks. via perception og reference, og denne intentionalitet eller rettetthed arves af sproget, hvorfor man eksempelvis kan *referere* ved hjælp af sproglige ytringer. Med Louis Hjelmslevs og Dansk Funktionel Lingvistik terminologi kan man opfatte det intentionelle konceptuelle input som en *indholdssubstans* (jf. Roman Jakobsons psykiske side af *kanalen*, dvs. *kontakt*), der på den éne side ‘formes’ ved hjælp af sproget og talen, på den anden står i en relation til et såkaldt ‘netværk’ af encyklopædisk deklarativ, propositionel viden (Searle 1983): Dette videnslager bliver brugt i konceptualiseringen. (“Uden om” alt dette er der en (neuro-biologisk) procedural ‘baggrund’ af basale færdigheder, rutiner, kompetencer, etc., som sproget selv er en del af, iflg. Searle 1983.) Indholdssubstansens pendant i omverdenen — den oplevede (evt. opdigtede) og fortalte situation — er med Hjelmslevs (1943) terminologi *indholdsmaterien*. Den modsatte ende af talekæden, nemlig den fonetiske repræsentation og i sidste instans det akustiske signal, udgør henholdsvis en *udtrykssubstans* og en *udtryksmaterie* (jf. Roman Jakobsons fysiske side af *kanalen*, dvs. *medium*). De to substanser (og materier) udgør de funktioner, som de grammatiske, symbolske strukturer afpasses til, ifølge det funktionalistiske perspektiv, omtalt indledningsvis.

Hidtil har vi kun set på den grammatiske komponent som en relativt uanalyseret størrelse, men vi sagde før, at den gør det muligt for den talende at producere sproglige tegn, (indeksikalske) symboler, og at disse har en indholdsside og en udtryksside. Ifølge FDG er indholdssiden kompleks: Den består af to delniveauer, et såkaldt ‘interpersonelt’ (indeksikalsk) og et ‘repræsentationelt’ (symbolsk). På det interpersonelle delniveau formuleres (særsprogliggøres, nemlig indekseres) den *intentionelle* del af ytringsmeningen, nærmere bestemt den talendes egentlige illokutionære

kommunikative intention samt dennes propositionelle, prædikative og referentielle intentioner, på basis af hvilke den talende udfører tilsvarende talehandlinger (jf. Searle 1969), mens det repræsentationelle niveau symboliserer af ytringsmeningens ikke-interpersonelle, men rent konceptuelle indhold.

Den komplekse indholdsside, der altså omfatter en interpersonel og en repræsentationel dimension, er — ifølge FDG — *kodningsmæssigt* forbundet med en tilsvarende kompleks udtryksside, en udtryksside, der som ovenfor sagt består af to delniveauer, et morfosyntaktisk og et fonologisk. De er begge udtryksniveauer, men hvor det morfosyntaktiske niveau tager sig af (*morfo-*) *syntaktisk* konstituent- og ordstruktur samt *linearisering* (morfem-, ord-, led- og sætningsrækkefølge) som udtryksformer, tager det fonologiske niveau sig af den segmentalfonologiske og prosodiske udtryksstruktur (herunder fonologisk ‘frasering’ og fonotakse). Både de semantiske niveauer og udtryksniveauerne rummer ‘syntaks’, dvs. *kombinatorik*, og de indholds- og udtryks syntaktiske strukturer er via tegnfunktioner (symboliseringsregler) sammenkoblet med hinanden som de to sider af sammensatte tegn. Det bør understreges, at man i FDG med “syntaks” mener konstruktions*mønstre*, en art skabeloner, som er lagrede i sprogets grammatik — det, der tidligere hed ‘regler’; herom senere.

2.2.3 PARADIGMATIK OG SYNTAGMATIK I FDG

Vi har foreløbig inddelt sproget og sprogbrugen (talen) i indhold og udtryk. Disse to overordnede sider anskues videre i tre aspekter, nemlig 1. som ‘system’ af valgmuligheder (paradigmatik, sprog), 2. som vælgen herindenfor (jf. talehandlingerne ovf.) og 3. som ‘forløb’ af trufne valg (syntagmatik, tale; jf. talehandlingernes resultater ovf.). Yderligere har vi inddelt indholdet og udtrykket i et ekstragrammatisk *substans* aspekt (samt materierne herfor) og et grammatisk *formas* aspekt. Derved har man altså så på formsiden en modsætning mellem 1. en paradigmatik af *grammatiske* valgmuligheder — med Diks engelske term *Fund* (‘resurse’) — overfor 2. den konkrete vælgen (jf. den *lokutionære talehandling* ovf.) samt 3. syntagmatikken af trufne grammatiske valg (jf. *lokution* ovenfor). Både *Fund* (grammatikkens valgmuligheder) og talen (de trufne valg) optræder så som skitseret flere gange ovenfor på flere successive niveauer, først de semantiske (her samlet som ét for nemheds skyld), dernæst det morfosyntaktiske og slutteligt det fonologiske. Hvis man nu supplerende opfatter og benævner den præverbale indholdssubstans (og -materie) som (diskurs-) *pragmatik*, og den postverbale udtryks substans (og -materie) som (diskurs-) *fonetik*, har man den traditionelle inddeling af sprog/talen i 5 niveauer og discipliner (trin), som tabuleret her med hver celle eksemplificeret:

Niveauer, discipliner [trin]	Paradigmatik	Syntagmatik
(1) Pragmatik [1]	Talehandlingstaksonomi	... Den talendes ytringsmening
(2) Semantik [2.1]	Sætningstypeindholdstaksonomi	Sætningens betydning
(3) Syntaks [2.2]	Morfosyntaktiske mønstre	Morfosyntaktisk syntagme
(4) Fonologi [2.3]	Fonologiske mønstre	Fonologisk syntagme
(5) Fonetik [3]	Artikulatoriske rutiner	... Akustisk signal

Jeg har eksemplificeret den *semantiske* paradigmatik med et givent sprogs *interpersonelle* system af sætningstypeindhold (hvor et sætningstypeindhold er den *konventionelle* indikering af en illokutionær kraft), ligesom jeg tilsvarende har valgt talehandlingstaksonomien til at eksemplificere de *pragmatiske* valgmuligheder den talende har i form af de illokutionære kræfter. En sætningstype har, svarende til sit indhold (2.1), et sætningstypeudtryk på udtryksniveauerne 2.2 og 2.3, dette i kraft af, at den er et grammatisk *symbol*.

Hvis vi bliver i funktionel strukturalistisk tankegang, er det vigtigt at pointere, at ethvert element i et paradigme, lige såvel som ethvert element i et syntagma karakteriseres ved sin funktion, både i forhold til andre elementer (konteksten) og i forhold til helheden. Man må tilsvarende sige, at syntagmatikken er en *funktion af* paradigmatikken: Det er sproget der “bestemmer” talen — eller rettere sagt: Sproget er “medbestemmende”, idet det jo er den talende, der vælger inden for systemets muligheder, og han kan endog vælge at (foreslå at) ændre systemet; mere herom senere.

2.2.4 DYNAMIKKEN I FDG

Indtil nu har jeg kun fokuseret på FDG's basale *layout* (“arkitektur”), og den har måske nok ikke virket synderlig processuel med sin statiske paradigmatik (et system på flere niveauer), der udgør materiale til en ligeså statisk syntagmatik (et forløb på flere niveauer), men jeg nævnte også — og dette er i sig selv dynamisk, at man opererer med *talervalg*, hvorved den talende kommer fra paradigmatikkens *valgmuligheder* til syntagmatikkens *realiserede valg*, i en bevægelse oppefra-og-ned (*top-down*) — man må forestille sig, at han f.eks. *selekterer* konstruktionsmønstre og elementer og *kombinerer* disse (dvs. de integreres, unificeres, via integrative interface-processorer, jf. Jackendoff 2002), og de derved etablerede konstruktioner (syntagmer) *projicerer* så successivt, trin-for-trin (1-2-3), unidirektionelt ned gennem de forskellige niveauer (*dynamiske projektioner*), således at konstruktioner på ét niveau *under* et givent andet *realiserer* (*repræsenterer*) konstruktioner på dette ovenstående niveau, eller omvendt, at konstruktioner på det ovenstående niveau *afbildes på* konstruktioner på niveauet *nedenunder*.

Hvis vi starter uden for selve grammatikken, i den talendes præverbale ytringsmening, så må man altså sige, at denne ‘afbildes på’ en lokutionær sætningsbetydning. Herved menes der kun, at de parres med hinanden i en unidirektionel, *top-down* afbildning, *ikke* at ytringsmeningen *omformes* (*transformeres*) til sætningsbetydningen. — Ytringsmeningen er altså stadigvæk bagvedliggende tilstede, hvilket kan ses i de situationer, hvor man glemmer, hvad man ville sige: Den talende har ikke længere noget kommunikativt indhold, han kan verbalisere og kode, og må derfor ‘abortere’ sin talehandling. — Ud over at ytringsmeningen sammenkobles med en uafhængig sætningsbetydning, må man præcisere det derhen, at den talende vælger at *formulere* sin ytringsmening på en ganske bestemt måde: med en ganske bestemt sætningsbetydning, der skal være *befordrende, relevant* — en løftestang for adressaten, hvorved han foregriber og styrer dennes fortolkningsmuligheder. Sætningsbetydningen er dog underbestemt, ufuldstændig, i forhold til den talendes bagvedliggende ytringsmening, ja nærmest kun toppen af et indholds-isbjerg (jf. Andersen 1984). Den talende når frem til at konstruere denne underdeterminerede sætningsbetydning på basis af *konteksten* — som jeg tidligere hævdede også var udgangspunktet for dannelsen af ytringsmeningen. Denne kontekst er jo mere eller mindre fælles for den talende og adressaten, og derved kan adressaten som modtager af ytringen også bruge den formodede samme kontekst til via den afkodede sætningsbetydning at *fremtolke* (inferere, ‘retroducere’, rekonstruere) afsenderens bagvedliggende illokutionære ytringsmening, som er den føromtalt talekædes endepunkt i en lukket cirkel. Det er dog normalt ikke *kommunikationens, samtalens* endepunkt (Andersson & Furberg 1979): Tænk blot på et spørgsmål eller en ordre, der kun bliver forstået, men ikke besvaret, henholdsvis adlydt! — Her *mangler* der jo den perlokutionære effekt, nemlig selve reaktionen. Netop dette at skulle komprimere og bortkaste en masse information — ‘eksformere’ en masse indhold (Nørretranders 1991), for at kunne kommunikere med en modtager, kan gives en funktionel forklaring: De grammatiske resurser og “kanalen” har ifølge deres natur kun en meget begrænset “båndbredde”, som imidlertid er yderst effektiv og hele tiden optimeres.

Det totale billede er nu, at den oplevede eller forestillede situation og ytringsmeningen (1) realiseres (manifesteres) som en sætningsbetydning (2), der i morfosyntaktisk realiseret form (3) selv realiseres som en fonologisk udtryksform (4), der så realiseres som en fonetisk udtrykssubstans og en akustisk udtryksmaterie (5). Det vil sige, at der foregår korrelerede processer såvel inter-stratalt, oppefra-og-ned (afbildninger fra intentionen, ned igennem til artikulationen: 1→2→3→4→5), som på samme stratum, intra-stratalt, fra system til forløb (fra venstre mod højre), således:

<i>Paradigmatik</i>	<i>Interstratale processer</i>	<i>Syntagmatik</i>
(1) Pragmatik →	Meningsdannelse →	Ytringsmening → (2)
(2) Semantik →	Formulering →	Sætningsbetydning → (3)
(3) Morfosyntaks →	Morfosyntaktisk kodning →	Morfosyntaktisk forløb → (4)
(4) Fonologi →	Fonologisk kodning →	Fonologisk forløb → (5)
(5) Fonetik →	Artikulation →	Fonetisk forløb

Ifølge FDG er en sprogbrugers ‘(funktionelle diskurs) grammatik’ udelukkende den *konventionelle* kode, dvs. formkomponenterne (2–4) — man lader bevidst substanskomponenterne (1, 5) henstå i en kommunikativ baggrund, hvorved pragmatikken (1) og fonetikken (5) kommer til at ligge uden for modellens egentlige forskningsdomæne. Dette kan naturligvis begrundes med, at netop disse substanskomponenter udgør den ‘funktion’, som grammatikken som ‘struktur’ er afpasset (*formet* efter) og delvis kan forklares udfra. Hvor sandt dette end er, vil jeg ikke desto mindre — med DFL — hævde, at eftersom form og substans *gensidigt forudsætter hinanden* (form er en “formning” af noget, nemlig substansen, og substans er noget, der altid bliver “formet”), så er substanskomponenterne — performansmodulerne: pragmatik og fonetik — naturligvis integrerede i en ‘realistisk’, holistisk grammatikmodel, dvs. en model over en kommunikativ kompetens. Funktionen eller målet er inhærent i processen selv (jvf. Dewey 1916). (Det er bemærkelsesværdigt, at netop i Chomskys formalistiske *minimalistprogram* (2000) er pragmatikken og fonetikken inkluderede i *language faculty*.)

Lad os nu gå skridtet videre og sige, at eftersom det “virkelige” i sproget *først og fremmest* er (sam-)talehandlingerne i deres totalitet, således at sprogbrug er (sam-)handling (græsk *pragma*), der er konstitueret og reguleret af (sam-)handlingsforudsætninger (‘praksis’) givet i sprogbrugernes kommunikative kompetenser, så er det indlysende, at en funktionel diskurs-*grammatik* kun er en integreret del af en naturlig sprogbrugers *kommunikative kompetens*, og at det er denne sidstnævnte, der sammen med den faktiske sprogbrug (diskurserne) og processeringen herimellem er lingvistikens centrale forskningsgenstand. Givet, at *pragmatikken* er den overordnede disciplin, der har disse pragmatiske instanser som sit domæne, så er det passende at benævne udbygningen af FDG, til også at omfatte substanskomponenterne aktivt, *Funktionel Diskurs Pragmatik*, eller forkortet: *Funktionel Pragmatik* (*FP*, jf. Nedergaard Thomsen 1990/91) — derfor denne artikels undertitel.

2.2.5 INKREMENTEL PROCEDURAL FDG

Som et element i en *dynamisk* forståelse af FDG, dvs. FP, hører altså, som omtalt lige ovenfor, den nødvendige inddragelse af substanskomponenterne, pragmatik og fonetik. Ved at inddrage disse bliver FDG mere (socio-)pragmatisk og (social-)psykologisk adækvat: FDG må være en teori om en naturlig sprogbrugers kommunikationsfærdighed *i sin totalitet*, der må indbefatte ikke kun hans sprogspecifikke (diskurs-)grammatiske færdighed i at formulere semantiske repræsentationer og kode disse som morfosyntaktiske og fonologiske repræsentationer, men også, og i lige så høj grad, hans færdigheder i at producere (og fremtolke) *sådanne* præverbale ytringsmeninger (konceptuelt-intentionelt stratum), som er “skåret til” netop i forhold til hans formulerende og kodende funktionelle diskursgrammatik, *såvel* som i at artikulere (samt percipere og tolke) *sådanne* postverbale akustiske signaler, som netop auditivt “rammer” de fonologiske mål i hans kodende fonologiske repræsentation.

Selvom altså substanskomponenterne ligger udenfor den særsproglige funktionelle diskursgrammatik og er private eller privatiserede, så er de alligevel integrerede: I indholdssubstansen er man nemlig kommet frem til, at der findes et specielt substratum, *talens tænkning* (Slobin 1991, *thinking-for-speaking*), hvor den menneskelige kognition er *påvirket af de sprogspecifikke* grammatiske kategorier — en sand mellemting mellem et universelt *tankesprogniveau* (*language-of-thought*, LOT) og det semantiske stratum *indenfor* grammatikken. Tilsvarende drejer det fonetiske sig ikke om *lyde* (med flertals *-e*) i al almindelighed, men om *artikuleret sprogspecifik sproglyd* (med Otto Jespersens flertals *-Ø*): Udtalen af et givent sprog bygger på indarbejdede, sprogspecifikke rutiner (ortoepiske regler), som man har meget svært ved at af-lære, de-rutinisere, under tilegnelsen af et fremmedsprog. Perceptuelt har sprogbrugerne fra fødselen af evnen til automatisk at skelne mellem tale og akustisk støj, og den akustiske perception er ikke en ren, ikke-sproglig aflytning, men styres af en sprogspecifik tolkningsfærdighed, hvor tvetydige akustiske signaler kan give anledning til fonologiske omtolkninger og i sidste ende til fonologiske forandringer, som ikke ville kunne forklares, hvis man så bort fra den fonetiske realisationskomponent (Andersen 1973).

Opsummerende må man sige, at selvom substanskomponenterne er *delvist* universelle, så må de inddrages i en total beskrivelse af en naturlig sprogbrugers kommunikative kompetens, ikke kun fordi de så altså også er *delvist* sprogspecifikke, men også fordi de totalt afgrænser hvad et sprog er — den universelle sprogevne (Universel Funktionel Grammatik & Pragmatik; jf. Chomskys *language faculty*), på basis af hvilken de sprogspecifikke talefærdigheder er definerede.

Sammenhængende med at se sprog overordnet som (sam-)talehandling er også den opfattelse, at en grammatik er *procedural*, hvilket (her) vil sige, at den *ikke* er en autonom ‘generativ’ *competence* (ikke en deklarativ *viden-om* sprog, der *eventuelt* kan “bruges af” en *performance*), men en “performans-kompetens”, en (sam-)talehandlingsfærdighed, et *know-how*, en *praktisk kunnen-handle-via-sprog*: Det børnene lærer sig er ikke en *teori* (‘generativ’ grammatik) om, hvordan deres sprog *er* (så de kan bedømme grammatikalitet: “Dette er rigtigt eller forkert sprog”); de tilegner sig tværtimod en færdighed, der er retningsgivende, *normativ*, der gør det muligt for dem at *opføre sig* — (sam-) handle — sprogligt korrekt, *idiomatisk*, som de skal og bør for at tilhøre et givent sprogsamfund eller et segment herindenfor. De tilegnede sprogeregler er *direktive* rettesnore, adfærdsmønstre (normer), ikke deklarative, mere eller mindre velbegrundede hypoteser (Nedergaard Thomsen 2006). Hengeveld (2004b) og Mackenzie (2004) udtrykker derimod eksplicit en deklarativ forståelse af en sprogbrugers grammatik (eller dele af den), og dermed bliver FDG på dette punkt pragmatisk og psykologisk *inadækvat*. Mere præcist kan man nok formulere det således, at man aldrig ville kunne komme fra grammatikken til færdige ytringer ved hjælp af en implementering af Hengevelds FDG — der *mangler*

en formidling mellem 'viden' og 'gøren'. Opfattelsen af sproget som 'viden' må således erstattes med en opfattelse af sproget som en *procedure*. Hvis vi nu vender tilbage til diagrammet ovenfor, så skal det altså ikke repræsentere en art logisk geografi over sproglig *viden* (et statisk *deklarativt* regelsystem), men en direktivisk, *procedural* kommunikationsfærdighed, en art dynamisk *kommunikationsprocessor* (der jo naturligvis er så abstrakt fremstillet, at den ikke *i sig selv* er psykolingvistisk plausibel; men grammatikere og pragmatikere må desværre stoppe på et højt abstraktionsniveau! — det vigtigste er, at man tvangfrit ville kunne gå dybere ned, og i sidste ende er det hele jo blot en neurobiologisk realitet). De interstratale realisationer under taleproduktionen fremkommer ved, at man *følger* nogle *projektionsregler*, hvorved man kommer ned gennem proceduren fra det ene niveau til det næste: Givet det rette input følger outputtet automatisk, hvis man vel at mærke følger reglerne — *men* man har den vigtige mulighed, at man kan *vælge* at lade være, man kan afvige. Reglerne er altså snarere *vejledende* retningslinjer — hvor automatiserede de end er — end *ufravigelig*, deterministisk tvang, selvom den dog er tilstede perifert, biologisk, i den fysiologiske artikulation. Dette, at der kun er tale om retningslinjer, er en altafgørende forudsætning for sprogforandring og kreativ sprogbrug — sprogets "legetøjsfunktion" (det sidste naturligvis især i fiktion, hvor dagligsprogskravene ikke nødvendigvis gælder). (Denne sproglige valgfrihed hænger sammen med det intentionelt basale begreb *fri vilje*, jf. Searle 2001, 2007.) Det er således vigtigt at understrege, at sproget *hverken* er en *teoretisk* viden ('kompetens') *eller* et kausalt, *deterministisk*, behavioristisk (stimulus-respons) system, men noget helt tredje: et kulturelt *memetisk*, *motivationelt*, *finalistisk* operativt normsystem, der kan brydes og ændres (under ansvar), og som derfor er åbent for sprogbrugernes sproglige *kreativitet* (Cosieru 1974). De *normative procedurer* er afpasset deres funktion. For eksempel er ordstilling og konstituentstruktur inden for morfosyntaksen afpasset den sproglige ind- og afkodning på en sådan måde, at processerings-effektiviteten optimeres generelt — sproget skal være let at bruge, smidigt og effektivt (jf. Hawkins 1994, 2004; Nedergaard Thomsen 1998, 2002a); mere herom senere.

Et foreløbigt sidste punkt, der hører med under den omhandlede pragmatiske fortolkning af FDG, er, at den skal kunne gøre rede for *inkrementel* processering. Hermed menes, at ytringer ikke (generelt eller normalt) produceres *en bloc*, forudplanlagt, men *stykkevist og delt*, hvilket er specielt tydeligt i konversationelt talesprog (Mackenzie 2000). Dette hænger sammen med det, Searle (1983) benævner 'intention-in-action', hvor intentionerne udfoldes — og kan ændres — undervejs, *online*, under udførelsen af (sam-) handlinger (hvorved man kan ændre kurs eller rette sig selv undervejs i kommunikationen), i modsætning til 'prior intentions', hvor det hele planlægges og styres på forhånd. Feedback-mekanismer er vigtige her. Inkrementaliteten hænger også sammen med, at sprogbrug *i sit forløb* hele tiden forudsætter mere eller mindre bevidste sproglige valg og afgørelser *undervejs* i forhold til paradigmatikken. Inkrementel processering kan dog ikke ses uafhængigt af FDG's *top-down*-karakter, nemlig at processeringen så at sige går *fra (virtuel) diskursiv helhed til del* ("udefra-og-ind"): Starter man eksempelvis med at vælge en illokutionær kraft (*del*), kan dette ikke ses uafhængigt af en virtuelt eksisterende illokutionær diskurshandling (*helhed*), der ikke kan ses uafhængigt af den dialogiske diskursive helhed, denne kommer til at indgå i — man kan ikke komme til den inderste babushka-figur, før man har åbnet de større babushka'er, der indeholder den!

3.1.1 FORMULERINGSPROCESSEN: REALISATIONEN AF ILLOKUTIONER SOM LOKUTIONER

Lad os nu vende tilbage til den proces, der foregår mellem det intentionelle-konceptuelle (1) og det semantiske niveau (2), og som Hengeveld (2003/2004, 2004a, b, c) benævner 'formulering' (med et lån

fra Levelt 1989, jf. 1993). Jeg nævnte før, at der blandt de kommunikative intentioner findes nogle, nemlig de illokutionære, som kanaliseres direkte igennem et sprogs grammatik. Indeholdt i disse findes der diskurspragmatiske intentioner, der artikulerer ytringsmeningen *informationsstrukturelt*, hvilket er specielt tydeligt i spørgsmål-svar-sekvenser (Nedergaard Thomsen 1990/91; Hannay 1991). Jeg skal komme tilbage til dette senere. De illokutionære intentioner kan, som ovenfor sagt, fremstilles som såkaldte illokutionære kræfter, der appliceres på et konceptuelt indhold. De *formuleres* så som *illokutionære indikatorer*. Hvordan forbindelsen mellem de illokutionære kræfter på det præverbale substansniveau og de formulerende illokutionære *indikatorer* på det verbale, semantiske formniveau skal forstås mere præcist, er ikke ekspliciteret i FDG (se dog Liedtke 1998), så vi må forsøge selv, i FDG's ånd! Overordnet kan man sige, at den talende følger et sæt af interstratale projektningsregler. Hvis man derudover vil følge Searle (1969, 1979), som jeg mener man bør, så må man forestille sig, at disse regler er semantiske regler for brugen af sådanne *indikatorer*. Ved at vælge én og applicere den på et propositionalt indhold udfører den talende en lokutionær handling der så *tæller som* den "tilsvarende" illokutionære handling. Anderledes udtrykt: Lokutionen L *fungerer* (i en given kontekst og i forhold til en given helhed) *som* illokutionen IL, og L's struktur er afpasset, *indikerer*, denne funktion, IL, således som det udtryktes indledningsvis. Altså, man går ud fra, at der findes en *direkte* ('bogstavelig') måde at formulere en illokutionær intention på. Lad det med det samme være sagt, at der så også *samtidigt* kan formuleres *indirekte* illokutioner, som det er velkendt (Searle 1979), men disse kan ikke afledes restløst af den bogstavelige betydning; jeg uddyber dette senere.

For at belyse formuleringen af en illokutionær kraft som en illokutionær *indikator*, lad os da kigge på en ny ytring, et løfte udtalt af Bent Bentsen under Folketingsvalgkampen i 2005; lad os bare sige, at han sagde:

(2) "Regeringen vil fjerne dankortgebyret på 50 øre."

Denne ytring indeholder en illokutionær indikator, som kan repræsenteres som *Pr* (jf. engelsk *promise*). Den er, ifølge FDG, udelukkende en semantisk størrelse, men den bliver kodet på det morfosyntaktiske og fonologiske niveau, og man taler da om, at *Pr* og dens manifestanter tilsammen udgør en *sætningstype* (Sadock & Zwicky 1985; Hengeveld et al. 2006) — en særlig interpersonel *konventionel interstratal konstruktion* (dvs. et grammatisk, symbolsk tegn, som er betinget af sit indhold). Der er 4 semantiske regler, svarende til *Pr*'s brugsbetingelser (jf. Searle 1969: 62 ff.):

1. Regel for det *propositionelle indhold*: *Pr* kan kun formuleres i en sætning, som, når den ytres, prædicerer en *fremtidig* handling, her: "vil fjerne dankortgebyret på 50 øre", om *afsenderen*, her: "Regeringen", en tredjepersonsformulering af eksklusivt første person flertal, "vi".
2. Regel for *forberedelsesbetingelser*: Den nævnte handling henviser til *afsenders* handling — man kan ikke intendere på andres vegne, kun have sine egne intentioner og ikke påtage sig andres.
 - a. *Pr* må kun formuleres, hvis afsenderen mener, eller ellers tager ansvaret for, at adressaten vil *foretrække*, at handlingen bliver udført — det er ikke en trussel.
 - b. *Pr* må kun formuleres, hvis det er indlysende, at afsenderen *ikke* ville udføre handlingen *under alle omstændigheder*, at der ikke er en vilje hertil i forvejen — ikke et "gratis" løfte.
 - c. *Pr* må kun formuleres, hvis afsenderen ved, at han *er i stand til at udføre* handlingen — ellers er der tale om et tomt løfte.
3. *Oprigtighedsreglen*: *Pr* må kun formuleres, hvis afsenderen *virkelig*, og ikke på skrømt, har til hensigt at (ville) udføre handlingen — det er et oprigtigt løfte.

4. Den *essentielle* regel: Ved at formulere *Pr påtager afsenderen sig ansvaret* for at (ville) udføre handlingen (åbner mulighed for et uoprigtigt, falsk løfte, valgflask i dette tilfælde!). Ytringen af *Pr gælder (tæller) som en forpligtelse* af afsenderen, således at han kan drages til ansvar.

Her er det nødvendigt at være meget eksplicit for at undgå misforståelser: *Pr* er en *indikator* på det *semantiske* niveau inden for en dansk sprogbrugers funktionelle diskursgrammatik. Denne indikator bruges til at formulere den præverbale *kommissive* illokutionære kraft, “løfte”. Man kan sagtens formulere et løfte uden at overholde de *konstitutive* illokutionære regler, der er definerende for institutionen løfteafgivelse — en vigtig egenskab ved et normativt system. Det vigtige er, at man *påtager sig ansvaret*, og skal stå til ansvar ved en falsk løfteafgivelse. Det er “ordene” (lokutionen), dvs. den illokutionære *indikator*, der “tæller”, dvs. binder eller forpligter én (til illokutionen). Som sagt er *Pr* kodet morfosyntaktisk, her med en præsensform af modalverbet *ville* (som samtidig koder fremtidighed, jf. Regel 1 ovenfor) samt med placeringen af denne form på den finite verbalplads. (Der er andre allo-konstruktioner her: Man kan også bruge formen *skal nok* eller den rene præsensform i indikativ, jf. *Regeringen fjerner dankortgebyret på 50 øre*; sidstnævnte kan evt. opfattes som en formulering af løftet med den umarkerede, deklarative sætningstype, og en formulering af fremtidigheden med verbet i den umarkerede tempus, præsens). Ved at formulere den kommissive intention som *Pr* og kode denne i overensstemmelse med den tilsvarende tegnfunktion, som angivet ovenfor, udfører taleren en (del af en) lokutionær handling, og *i og med* at han gør det, udfører han (en del af) den kommissive illokutionære handling at afgive et løfte. Det skal bemærkes, at den lokutionære kodning af *Pr* som *vil* på sætningens finite verbalplads er underdetermineret, homonym, idet *vil* her *kan* betyde, ikke kun *Pr*, som i dette eksempel, men også assertiv om enten vilje eller fremtid. En sådan homonymi er et grammatisk grundvilkår (jf. Andersen 1984). Man skulle måske tro, at den var dysfunktionel, men den er faktisk funktionel, for det første, fordi “én form alene er lettere at tilegne sig og huske end hele tre!”; for det andet, fordi konteksten og situationen vil éntydiggøre funktionen — hvor dette ikke er tilfældet, vil sprogbrugerne tendere mod at udvikle éntydige former.

3.1.2 DET SEMANTISKE NIVEAU

Nu har vi set på formuleringen af en illokutionær kraft med en illokutionær indikator; men det totale billede er naturligtvis, at en sammensat intentionel-konceptuel kommunikativ intention (*funktion*) afbildes på en tilsvarende sammensat interpersonel og repræsentationel semantisk *struktur*. Dette har FDG formaliseret ved at opdele det semantiske stratum i to delvist uafhængige substrata, nemlig det *interpersonelle* (jf. Roman Jakobsons *speech event*) — som vi lige har set på ovenfor — og det *repræsentationelle* (jf. Jakobsons *narrated event*), som var impliceret under omtalen af de propositionelle betingelser. Disse to substrata realiserer (manifesterer) *homologt* de intentionelle og konceptuelle dimensioner af det pragmatiske niveau. Hvor det pragmatiske niveau peger *direkte* ud mod, er direkte ‘intentionelt’ rettet mod, *konteksten* — således at man med Aristoteles næsten kan sige, at “tanken afbilder verden”, så peger det semantiske niveau “tilbage” på det pragmatiske niveau og arver så at sige dettes intentionalitet — hvorved, stadig med Aristoteles’ ord, “talen afbilder tanken”. De to semantiske substrata har hver deres funktioner: Det interpersonelle substratum angiver (indekserer) kommunikative funktioner (talehandlinger, talehandlingsdeltagere etc.), mens det repræsentationelle substratum angiver ‘ideationelle’ funktioner (angivelse af sagforholdstype, individtype etc.). Man kan således let se, at sprogbrugernes grammatikker er funktionelle systemer — deres strukturer er afpasset deres funktioner, og FDG og FP er en funktionel model ved at anerkende dette faktum.

Modsætningen mellem det interpersonelle og det repræsentationelle substratum inden for FDG kan tydeliggøres med en analyse af en “eksplicit” og en “implicit” formuleret *deklaration* (en illokution på det pragmatiske niveau), hvor taleren erklærer et møde for åbnet, jævnfør sætningerne (a), (a’) (slg. (b’) og (d)), over for en *assertion*, hvor det hævdes (påstås, fortælles), at denne begivenhed finder sted, jævnfør sætning (b) (slg. (c’) og (d’)):

- (3) a. Jeg erklærer (hermed) mødet åbnet.
a’. Mødet er (hermed) åbnet.
b. Han erklærer (*hermed) mødet åbnet.
b’. Jeg hævder (hermed), at han erklærer mødet åbnet.
c. Døren er (*hermed) åben (åbnet).
c’. Mødet er (*hermed) åbnet.
d. Regeringen (dvs. *vi*) lover (hermed) at fjerne dankortgebyret på 50 øre.
d’. Regeringen (dvs. *de*) lover (*hermed) at fjerne dankortgebyret på 50 øre.

Alle ytringer er i det hele taget, iflg. Austins (1962) klassiske talehandlingsteori, *performative*, dvs. udgør handlinger (*performances*), selv dem, der desuden er ‘konstative’, beskrivende (jf. (b), (c), (c’) og (d’)): Selv konstateringer, f.eks. beskrivelser, er handlinger, hvor man gør noget, nemlig overbringer sin adressat information, forsøger at få ham til at ændre sin videnstilstand. Det performative aspekt, handlingsaspektet, siges så at kodes, enten, hvilket er det hyppigste, implicit (jf. (a’), (b), (c), (c’) og (d’)) eller, sjældnere, eksplicit, med et performativt verbum i præsens indikativ med et subjekt i *jeg*-form, eller tilsvarende (jf. (a), (b’) og (d)). Man kunne nu forledes til at tro, at disse såkaldte performative verber, i præsens indikativ form, og med, typisk, et subjekt i *jeg*-form (jf. (a) og (b’)), eventuelt ekspliciteret med det performative adverbial *hermed*, samlet udgør et performativt ytringspræfiks, en konstruktion, hvis indeksikale indhold er den illokutionære indikator benævnt ved det performative verbum, altså f.eks. *erklære* i (a): performativt præfiks (*jeg*) *erklærer* (*hermed*). Dette er den gængse opfattelse i Hengevelds FDG, og altså i overensstemmelse med generativ semantik, omtalt tidligere, men en opfattelse, jeg imidlertid ikke kan tilslutte mig — jeg følger tværtimod Searles (1989) og Searle & Vandervekens (1985), efter min mening, helt overbevisende analyse: Eksplicitte performative ytringer er alle ‘deklarationer’ — talehandling, der samtidig skaber og benævner sociale kendsgerninger, herunder talehandling selv, hvorved den illokutionære indikator er det interpersonelle ‘prædikat’ *Dcl* (jf. *declaration*), der kodes (implicit!) af deklarativ (assertiv) ordstilling og indikativisk præsensform af ytringens hovedverbum; en evt. funktionelt første person agens i det denoterede sagforhold koder ytringens afsender, mens et muligt performativt proksimalt deiktisk adverbial *hermed* ekspliciterer, at lokutionen, den pågældende udtalte sætning, er handlingsredskab til at udføre illokutionen deklaration med (dette adverbial profilerer således FG’s og FDG’s teori, at sprogets og talens funktion er at være et kommunikationsredskab, som jeg nævnte i begyndelsen af artiklen). Hvis vi nu ser på eksemplerne ovenfor igen, så vil dette altså altså sammen sige, at såvel de eksplicitte performative lokutioner i sætning (a), (b’) og (d) som den implicitte i (a’) alle indeholder indikatoren *Dcl* og formulerer deklarationer. I modsætning hertil rummer de tredjepersonsorienterede lokutioner i sætning (b), (c), (c’) og (d’) den konstative (beskrivende) illokutionære indikator *assertiv*, *Ass*, der er kernen i en konstativ sætningstype. Hvor Hengevelds FDG ville lade verbet *erklærer* i den assertive (b) være kernen, “lille F”, i et *repræsentationelt* sagforhold, mens verbet *erklærer* i den deklarationelle (a) ville være kernen, “store F”, i et *interpersonelt* forhold, så — og det vil jeg slå en fed streg under — mener jeg (FP) altså, med Searle, at verbet *erklære* ikke kun i (b) men også i (a), *i*

begge tilfælde tilhører det *repræsentationelle* substratum — det er således ikke illokutionær indikator, F, i (a). Det vil altså sige, at hvis man sammenligner ytringerne i (a) og (b), så er de altså *interpersonelt forskellige* med hensyn til den illokutionære indikator der er valgt — Dcl versus Ass, men *repræsentationelt ens* (alt andet lige) med hensyn til det sagforhold der beskrives — ‘at nogen *erklærer* et møde åbnet’; erklæringen er en social begivenhed og repræsenteres som sådan, *repræsentationelt*. Talerens valg af illokutionær kraft og formulerende illokutionær indikator gør, at ‘erklæringen’ *samtidig* skabes og beskrives i (a), mens den kun beskrives (som et socialt faktum) i (b). Ytringen, konstateringen, i (b) kunne illokutionært være en forklaring, f.eks. et svar til en udenforstående person på et spørgsmål om, hvad jeg står og gør her og nu — eller rettere netop stod og gjorde.

Vi må her opsummerende understrege, at det vigtigste ved Searles analyse (1989) er, at en eksplicit performativ altså opfattes som en deklARATION, dvs. en talehandling, der samtidig med, at den skaber et socialt faktum, *også beskriver det eksplicit*, og *leksikalsk nuanceret*, i (a) med verbet *erklære*, i (b’) med *hævde* og i (d) med *love*. Alle deklARATIONER, såvel eksplicite som i (a), (b’) og (d) som implicite som i (a’), kan endvidere udvides med det instrumentelle, proksimale adverbial *hermed*, der angiver, at den diskursytring, det optræder i, er instrumentel i skabelsen af det sociale faktum, der beskrives (betyder “... med denne ytring”). Det realiserer formentlig en metakommunikativ diskurshandling.

Lad os nu prøve at *formalisere* en skematisk semantisk analyse af formuleringen af en simpel implicit deklARATION som den i (a’), *Mødet er (hermed) åbnet*, inden for FDG’s rammer: Hvert substratum, det interpersonelle og det repræsentationelle, tilordnes en selvstændig linje i en tabel, og de relevante korrelationer mellem dem vises med nedadgående pile, her indsat imellem de to rækker:

Interpersonel	[(A: [(F: Dcl) S H (P: prs p: [(T: t) (R: d r)])))]
	↓
Repræsentationel	(X: [(E: [(f: [vær- åbnet]) (x: møde)]])

På det interpersonelle substratum er der for det første tale om *formuleringen af* (en intention om at udføre) en illokution, en diskurshandling, forkortet “store A” (for eng. *act*). Denne handling specificeres (klassificeres) så via sin illokutionære kraft og formuleres med den illokutionære indikator, F, fra før (for eng. *force*; specificeret som (“:”) det faktiske sætningstypeindhold, Dcl, Ass osv.): F *formulerer* altså dén dynamiske, interaktive kommunikative relation, en talehandlingskraft udgør mellem to bevidstheder, nemlig en talende, formuleret som S (for eng. *speaker*), og en adressat, formuleret som H (for eng. *hearer*), samt det kommunikerede bevidsthedsindhold, det såkaldte propositionelle — eller *intentionelle* — indhold (“lille p”). Det propositionelle indhold, p, er selv *resultatet* af udførelsen af en (propositionel) handling, som udføres i og med, at man udfører talehandlingen — den er inkluderet i den. Udførelsen, eller intentionen om at ville udføre, en propositionel handling formuleres (formaliseres af FDG og FP) som “store P”, se i tabellen til højre for “store H”. Det er yderst vigtigt at gøre sig det klart, at det propositionelle indhold, p, ved at være uløseligt forbundet med den talendes bevidsthed (og efter receptionen, også med modtagerens), ikke er en objektiv, men en *subjektiv* størrelse — den er deiktisk koblet med illokutionens, diskurshandlingens, udførelse, dens ‘deiktiske centrum’ (Searle & Vanderveken 1985; Dik 1997a, b). Det vil sige, at alle ytringsoperatører, som præsens indikativ, “prs”, i eksemplet ovenfor, tilhører det interpersonelle substratum og forankrer, aktualiserer, det (objektive) repræsentationelle indhold. Det vil også sige, at

propositionel sandhed først og fremmest er *subjektiv* sandhed — det giver ikke mening at sige, at propositionen i ytringen i (c') *Mødet er (*hermed) åbnet*, som en konstatering eller beskrivelse, er sand "ud i det blå"; kun i forhold til den konkret foreliggende situation kan det afgøres, ved at se på, om situationen "derude" *korresponderer* med beskrivelsen. Helt tilsvarende gælder det — dog "post festum" — for propositionen i deklamationen i (a') *Mødet er (hermed) åbnet*; den er sand *på grund af* den foreliggende sociale kendsgerning (der så, som en komplikation, skabes i og med talehandlingen). Man kan sige, at propositionen i (a') er sand "på forventet efterbevilling" (altså, hvis den talende har den rette autoritet til at åbne mødet). Korrespondensrelationen mellem den faktiske verden og propositionen, som Searle benævner *fittet* mellem dem, har en "retning", og den veksler alt efter talehandlingskraften, således at i konstateringen i (c') skal *beskrivelsen* stemme overens med verden som den *allerede* foreligger, mens den i deklamationen (a') *herudover* bestemmer en situation i verden — verden skal rette sig efter beskrivelsen; beskrivelsen fungerer som et mønster til efterfølgelse.

Hvis vi nu vender tilbage til den propositionelle handling i (a'), *Mødet er (hermed) åbnet*, igen, så må vi sige, at dens formulering, P, opbygges af formuleringen af (en intention om at udføre) en askriptiv, *prædicerende, tilskrivningshandling*, som vi forkorter som "stort T" — i den pågældende ytring korresponderende med prædikatet *er åbnet*, samt af formuleringen af (intentionen om at udføre) en *indikerende referencehandling*, forkortet som "stort R" — i (a') kodet som den definitive beskrivelse *mødet*. Noget tilsvarende som ved propositionshandlingen gælder ved tilskrivnings- og referencehandlingerne: Det er ikke handlingerne selv, men deres *resultater*, der er konstituenten i det propositionelle indhold, dvs. den aktuelle funktion, referenten har, og den aktuelle referent selv. I og med at den talende udfører propositionshandlingen, udfører han også en tilskrivningshandling og én eller flere referencehandlinger. Med et måske lidt fjollet billede kunne man sige, at en talehandling svarer til at køre på tandem, hvor den bageste rytter blot *passivt* bliver transporteret, når han kører "på frihjul": De forreste pedaler trækker hele læsset; dvs. i og med at den talende udfører den overordnede illokutionære handling, udfører han også den indlejrede propositionelle handling, og i og med at han udfører den propositionelle handling, udfører han samtidig tilskrivnings- og referencehandlingerne. Jeg sagde før, at det var *resultaterne* af propositions-, tilskrivnings- og referencehandlingerne, der udgjorde det propositionelle eller intentionelle indhold. Dette har jeg valgt at formalisere med små bogstaver, svarende til handlingernes eller handlingsintentionernes forkortelser med store bogstaver (P, T, R), altså: p, t, r — men *udvidet med* operatoren, der aktualiserer deres objektive (repræsentationelle) indhold ud fra talehandlingens deiktiske centrum, præsens indikativ for propositionens vedkommende og definit for referentens. Her kommer vi til noget meget vigtigt: p, t og r er altså tillige variabler (parametre, funktionelle *slots*) for dette objektive indhold. Det objektive indhold er *repræsentationelt* og findes derfor opført på det repræsentationelle substratum, som semantiske 'kategorier' (typer). Sammenkoblingen mellem interpersonelt slot og objektiv, repræsentationel udfyldning angives med pile. Et eksempel er altså: Resultatet af den propositionelle handling (P), p, har et objektivt indhold, den repræsentationelle kategori 'kendsgerning' (FG's 'muligt faktum'), forkortet som "store X". Kendsgerningen er aktualiseret som, hvad man kunne kalde et 'aktuelt faktum' eller en 'situation' (mere herom nedenfor) på det interpersonelle substratum, via den deiktiske operator præsens indikativ (prs). Dette kan formaliseres sådan: prs p → X — "det propositionelle indhold er et aktuelt faktum om den talendes nutid". Vi kan lige så godt fortsætte med analysen af det komplicerede eksempel i (a') *Mødet er (hermed) åbnet*, så vi kan komme ind på de fleste af teknikaliteterne i den funktionelle sætningsanalyse: Sætningen i (a') denoterer, på det repræsentationelle substratum, et såkaldt 'sagforhold' (FG's 'state of affairs, SoA), her et *socialt*, talehandlingsetableret sagforhold, hvilket jeg har valgt at angive med det store bogstav, E (for eng. *event*). Dette har en historisk begrundelse, idet

Dik (1997a, b) brugte det “store E” til at angive en talehandling, ytringens kategori, og her er (bliver) kendsgerningen X jo et resultat af en talehandling, en deklARATION. Hvis der, som i (c), havde været tale om et *ikke-socialt* sagforhold, hvor en dør er fysisk åben (åbnet af nogen), ville det skulle noteres med et “lille e”. Det konkrete *socialt* sagforhold i (a’) — at der er (kommer til at være) et autoritativt åbnet møde, E (som følge af deklARATIONEN) — kommer (efterfølgende) til at klassificeres og fungere som en social kendsgerning, altså et *faktum*, X, i folks bevidsthed — hvis der havde været tale om en ting, et konkret individ, ville det have skullet formaliseres som et “lille x”. I (a’) etableres E (og dermed X) af den monadiske komplekse relation, *vær-åbnet* (f; eng. *function*, relation eller egenskab), som via den interpersonelle tilskrivningsfunktion *t* tilskrives det reificerede (socialt) sagforhold, *møde* (x[E]), der udfylder f’s valens, dvs. er semantisk argument til f. Mødet kommer derved til at tilhøre kategorien af socialt, autoritativt åbnede størrelser. Den autoritet, der åbner dette møde ved hjælp af sin illokution og lokution — den implicite agens for verbalet, *vær-åbnet* (f), er naturligvis den talende, S, den der udfører deklARATIONEN *med* sin ytring (jf. *hermed*). Adressaterne, H, er tilsvarende de implicite, reciprokke agenser for det f, *møde*, der er indeholdt i verbalnominet x[E] *møde*. De bliver altså egentlig først mødedeltagere i og med, at S udfører sin deklARATION — og gør dem til H. Det grammatiske subjekt *mødet* er hermed et *efficeret* objekt for den underliggende aktive relation *åbne* (f): Mødet er først et egentligt møde, når det er åbnet.

Vi har altså indtil nu formuleringen af de interpersonelle handlinger, dvs. handlingsintentioner, P, T og R, og deres resultater, p, t og r. Disse sidstnævnte fungerer som slots for repræsentationelle *fillers*, f.eks. X, f og x: p - X, t - f og r - x, og er variabler, som er *scope* for interpersonelle *operatorer*: Propositionsindholdet p er scope for en tempus-realtets-operator, her præsens- indikativ, prs; og referenceindholdet r er scope for en bestemthedsoperator, her definit, d — formuleringen af den kognitive, pragmatiske status +identificérbar. Hvad er der nu blevet af e og E? — Jo, e og E er “kompakte” repræsentationelle størrelser, der ikke, i modsætning til X, i sig selv er ‘neksuelle’ (dvs. propositionelle forbindelser, eller *udsagn*). For at et sagforhold skal kunne fungere som en proposition, må det gøres neksuelt via den interpersonelle tilskrivningsfunktion, t, hvorved dets etablerende relation eller egenskab (som et ‘participatum’), f, ‘tilskrives’ én af sine partcipanter, der så kommer til at fungere som neksussubjekt (herom senere).

I FDG’s semantiske analyser er begge de semantiske substrata hierarkisk opbyggede, og dette formaliserer man ved at angive *helheden til venstre for delene*, og *hovedledet (kernen) relationelt til venstre for bileddene*. Således er den illokutionære indikator F hovedled inden for lokutionen, mens askriptoren t er hovedled inden for den propositionelle indikator p, begge på det interpersonelle substratum, ligesom funktionen f er hovedledet på det repræsentationelle substratum.

Det skal endnu engang understreges, at jeg har analyseret tempus som en *interpersonel*, deiktisk operator på det propositionelle indhold, og ikke, som det er gængs inden for F(D)G (Hengeveld 1989; Boland 2005), på det repræsentationelle substratum. Grunden er, som før sagt, at tempus (for dansk, Nedergaard Thomsen 2003) formulerer et repræsenteret sagforholds (e, E) og en kendsgernings (X) realitets- eller aktualitetsstatus *i forhold til talesituationen*, illokutionens deiktiske centrum. Et sagforhold og en kendsgerning er konceptuelle-ontologiske kategorier og tilhører derfor propositionens repræsentationelle dimension; men et sagforhold og en kendsgerning (et muligt faktum) der *af den talende opfattes som* f.eks. reelt eksisterende og aktuelt, er en *indeksikal* ‘situation’ (Jackendoff 2002; Sløk 1981): Det semantiske, lokutionære sagforholds korrelat på det pragmatiske, illokutionære niveau er intentionelt rettet imod et faktisk sagforhold i den talendes omverden (evt. indre). Med hensyn til temporal lokalisering, så korrelerer den talende sagforholdets emnetidspunkt med talehandlingens kommunikationstidspunkt (ikke noteret i formlen ovenfor): Eksisterer den konceptualiserede

begivenhed i min omverden her og nu (eller tager jeg ansvaret herfor)? — hvor referencen af disse termer jo er afhængig af og 'skifter med' den, der taler og talehandlingens deiktiske centrum iøvrigt; det er med Otto Jespersens term en 'skifterkategori', dvs. en kategori der *skifter* reference i forhold til kommunikationssituationen.

Vi må lige vende tilbage til sandhedsbegrebet, som jeg omtalte i forbindelse med det interpersonale substratum. Her nævnte jeg, at kun interpersonelle, taler-bundne 'situationer' kan bedømmes for sandhed, ikke uforankrede, objektive, repræsentationelle kendsgerninger. Derved kommer sandhedsbegrebet til at være uløseligt forbundet med den interpersonelle, propositionelle operator tempus-realtet. Det må imidlertid præciseres, at dette *semantiske* sandhedsbegreb blot er en *formulering*, på det lokutionære niveau, af det *egentlige* pragmatiske, *illokutionære* sandhedsbegreb, for hvis sandhed faktisk tilhørte det semantiske, sprogspecifikke niveau, ville man jo ikke kunne operere med dette begreb i sprog, der ikke har tempus-realtet! Hvordan skal sandhed nærmere karakteriseres? Jo, når den talende i sin *illokution* prædicerer et prædikat om et sæt referenter/divider via sin propositionshandling, rejser han et *sandhedsspørgsmål* over for sin adressat: Repræsenterer dette eller hint begreb i min bevidsthed en egenskab ved den og den størrelse i den faktiske virkelighed (jf. "[propositionen i min bevidsthed] *Sneen er hvid* er sand, hvis og kun hvis sneen er hvid [i min omverden]"). Dette sandhedsspørgsmål er determineret af den illokutionære kraft (jf. Searle 1979, 1989), nærmere bestemt dens føromtalte komponent 'direction of fit', der sammenholder propositionen med den faktiske virkelighed: Skal virkeligheden passe med det propositionelle indhold, som ved direktiverne og kommissiverne, eller skal omvendt det propositionelle indhold stemme overens med virkeligheden, som ved assertiverne og interrogativerne; eller, for det tredje, skal det gå begge veje, som ved deklamationerne (jf. ovenfor), hvor propositionens sandhed etableres i og med, at sagforholdet skabes ved talehandlingen — sandheden er uomtvistelig, for når jeg erklærer mødet for åbnet, så er det *ipso facto* åbnet — det står ikke til at ændre, altså hvis jeg har den rette autoritet i forhold til min modtager og den institution, vi interagerer i. Det er derved disse sandhedsforhold, den lokutionære 'skifter' *tempus* som en art *realitetsoperator* indikerer. Ved referencehandlingerne gør noget tilsvarende sig gældende: Pragmatisk identificérbarhed på det illokutionære niveau, formuleret semantisk på det lokutionære niveau, enten ved person- eller ved bestemtheds-kategorien, kan siges at have med *referentiel eksistens* at gøre. Ved personkategorien korreleres diskursreferenten (x) med talehandlingens deiktiske centrum, og identificérbarheden er givet hermed: Første person angiver jo, at diskursreferenten er sammenfaldende med den talende, mens anden person angiver, at den er identisk med adressaten, hvorimod tredje person normalt (som i (d')) angiver en diskursreferent som ikke-deltagende i talehandlingen — dvs. som uden for talehandlingens domæne (undtagelser er "personaliserede" eksempler som i (d)), men muligvis *forbundet med* det deiktiske centrum, som for de latinske demonstrativers vedkommende (*hic* 'denne-her' er f.eks. førstepersonsrelateret, mens *iste* 'denne-der' er andenpersonsorienteret). For den egentlige bestemtheds-kategoris vedkommende gør den talende adressaten opmærksom på, om han mener, at denne kan identificere diskursreferenten (x) som eksisterende i konteksten eller ej. Hvor altså illokutionære indikatorer formulerer illokutionære kræfter, kan tempus-aktualitet siges at formulere en propositionel 'kraft', ligesom person og bestemthed kan siges at formulere to former for 'referencekraft'. *Bestemtheden* (kodet i den definitive beskrivelse *mødet* i sætningerne ovenfor) formulerer således en referencekraft, 'identificérbar', som opererer på det 'referentielle indhold' (r). Ytringen af referenceintentionen (R) tæller (gælder) som den talendes identifikation eller udpegning af diskursreferenten (r → x) for adressaten. Valget af referencekraften 'identificérbar' kræver, at diskursreferenten har et korrelat i, dvs. eksisterer i, adressatens kontekst, eller den talende påtager sig i det mindste ansvaret herfor ('pragmatisk akkomodation', Lambrecht

1994). Den definite beskrivelse (formuleret i lokutionen) skal sammen med konteksten gøre det muligt for adressaten at identificere diskursreferentens *virkelighedsmodsvær*. Om lidt skal vi se eksempler på en tilsvarende operator, der bruges i spørgsmål, nemlig Q (fra de latinske *qu*-former, f.eks. *quis*, dansk *hvem*, R: $Q \ r \rightarrow x$).

Det skal lige i forbifarten nævnes, at (indefinite) beskrivelser kan fungere *prædikat*ivt, dvs. som et biled i et komplekst prædikat, hvis hovedled er kopulativt ($t \rightarrow f * \{x\}$), hvorved deres *intension* (f) profileres ($\{x|f(x)\}$), som i (a):

(4) a. Ham Petersen han er *et fjols*

Og assertiver, der rummer sådanne prædikater, kan være emotive, som i (b) og (c):

(4) b. *Sikke et fjols* (han er), ham Petersen!
c. Han *ér vel nok et fjols*, ham Petersen!

I (a, b, c) er *Ham Petersen* diskursreferent ($r \rightarrow x$).

Relationen mellem det interpersonelle og det repræsentationelle substratum er, som omtalt ovenfor, angivet ved énrettede pile, fra det interpersonelle til det repræsentationelle substratum. Det skal bemærkes, at det interpersonelle er en slags funktionel superstruktur over det repræsentationelle. De to niveauer overlapper, som vi har set, ved det propositionelle indhold ($p \rightarrow X$), det askriptive indhold ($t \rightarrow f$) og det referentielle indhold ($r \rightarrow x$), og der kan være “diskrepans” ($t \rightarrow \dots \{x\}$) som i (4a) ovenfor. Sprogets interpersonelle skifter-kategorier, såsom bestemthed og tempus, sammenkobler nærmere disse to semantiske substrata, idet de lokaliserer et objektivt indhold i forhold til det deiktiske centrum.

Dykker vi lige lidt ned i formelskrivningen, så vil det måske være sprunget nogen i øjnene, at der uden om “(A ...)” står både en firkantet og en rund parentes: “[...]”. Dette angiver, at den illokutionære diskurshandling, A, ikke er den *basale interaktionelle* enhed (kun den basale *aktionelle* enhed), men er indlejret “[...]” i en større enhed “(...)”, nemlig en replik, dvs. et træk i et givent ‘sprogspil’ (M, engelsk *move*) — dvs. *top-down*-synspunktet omtalt tidligere, altså egentlig:

(M: [(A: [...])])

I nærværende eksempler er A og M dog sammenfaldende (handlingen er det eneste element i replikken), derfor forenklingen ovenfor. Men tager vi følgende eksempel (5a) fra noget valgpropaganda for partiet Venstre, ser vi et eksempel på et M, der indeholder to illokutionært forbundne, konnekse diskurshandlinger (Searle & Vanderveken 1985):

(5) a. “Bekæmp kriminaliteten blandt unge indvandrere. Stem på Søren Pind.”
a’. Stem på Søren Pind og bekæmp [derved] kriminaliteten blandt unge indvandrere.

Diskursillokutionen er direktivisk, initierende (“stimulus”: s), og den udføres ved hjælp af to direktiviske illokutionære diskurshandlinger, som indikeres på det interpersonelle niveau, A1 og A2:

(M1/s: [(A1/s: [(F1: IMP) S H (P1)]) => (A2/s: [(F2: IMP) S H (P2)])])

Protasis A1 er underordnet apodosis A2 i en motivationel relation, her noteret “=>” (bemærk, at man, ved at bytte om på sætningerne som i (a’), må bruge konnektivet *og*). Det næste, reaktive træk i spillet (M2/r) ville være en given konkret vælgers stemmeafgivelse (perlokutionær effekt), som så også ville være en illokutionær handling. Bemærk, at den intenderede venstrevælger H’s funktion i P1 ikke er en almindelig agens, men en kausans, dvs. én, der får en anden (kausaten = Søren Pind) til at gøre “det beskidte arbejde” (= bekæmpelsen af indvandrerungdomskriminaliteten) for sig! I en mere konsistent notation ville konnektivet stå til venstre som hovedled, med A1 og A2 som underordnede biled til højre herfor.

3.1.3 FUNKTIONER PÅ DE SEMANTISKE SUBSTRATA

Som vi så ovenfor, så er de semantiske substrata hierarkisk opbyggede, og denne erkendelse er et vigtigt empirisk resultat af funktionalistisk sprogforskning, sammenligneligt med formalismens tilsvarende resultater angående det morfosyntaktiske niveaus hierarkiske konstituentstruktur. Ytringers hierarkiske semantiske struktur giver sig udslag i *scope*-forhold, f.eks. ved semantisk modifikation, enten ved ‘operatorer’ eller ‘satellitter’ (adverbialer). Disjunkte adverbialer, såsom *helt ærligt*, kommenterer talehandlingskraftens oprigtighedsforhold, dvs. S skal være oprigtig overfor H — hvis det ikke er blevet retorisk devalueret som i ungdomssprog (*seriøst*)! Men ikke kun modifikationsforhold hænger sammen med den hierarkiske semantiske lokutionsstruktur, også informations-strukturforhold gør det, og nogle gange overlapper de, nemlig ved f.eks. visse fokuskrævende operatorer.

Vi sagde lidt ovenfor, at de kommunikative intentioner, på det pragmatiske niveau, der kanaliseres direkte igennem grammatikken, nemlig de illokutionære, også rummer diskurspragmatiske intentioner, der har at gøre med informationsstruktur: En ytrings menings konceptuelle-intentionelle indhold rummer ud over perlokutionære og illokutionære intentioner også informationsartikulerende *mentale propositioner* om de *mentale repræsentationer af* entiteter i konteksten (‘denotata’). Nogle af disse propositioner fremføres, *asserteres*, mens andre tages pragmatisk for givet, *præsupponeres*. Tager man eksempelvis den berømte linje fra Jeppe Aakjær og Carl Nielsens sang, “Jens Vejmand”, og opfatter den som en virkelig dialog!:

- (6) A: Hvem sidder dér bag skærmen med klude om sit knæ?
B: Det gør såmænd Jens Vejmand.

så er det indlysende, at den talende tager for givet, holder det for uomtvisteligt sandt, at der sidder nogen bag ‘skærmen’ (den diskurspragmatiske præsupposition), mens han ‘asserterer’, at han ikke ved, *hvem* der er tale om — det diskurspragmatiske *fokus*. Denne informationsartikulation hænger naturligvis sammen med talehandlingskraftens type: Der er tale om et informationsspørgsmål, og som sådan er der et *direction of fit*, hvor propositionen skal afspejle eller matche referenceverdenen, på en sådan måde, at den talende tilkendegiver, at han véd, og antager, at adressaten véd, at der sidder nogen bag skærmen (præsupposition), men asserterer, at han ikke kender dennes identitet og (derfor) anmoder adressaten om at give ham denne nye information, som han antager og forudsætter, at han kender (fokus). I svaret formulerer og koder “det gør” præsuppositionen, mens “(såmænd) Jens Vejmand” formulerer og koder fokus — “såmænd” er et eksempel på den føromtalt fokusoperator.

Sagt generelt: Diskurspragmatisk *information* etableres ved interaktionen, den *kommunikative dynamik*, mellem den talendes præsuppositioner og ‘fokus-assertioner’. Denne information på det

illokutionære niveau formuleres så som lokutionær *informationsstruktur* på det semantiske niveau og kodes dernæst morfosyntaktisk og fonologisk ved specielle sætningsstrukturer og prosodi. Den informationsstrukturelle formulering sker i særdeleshed ved hjælp af såkaldte *informationsstruktur-funktioner*, der tilføjes til de *interpersonelle* konstituenten: Ovenfor tilskrives således funktionen Fokus til den konstituent, der kodes som *Hvem* ((R: Q r)), og den, der kodes som *Jens Vejmand*. Da der samtidig, semantisk er tale om et argument, taler man så om argument-fokus. Af andre informationsstrukturelle funktioner kan nævnes prædikats-fokus ((T: Q t), jf. “*Hvad gør Jens Vejmand?*” — “*Han sidder dér bag skærmen*” eller propositions-fokus ((P: Q p), jf. “*Hvad sker der?*” — “*Jens Vejmand sidder dér bag skærmen*”).

Grammatisk informationsstruktur kan, som vi lige har set, mere præcist lokaliseres til det interpersonelle substratum inden for det semantiske stratum — selvom det udgør en selvstændig, tekstuel indholdsdimension (jf. Systemic-Functional Linguistics). Med denne informationsstruktur *formulerer* taleren sin diskurspragmatiske artikulation af sin ytringsmening (sin *information*), således at han asserterer noget propositionelt indhold, mens andet præsupponeres. *Assertionen* er en pragmatisk *dom* (Sasse 1987; eng. *judgment*, ty. *Urteil*), hvis ‘prædikant’ er fokus-relasjonen, der altså formuleres som en fokusfunktion på det interpersonelle substratum. Denne dom udtrykker et *kommunikativt perspektiv*, hvis *udgangspunkt*, topik (emne), er en del af præsuppositionen — den talende tager udgangspunkt i noget, han antager, eller påtager sig ansvaret for, at adressaten mener er relevant, er ‘under debat’, i diskursen. Resten af det propositionelle indhold *tilføjes* som en *relevant* ‘kommentar’ om dette emne (Lambrecht 1994). Hvis vi nu vender tilbage til eksemplet fra før, så formulerer og koder objektet “Det” i (B: “*Det* gør såmænd Jens Vejmand”) det pragmatiske topik, mens “gør såmænd Jens Vejmand” formulerer og koder den relevante kommentar om dette emne; fokus er, som før sagt, “(såmænd) Jens Vejmand”. En sådan topik-forankret dom kaldes ‘kategorisk’, mens en uforankret dom benævnes ‘tetisk’. En uforankret dom kan bl.a. anvendes ved diskursreferent-introduktion, som i den velkendte linje: “Der kom *en soldat* marcherende hen ad landevejen ...”, hvor soldaten jo introduceres. Her er der propositionsfokus, dvs. at *hele* propositionen asserteres som fokus (det er helt ny information), men herindenfor er den *mest* relevante information, det kardinale sub-fokus, det semantiske argument “en soldat”, der kommer til at fungere som topik i den næste dom: “*Han* havde sit tornyster på ryggen ...”. Når jeg siger, at den tetiske dom er uforankret, mener jeg, at der ikke er noget *konkret identificerbart* at tage udgangspunkt i — dvs. at det situationelle adverbial “Der” ovenfor ikke er et *kategorisk* topik. Tager man endvidere to allo-sætninger som:

- (7) a. *Regnen* siler ned.
b. *Det* siler ned [underforstået: med regn].

der begge denoterer en regnvejrsituation med kraftig regn i talerens eksterne kontekst, så er “Regnen” i (a) kategorisk topik, mens det upersonlige “Det” i (b) snarere “denoterer” selve den meteorologiske situation, og her foretrækker jeg at tale om, at en dansktalende sprogbruger har et *tetisk* topik på det pragmatiske, illokutionære niveau ‘thinking-for-speaking’. Sprog med subjektsløse lokutioner i sådanne tilfælde har naturligvis ikke noget topik på dette niveau; men dansk er specielt ved, at det endog har to slags, kommuterende tetiske topik, jf. “*Der* er koldt på toppen” versus “*Det* er koldt på toppen”.

Et sidste forhold ved et diskurstopik, der skal nævnes her, er, at det kan være tvedelt (Lambrecht 1994; Jackendoff 2002; Alfort 2007), som i denne ytring:

(8) “*Ham Anders Fogh Rasmussen, vinder han næste folketingsvalg?*”

Her *identificerer* den talende først emnet over for sin adressat med det eksoforiske topik: “Ham Anders Fogh Rasmussen” (ny information, der skal påkalde adressatens opmærksomhed); derefter *omtaler* han det endoforisk som et fortsættende topik: anaforisk “han” (given information). Det eksoforiske topik er ikke en ytringsekstern konstituent, som Dik (1997b) ville have det, men udgør sammen med det efterfølgende helhedsspørgsmål “vinder han valget?” en fasttømret helhed, en konstruktion: enten en integration af to selvstændige diskurshandlinger til en makrohandling (den første en underordnende orienteringshandling, jf. Mackenzie 2004, den anden helhedsspørgsmålet) eller — alternativt — en integration indenfor den propositionelle handling af en eksoforisk topikaliseringshandling som propositionsbasis og resten af propositionen som relevant kommentar hertil.

Informationsartikulationen på det pragmatiske niveau er resultatet af diskursmæssige valg foretaget af den talende i forhold til adressaten og deres, af den talende antagne, fælles pragmatiske viden (jf. identificérbarhed), samt med henblik på opfyldelsen af en samlet diskursintention: Intentionen om at producere en kohærent diskurs stiller krav om at artikulere de mentale propositioner i en kommunikativ dynamik, således at de kan integreres med hinanden. Denne diskursintention formidler han så ved hjælp af sin funktionelle diskursgrammatik, hvor han formulerer og koder de diskursive valg, bl.a. ved informationsstrukturelle funktioner (interpersonelle topik- og fokusrelationer) på det *semantiske* niveau, som lige gennemgås. Det skal her kraftigt understreges, at en diskurs ikke *behøver* at være kohærent for at være en diskurs, men i så fald er den naturligvis ikke diskurspragmatisk “velformet” eller vellykket — lidt ligesom den talende overlagt kan fremføre en falsk påstand eller afgive et uoprigtigt løfte, som ikke desto mindre alligevel tæller eller fungerer som en påstand eller et løfte, som taleren er ansvarlig for, om end de er et brud på de oprigtighedsbetingelser for at udføre en påstand eller et løfte, som han *lader som om*, at han overholder. Det skal i denne forbindelse også understreges, at der kan forekomme diskrepans mellem f.eks. den faktiske præsuppositionelle *situation* og den, som taleren vælger at formulere og kode, dvs. den præsuppositionelle *struktur*, ligesom han kan sige ét og mene noget andet ved ironi, osv.: For eksempel kan man formulere sig på en sådan måde, at visse propositioner tages for givne, uden at de faktisk *kan* tages for givne, ud fra (den talendes viden om) adressatens viden. Her taler man om ‘pragmatisk akkomodation’ (Lambrecht 1994). Disse forhold vidner om en art pragmatisk princip om “frihed under ansvar”. Et eksempel på pragmatisk akkomodation kan findes på dagbladet Informations forside mandag den 6. november 2006, hvor man bl.a. kunne læse:

(9) “*Gårsdagens dødsdom over Saddam Hussein vil ikke med ét slag ændre situationen i Irak.*”

Eftersom Information ikke udkommer om søndagen, må Information gå ud fra, at dens læsere har skaffet sig den fornødne viden andetstedsfra, således at man alligevel kan præsupponere læserens viden om, at Saddam Hussein blev dødsdømt om søndagen, og vælge dette som topik og formulere det som et nominalsyntaxme i fundamentfeltet.

Lad os kigge på en yderligere sammenhæng mellem diskurspragmatisk funktion på den ene side og funktionel diskursgrammatisk struktur på den anden: Når en talende danner sin ytringsmening, er hans konceptuelle repræsentation “beriget med” *opmærksomhedsfokus* som f.eks. under visuel perception af en begivenhed i konteksten (jf. Tomlin 1995, 1997). Et opmærksomhedsfokus er en art perceptuel pendant til et diskurstopik, det diskursive domsudgangspunkt (psykologisk subjekt). I nogle sprogs *thinking-for-speaking* kobles et opmærksomhedsfokus *default* (automatisk) sammen med valget

af diskurstopik, og dette af perceptionen fremprovokerede topikvalg formuleres så per default på det interpersonelle semantiske substratum som et grammatisk *subjekt*, subjekt i betydningen ‘primært udgangspunkt’ for beskrivelsen af et givent sagforhold (Dik 1997a). Subjektet, det primære sætningstopik (Haberland og Nedergaard Thomsen 1994; Nedergaard Thomsen 1994, 2005), angiver den *synsvinkel*, et sagforhold (skal) ses ud fra, hvorved en aktiv sætning ses ud fra agensen (mere generelt første-argumentet), mens en passiv sætning ses ud fra patiensen (mere generelt andet-argumentet). Sammenhængen mellem subjektvalg (diatesevalg, perspektivering) og visuel perception er studeret af Russell Tomlin, m.fl. i det såkaldte “fiskefilmseksperiment”, se Tomlin (1995, 1997). Subjektsfunktionen kodes på det morfosyntaktiske og fonologiske niveau bl.a. ved kasus og ordstillingsforhold, samt evt. nedtoning (afhængigt af sproget).

Nu har vi set på den tekstuelle dimension: på “pragmatiske” funktioner på det interpersonelle substratum (informationsstrukturfunktioner og subjekt/synsvinkel), så nu mangler vi blot at kigge på det repræsentationelle substratum. Her finder vi, at bileddene optræder i såkaldte “semantiske” eller ideationelle funktioner. Der findes to slags (eller dimensioner) her: På den éne side har de at gøre med et sagforholds ‘eksperientielle’ type og transitivitet (jf. E-variablen i formlen ovenfor), hvormed man må operere med roller såsom agens, patiens, recipiens og eksperiens. På den anden side har de at gøre med etableringen af et “logisk” udsagn (‘neksus’, X i formlen ovenfor), hvormed man må operere med udsagnsetablerende og prædikatsetablerende argumenter. Hvad jeg mener med dette, vil forhåbentlig blive klart nu. Tager vi sætningerne i (a) og (b):

- (10) a. Mødet er (hermed) åbnet.
b. Jeg erklærer (hermed) mødet åbnet.

så, som vi sagde tidligere, formulerer og koder de et *socialt* sagforhold — den *specielle* type sagforhold vi har formaliseret som “store E” — ‘at et møde er åbnet’. *Møde*, en reificeret social begivenhed, x[E], udtrykker et ‘prædikatsetablerende’ argument, hvad enten det er intransitivt subjekt som i (a) eller direkte objekt som i (b). Man siger, at det “logisk” fungerer som et *fundamentalt* argument, mens det eksperientielt er et *theme* (fra græsk ‘placeret’), hvormed menes, at den pågældende entitet er ‘lokaliseret’ et ‘sted’, konkret eller metaforisk (jf. Herslund og Sørensen 1994). Prædikativet *åbnet* (egenskaben, f) denoterer dette ‘sted’ (tilstand, metaforisk opfattet som sted) og lokaliserer mødet. Men ud over at være prædikatsetablerende er ‘møde’ også udsagnsetablerende, i (a) i en primær neksus, i (b) i en sekundær, indlejret neksus, i kraft af tilskrivningshandlingen, T, som tidligere nævnt. Man siger, at det fungerer som *udsagnsbasis* (“logisk subjekt”). I (b) er der tillige en primær udsagnsbasis, udtrykt ved agensen ‘jeg’ i det primære sociale sagforhold, ‘erklæringen’. De udsagn eller kendsgerninger (X), der her etableres, er sociale fakta — i både (a) og (b), at ‘et møde er åbnet’, i (b) tillige, at der finder en ‘erklæring’ sted. Prædikativet er eksperientielt en lokation, mens det “logisk” set denoterer en kategori eller mængde (Herslund og Sørensen 1994); jf. ovf. {x}: “Petersen er *et fjols*”, dvs. ‘Petersen tilhører *mængden af fjolser*’, hvor det, der afgrænser mængden, er intensionen eller egenskaben, f, ‘fjolsethed’. Verberne *er* og *erklærer* denoterer relationer (f) i sociale sagforhold, der etableres ved hjælp af autoritativ sprogbrug, hvilket det instrumentelle adverbial “hermed” så angiver eksplicit. Det ses her, at der i (a) er hele to relations-/egenskabsbetegnende udtryk, nemlig *er* og *åbnet*; man siger da, at *er* er det semantiske prædikat, mens *åbnet* er ‘adjekt’ (Herslund og Sørensen 1994), og tilsammen udgør de et (semantisk) *komplekst prædikat* (Nedergaard Thomsen 1991b, 1992a, b) — den egenskab, der udtrykkes i prædikativet, er således sekundært

prædikat, eller ‘co-prædikat’, til det fundamentale argument. Det komplekse prædikat er kernen i det repræsentationelle udsagn (X).

På det repræsentationelle niveau er den enkelte kendsgerning (X) ikke den maksimale enhed: Man må operere med ‘udvidede’ kendsgerninger (eller ‘episoder’), ξ , der kan bestå af en sekvens eller kæde af integrerede, konnekse kendsgerninger: Cæsars berømte *dictum* “Jeg kom, så og sejrede” er således en kæde af tre kendsgerninger med samme propositionsbasis, *Cæsar*, på det repræsentationelle niveau, som samtidig fungerer interpersonelt, dvs. informationsartikulatorisk, som diskurstopik.

Afslutningsvis må man gøre opmærksom på, at de semantiske funktioner kodes morfosyntaktisk, topologisk og fonologisk. For eksempel udgør den prototypiske sammenkobling af en primær propositionsbasis (og agens) og formuleringen af et diskurstopik, som ses i “Jeg” i (b), et morfosyntaktisk subjekt (i dansk i nominativ, hvis det er et pronomen; på subjektsplassen eller i fundamentfeltet; Tomlin 1983; Haberland og Nedergaard Thomsen 1994). Bemærk desuden, at verberne i (10a) og (10b) er fonologisk af- eller nedtonede. Dette signalerer, at de fungerer som ‘værtsprædikat’ sammen med prædikativet som ‘co-prædikat’ i det forømtalte, komplekse semantiske prædikat. Bemærk også, at prædikativet optræder i en speciel co-prædikatsposition i det danske topologiske feltskema (se Nedergaard Thomsen 2002a, b).

3. 2 KODNINGSPROCESSERNE OG UDTRYKSNIVEAUERNE

Det sidste jeg mangler at komme lidt nærmere ind på, inden jeg går over til at udbygge det *diskursive* perspektiv på Funktionel Diskurs Grammatik, er udtryksniveauerne, på den éne side formniveauerne, morfosyntaks og fonologi, på den anden side substansniveauet, fonetik.

FDG opererer med et strukturelt, morfosyntaktisk udtryksniveau, der omhandler traditionel orddannelse og ordføjning: konstituent- og dependensstruktur samt ord- og ledstilling. Jeg har i det tidligere afsnit nævnt, at også det semantiske indholds niveau er ‘syntaktisk’ struktureret, idet det rummer semantisk konstituentstruktur, i form af en hierarkisk lokutionsstruktur (sprogspecifikke semantiske konstruktionsmønstre, jf. DFL, som i Harder 2006). Det blev også omtalt, at den semantiske indholdssyntaks *kodes af* den morfosyntaktiske udtrykssyntaks. Lad mig præcisere dette derhen, at det semantiske niveau fungerer som *funktion* for det morfosyntaktiske niveau, og at det morfosyntaktiske niveau (struktur) omvendt er *kodningsteknik* for det semantiske niveau. Lad mig give et eksempel på dette: Tager vi de to danske prædikater, *glæd-* (som i *glæde nogen*) og *gør-[^]glad* (som i *gøre nogen glad*), så vil jeg mene, at de er ekstensionelt synonyme, selvom der kan være konnotationsforskelle med merbetydninger af formalitet/ mundtlighed, mm. Dette indebærer, at de skal analyseres éns på det semantiske niveau, nemlig som et semantisk komplekst prædikat, ‘CAUSE*glad’, hvor ‘CAUSE’ er værtsprædikat, og ‘glad’ er co-prædikat (Nedergaard Thomsen 2002a, b). Dette prædikat realiseres så på det morfosyntaktiske niveau enten ‘syntetisk’ (med afledningsomlyd: *glæd-*) eller ‘analytisk’ (‘dis-positum’: *gør-[^]glad*). Dansk er et udpræget analytisk sprog, hvilket kan konstateres ved den tendens, der observeres til at bruge disposita i stedet for komposita ved kodningen af komplekse prædikater (jf. det nu hyppige dispositum *løbe ud* om et lånerkorts tidsbegrænsede gyldighed, hvor man tidligere normalt ville have haft *udløbe*, jf. Nedergaard Thomsen 2002b).

Hvis man vil lade ord- og ledstilling omfatte af morfosyntaksen — og ikke af fonologien som i Langackers Kognitive Grammatik, må man nok, i hvert fald for dansks vedkommende, tildele dem et selvstændigt morfosyntaktisk substratum, ‘topologi’, et substratum som jo er veludforsket i klassisk dansk grammatisk tradition og i Dansk Funktionel Lingvistik. Topologien hænger nøje sammen med

sprogprocessering (Hawkins 1994, 2004; Nedergaard Thomsen 1998, 2002a), idet ledstillingsforhold er medbetinget af ledtyngde, leddenes morfosyntaktiske omfang. Dansk ledstilling er Verbum – Objekt – Co-prædikat. Co-prædikatet er ofte et kort led, mens objektet ofte er langt, længere end et subjekt, hvilket kan medføre et brud på den universelle tendens, hvorefter længere led tenderer mod at komme efter kortere (Hawkins 1994, 2004). Man skulle altså ofte, hvis det var et ufravigeligt princip, få ledstillingen Co-prædikat – Objekt (som i svensk). Dette tillader dansk imidlertid ikke (mere), men har dog mulighed for at flytte, især tunge, relativsætninger, der er udvidelser til objektets referentielle kerne, om bagefter co-prædikatet, hvorved der fremkommer en diskontinuert sætningsstruktur, som i (11b) nedenfor, der er meget mere processeringsvenlig end den ‘kontinuerte’ (11a) — prøv selv at udtale dem med en almindelig mængde luft!

- (11) a. “Kan vi ikke klare det, så vil de slet ikke snakke med os, siger Johan Møller, mens han *viser* det store anlæg, som er bygget op midt inden i det store fabrikskompleks, der er beliggende mellem Vamdrup og Lunderskov, frem.”
 b. “Ved færgelejet i Travemünde *haler* Bente de mange told- og speditionspapirer *frem*, som gør en eksportchauffør til en halv kontormand.”

At moderne dansk virkelig, i sin sprogtypologiske grundstruktur, er et analytisk sprog, kan ses ved, at (11a) og (11b) faktisk kunne processeringsoptimeres ved at anvende komposita i stedet for disposita: *fremviser* i stedet for *viser ... frem* og *?fremhaler* i stedet for *haler ... frem*, men de ville være, hvis ikke ligefrem ugrammatiske, så dog ihvert fald uidiomatiske eller arkæiske.

Vi har indtil nu fremstillet FDG’s arkitektur som en énsrettet sekvens af substrata, hvor hvert foregående substratum er en nødvendig forudsætning for det efterfølgende, i produktionen. Det er imidlertid ikke helt korrekt, når man ser på konkrete tilfælde, idet man under verbaliseringen bare springer substrata over, hvis de ikke specificeres (Hengeveld 2005a). For eksempel kan nogle operatører eller illokutionære indikatorer på det semantiske substratum kodes direkte af prosodien, uden om morfosyntaksen; ja, nogle gange udtrykkes ligefrem pragmatiske forhold fra det pragmatiske ytringsmeningsstratum (1), som f.eks. emfase, direkte lydligt på det fonetiske stratum (5), uden om formuleringen (2) og kodningen (3 - 4). Sidstnævnte tegn er derved ikke symbolske, men indekser, hvor graden af psykisk emfase afspejles diagrammatiske-ikonisk af det fonetiske signal, via det fonetiske program. Dette forhold kan imidlertid også klassificeres som *vokal* non- eller para-verbal kommunikation.

I nogle tilfælde er der en fasttømret, konventionaliseret, grammatikaliseret *interstratal sammenkobling* af konstruktioner på det semantiske (2), det morfosyntaktiske (3) og det fonologiske (4) stratum — det er disse, der især er *Construction Grammars* forskningsområde (jf. også Jackendoff 2002). Dansk kompleks prædikatsdannelse — hvor, som omtalt ovenfor, det prosodiske mønster ‘énhedstryk’ koder et diskontinuert, analytisk prædikat, der koder en énhedsbetydning, som i sidste ende formulerer et konceptuelt énhedsindhold på det pragmatiske niveau — er et godt eksempel herpå (Nedergaard Thomsen 1992a).

FDG (og standard FG) har ikke beskæftiget sig synderligt med det fonetiske niveau, men der findes en meget overbevisende, delvist forénelig behandling af dette niveau inden for funktionel optimalitetsteori af den hollandske fonetiker, Paul Boersma (Boersma 1998), som burde integreres med FDG. Det har hidtil fremgået, at kun det pragmatiske samt de (diskurs-)grammatiske niveauer er mentale eller kognitive, mens det fonetiske niveau ikke er det. Dette er dog en sandhed med modifikationer, idet selv det fonetiske niveau rummer et delniveau, der er bevidst: Man kan “høre” sin

egen indre stemme, når man tænker (særsprogligt), og når man læser “indenad” (man aktiverer også delvist musklerne som ved den eksterne tale). Man må således skelne mellem *oratio mentalis* for det indre fonetiske og *oratio vocalis* for det ydre, af en (anden) modtager (end én selv) perciperbare.

4.1 DIALOGISK-DYNAMISK FDG: DER SKAL TO TIL EN TANGO!

Lad os nu gå lidt videre med den ‘diskursive’ udbygning af FDG: Allerede hos de Saussure var *parole* en cyklisk “talekæde” — et *kredsløb*, ikke en énvejskommunikation, og det var dette, Dik pointerede i sit afslutningskapitel i (Dik 1997b), som tidligere nævnt. Men Funktionel Diskurs Grammatik har ikke i nævneværdig grad inkorporeret dette *kollektive, dialogiske* (konversationelle) aspekt i sin sprogmodel (se dog Nedergaard Thomsen 1991a: 404-433; jf. systemisk-funktionel lingvistik og *Tagmemics*), for selvom man jo erkender, at *diskursen* er det grundlæggende for sproget — og pointerer dette i sit navn, stopper den egentlig ved det *individuelle, monologiske* replik-niveau, *Move*, idet der lægges éntydigt vægt på afsenderens produktive perspektiv, hvorimod adressatens receptive perspektiv samt dennes efterfølgende sproglige og anden samhandlingsmæssige *reaktion*, lades mere eller mindre ude af betragtning. *Hele* diskurser, dialoger eller f.eks. narrativer, kommer altså egentlig ikke på tale, lige med undtagelse af de tilfælde, hvor der er særlige grammatiske markører til at indikere dem (f.eks. deres udstrækning, se Hengeveld 1997; Connolly et al. 1997, eds.; Hannay et al. 1998, eds.).

Grundlæggende vil jeg hævde, at det *diskursive* aspekt i sin yderste konsekvens nødvendigvis implicerer en allestedsnærværende ‘dialogicitet’ i sproget og sprogbrugen (jf. at *diskurs* oprindelig betød ‘debat, drøftelse, diskussion’, egl. ‘løben frem og tilbage (af meninger)’), og at sprogmodellen må bygge på dette for at gøre den mere pragmatisk og (social-)psykologisk adækvat. Eftersom FDG, som lige nævnt, er centreret om det individuelle replikniveau, trækniveauet, M, og dets konstitutive diskurshandlinger, A, i deres produktive aspekter, så må FDG også basere sig på den individuelle talendes *individuelle intentionalitet* og produktive, kommunikative intentioner på disse niveauer. Men det er jo indlysende, at der overordnet er tale om hele sprogspil, herunder replikskifter, hvor replikkerne gensidigt forudsætter hinanden i en kohærent dialog, så derfor må en fulgyldig funktionel sprogmodel gå skridtet videre og tage udgangspunkt i, at det basale niveau i enhver kommunikation er *samtale-niveauet*, intet mindre, og at talehandlingerne kan udledes heraf. Da tale jo er talehandling, må samtale være *samtale-handling*, hvor samtalehandling så er den verbale instans af samhandling (interaktion). Heraf følger, at eftersom talehandling er styret af individuelle illokutionære intentioner, så må samtalehandling tilsvarende være styret af *kollektive* illokutionære intentioner, *samtale-handlings-intentioner*, og at det er dem, de kollektive, der er de basale diskursintentioner, som de øvrige kan udledes af, snarere end omvendt. Det skal dog pointeres, at en ‘kollektiv’ intention er en *individuel talendes* (S) intention — der findes jo ikke “macro-minds” og “Gesamtsprecher”, selvom Saussure nok havde tænkt sig sådanne, da han talte om *masse parlante* som ‘subjekt’ for sit sociale *langue*. Teorien om kollektive intentioner findes udtrykt inden for John Searles metodologisk individualistiske bevidstheds-, samfunds- og sprogteori (1990, 1998, 2001, 2007), i hans begreb om *irreduktibel gensidig, kollektiv intentionalitet*, også kaldet “vi-intentionalitet”. Ved overordnet at opfatte sprogbrug som kollektiv bliver den at sammenligne med, på den éne side enhver form for *polyadisk* flokadfærd — som når en flok løver jager sammen, en flok børn leger sammen eller et orkester spiller en *symfoni* sammen, på den anden side enhver form for *dyadisk* kollektiv adfærd — som når to enkeltindivider duellerer, f.eks. i fægtning eller skakspil, eller når to hold spiller bold mod hinanden. Disse former for kollektiv adfærd bygger altså på en urgammel, biologisk nedarvet evne til at samhandle og samarbejde (jf. også Grices 1975 universelle samarbejdsprincip), men de bygger også

og samtidig på den samhandlendes medfødte *rationalitet* (jf. også Grices 1975 princip om den rationelle sprogbruger), der bl.a. indebærer, at det er mere fordelagtigt, og giver større overlevelseshancer, at have regler for at kæmpe direkte, ansigt-til-ansigt, med hinanden end helt regelløst at falde hinanden i ryggen i bagholdsangreb. Man begynder at forstå oldtidens indre sammenhæng mellem (individuel) fornuft (logik) og tale (gr. *logos*; lat. *ratio* og *oratio*); men lad os nu altså udvide og præcisere dette til de *kollektive* begreber *dialektik* (opr. ‘samtalekunst’; dialektisk logik; Paul Lorenzens dialogiske logik; jf. argumentationsteori; jf. ‘gensidig altruisme’) og *diskurs* (dialog). Alt dette skal naturligvis ikke implicere, at der ikke findes (refleksiv) énetale og tænkning (indre monolog, refleksion) og ditto fornuft — og ikke, at der ikke findes enmandskortspil som kabale, men blot at (reciprok, dyadisk) *samtale*, og i det hele taget, evt. polyadiske, *sprogspil*, er udgangspunktet for monadiske, monologiske reduktioner til ufuldstændige “afarter”, som f.eks. politiske (éne-)taler, diskurser der ikke står til diskussion. Disse kan være så planlagte, at de indøves, læres udenad — ved redskabsbrug gør øvelse mester, jævnfør musikeren, der øver sin del af symfonien alene i énerum, eller bokseren, der skyggebokser. Her er det nok på sin plads at nævne, at FDG sidestiller en narrativ, f.eks. en skreven roman, med en dialog, således at den monologiske, narrative tekst svarer til en hel samtalehandling, og, på det laveste niveau, den enkelte sætning, eller tilsvarende sætningsemner, til dialogens diskurshandlinger (A, ovf.). Dette kan dog ikke være en gyldig parallelitet, for der findes jo netop narrativer i samtaler, og der forekommer endog kollektiv produktion af mundtlige narrativer (jf. Møller 1993), ligesom der selvfølgelig også findes samtaler i narrativer — paralleliteten er ugyldig, med mindre man da vil tale om rekursiv indlejring her.

For at slå det fast endnu engang: Man kan altså egentlig ikke hævde — som FDG gør, at det basale niveau i sproget/talen er en replik (M), for en replik kan kun forstås i sammenhæng med en anden replik, i et *replikskifte* — et svar kræver et spørgsmål og omvendt: De kan *ideelt* set slet ikke forekomme uden hinanden, de er gensidigt forudsatte, solidariske. Det skal dog selvfølgelig ikke forstås sådan, at modellen udelukker, at der f.eks. kan forekomme ubesvarede spørgsmål, for det kan der jo, det er evident; men man må altid forestille sig *muligheden* for et svar, ligesom et transitivt verbum åbner en plads for et objekt, som dog godt i den konkrete sammenhæng kan være udeladt. Selvom altså et spørgsmål naturligt kræver et svar, så er der dog også sprogspils-råd for, hvordan man kan afvise (at svare på) et spørgsmål. Man må altså forestille sig et sæt spilleregler, mønstre, for konversationsstruktur, ligesom der findes syntaktiske og semantiske konstruktionsmønstre. Overordnet findes der så en slags mønstre for hele “sprogspil”, som konstituerer og regulerer disse, og som sprogbrugerne følger, lader sig lede af kollektivt, når de “spiller”, dvs. samtalehandler. Replikker kan så kun forstås ud fra den rolle, de spiller i konteksten (f.eks. svaret ud fra spørgsmålet), og i forhold til den helhed, de indgår i, minimalt replikskiftet og emne-transaktionen, maksimalt hele samtalen og den kontekst, den indgår i.

At det dialogiske, diskursive aspekt er basalt, indebærer, at selv en initierende påstand har en reaktiv dimension i sig: Der forudsættes altid stiltiende en eventuelt imaginær, tidligere talendes udspil, som der reageres (relevant) på, og dette afspejles også i f.eks. informationsdistinktioner, der bygger på den talendes hypotese om adressatens pragmatiske viden/forventninger. Selv en nok så “død ting” som en skriftlig roman vil kunne forstås som en reaktion på en fiktiv adressatstemme. Dette er nok det tydeligste eksempel på implicit dialogicitet, diskursivitet.

På dette sted vil det nok være formålstjenligt at nævne, at en dialog er en gestaltisk størrelse, dvs. at den består af en dialogisk forgrund og en dialogisk baggrund: Et træk, M1/s, kræver ikke kun et modtræk, M2/r, men kan også forudsætte modtagerens baggrundsrespons, B2/r — der viser, at modtageren, selvom det ikke er hans ‘tur’, er tilstede (i mere end én forstand!) som “aktiv” lytter (jf. at

én lang replik i en telefonsamtale, der ikke modtager nogen baggrundresponser, kan reageres på med “Ér du der?!”) — eller kan endog selv appellere til dem eksplicit, B1/s, som i dette eksempel:

(12) M1/s: Ham Petersen <B1/s: *ik’?* [B2/r: *jo*]> han ... [B2/r: *nå*] ...

Det er evident, at der foregår en minialog i den diskursive baggrund, og at den tydeligvis er kodet grammatisk — diskursgrammatisk, og må, som sådan, også behandles grammatisk i modellen: Den dialogiske, diskursive baggrund opbygges især af småpartikler, diskursmarkører og interjektioner. Dette træk ved dialoger kan indbygges direkte i sprogrækkene, hvor det da grammatikaliseres som, hvad man vel kunne kalde *diafoni*-markører:

(13) M1/s: Ham Petersen, *ik’, jamen* han er da et fjols!

Her er det den talende selv, der (på skrømt) udfører en reflektiv feedback-dialog med sig selv!

At man må forestille sig, at den enkelte (sam-)talehandlende på en eller anden måde altid har en idé om en (mulig) total diskurs i bagtankerne, når han fremfører sine replikker, ses måske tydeligst i (tv-) interviewsituationer, hvor interviewerens kan være tyngt af tidsbegrænsninger på interviewets længde. Her kan man støde på diskurshandlinger, der signalerer eller annoncerer diskursens afslutning, som i denne anførende sætning, jf. A1/s:

(14) M1/s: A1/s: “*Her kort til sidst: [...]*?”

hvilket betyder noget i retning af: ‘svar kort i din næste, og sidste, replik på følgende spørgsmål: [...]’. Dette er et eksempel på en metakommunikativ diskurshandling, der drejer sig om diskursstruktureringen, selve opbygningen af den fælles diskurs (se herom i sidste afsnit).

Det basale er altså altid en dialog, en samtale, en diskurs. Énetale er derved at forstå som en reflektiv dialog, hvor afsender- og adressatrollerne spilles af én og samme person; og tænkning er så en *indre énetale*, en *oratio mentalis*, uden artikulation som *oratio vocalis*, uden et akustisk signal.

Dykker vi nu igen ned på det illokutionære niveau, så må vi sige, at det dialogiske aspekt er tilstede selv her: Svarende til den talendes illokutionære intention må der altid være både (1) en *intenderet* illokutionær effekt hos adressaten (hans intenderede *forståelse* af den talendes budskab eller meddelelse), og (2) dennes *faktiske* forståelse — eller misforståelse, den *aktuelle* illokutionære effekt. Men denne (mis-)forståelse er selv en *receptiv* illokutionær handling, parallel med den klassiske, *produktive* illokutionære talehandling, hvor man faktisk kan siges at stille et spørgsmål, selvom det ikke bliver opfattet eller forstået som et spørgsmål. I *forståelseshandlingen* afdækker, rekonstruerer eller fremtolker modtageren (ideelt set) den talendes illokutionære intention (ytringsmeningen). Ligesom man kan udføre en illokutionær produktiv handling mod bedreviddende, f.eks. lyve med sin assertion, således kan man også *vælge* bevidst at misforstå afsenderen, og påtager sig derved et ansvar: På samme måde som når man lyver eller afgiver et falsk løfte, så misbruger man her de gensidige krav på, eller i det mindste forventninger om, kommunikativt samarbejde. Hvor produktionshandlingen er unidirektionel og deduktiv (fra præmisser til slutning: fra intention til kodet grammatisk ytring og fonetisk output) er receptionshandlingen unidirektionel og abduktiv (retroduktiv, fra slutning til præmisser: fra fonetisk output og kodet grammatisk ytring til forståelse, infereret afsenderintention). Receptionen er af gode grunde (dvs. da man skal sætte sig i en fremmeds sted) behæftet med en større usikkerhed end produktionen (hvor man “er sig selv”). Størrelsen er dog minimeret af, at der er tale

om, for det første, en mere eller mindre *fælles*, offentlig *grammatisk* kode (i hvert fald i normale, énsprogede tilfælde), og for det andet, fælles, sprog-universelle pragmatiske inferentielle kompetencer, samt, for det tredje, en mere eller mindre fælles kommunikationskontekst.

I indledningen af artiklen nævnte jeg modsætningen mellem illokution og perlokution, hvor illokutioner er de handlinger, der foretages *ved hjælp af* sproglige, grammatiske redskaber, lokutioner, mens perlokutioner er handlinger “bag om” sproget. Tager vi f.eks. en fortærsket dialog som denne:

- (15) M1/s: A: “Kan du nå saltet?”
M2/r-s: B: “Ja, vær’s go’!” [& B: *rækker A saltet*]
M3/r-s: A: “Tak!”
M4/r: B: “Ingen årsag!”

så er det indlysende, at den *egentlige* pointe fra A’s side er, at B, helt fysisk, skal række ham saltet. Det er A’s *perlokutionære* intention. Den bliver formidlet igennem en *indirekte*, underliggende direktivisk illokutionær intention à la den udtrykt i direktiven ‘*ræk mig saltet!*’. En sådant efterlevelse forudsætter naturligvis, at modtageren kan *nå* saltet rent fysisk — en forberedelsesbetingelse (jf. ovf.) for den direktiviske illokution. I stedet for at præsupponere forberedelsesbetingelsen som i direktiven, kan den talende, af høflighedsgrunde (men ritualiseret), vælge at *problematisere* den ved at spørge adressaten, om han kan opfylde den — adressaten har derved en *pro forma* mulighed for ikke at adlyde ordren, *uden* at udfordre afsenderen. Den talende former således en *direkte* interrogativ illokutionær intention med forberedelsesbetingelsen som propositionelt indhold og formulerer og koder den *bogstaveligt*. Den direkte illokutionære intention påtages altså selvfølgelig kun på skrømt, af høfligheds grunde: Den talende spørger modtageren, om han kan nå saltet, men intenderer ikke egentlig denne fysiske kapacitet — den forudsætter han jo netop bagved, indirekte. Modtageren forstår dette (udfører en vellykket forståelseshandling), svarer imidlertid også selv på skrømt afsenderen, med et svar på det bogstavelige spørgsmål (“Ja,”), men efterlever hans perlokutionære intention ved at række ham saltet, som så er den perlokutionære effekt. Som det er velkendt, kan alt dette akkompagneres af et sæt af høflighedsritualer, der kommenterer den perlokutionære effekt (“Vær’s go’!”–“Tak”–“Ingen årsag!”). Bemærk, at udvekslingen drejer sig om en ‘ydelse’ (verbaliseret “Vær’s go’!”), ikke om viden, og derfor er reaktionen et performativt “tak”, ikke et konstativt “ja” eller “nå” — altså ligesom for en kompliment.

Ovenfor pointerede jeg på det kraftigste, at det basale i sproget er samtale og samhandlen, hvad jeg — måske noget ufikst — kaldte ‘samtalehandling’, og ikke individuel tale og individuel handling, talehandling. En illokutionær dialog, *samtalehandling*, har derved et *dyadisk* subjekt, og det har en *perlokutionær sam(tale-)handlen* også — “Der skal to til en tango!”, som jeg formulerede det i overskriften; men selvom subjektet er to “tvillinger”, så er de ikke hverken siamesiske eller énæggede: Samtale og samhandlen er godt nok karakteriseret ved kollektiv, vi-intentionalitet, men samtidig også ved *reciprocitet*, hvorved hver enkelt “tveæggede” tvilling har sin egen individuelle jeg-intentionalitet (og fri vilje). Man kan således ikke sige, at en *perlokution* består af *afsenderens* perlokutionære intention (jvf. direktivet ovf.) og *modtagerens* perlokutionære effekt (efterlevelsen ovf.) tilsammen, på tværs af individerne. Snarere vil jeg hævde, at der er en *produktiv* perlokution, der består af *afsenderens* perlokutionære intention og hans produktive illokution, mens der tilsvarende er en *receptiv* perlokution, der består af den perlokutionære effekt hos *modtageren*, på basis af hans receptive forståelseshandling, som så ikke nødvendigvis behøver at hænge sammen med en perlokutionær intention hos afsenderen.

Jeg har flere gange hævdet, at det basale niveau i sproget er diskursen, dialogen, D, dvs. et interaktionelt og interindividuel, kollektivt fænomen. Hvis en sprogbruger, s (initiator), vil *indlede* en samtale med en anden, siger man så, at han har en *vi*-intention, på det pragmatiske, intentionelle-konceptuelle niveau, om at ville udføre *sin, initierende del* (s) af en intenderet samtale (helheden):

D/s: Samtale/s (Interaktionsniveauet: helheden, diskursen: af typen samtale)

Diskursintentionen, D, er *final årsag* til de forskellige *stadier* i samtalen, som den talende efterhånden og undervejs intenderer og afvikler. Disse samtalestadier, diskursens umiddelbare dele, forhandles på niveauet under interaktionsniveauet, på niveauet for forhandling af talens opbygning og indhold, kaldet *transaktionsniveauet*. Samtaleindledning, ‘opening’, O, er et sådant samtalestadium; se f.eks. denne samtaleindledning af typen hilsen, udveksling af hilseformularer, hvor den kommunikative kontakt sluttes — og dermed et socialt fællesskab etableres for en stund:

(16a) D/s: Samtale/s
O/s: Hilsen/s: M1/s: A1/s: “Goddag, AFR!”

Det er nu op til adressaten, Anders Fogh Rasmussen, om han vil tage “kampen op” og respondere (r):

(16b) D/r: Samtale/r
O/r: Hilsen/r: M2/r: A2/r: “Goddag, Bo Elkjær!”

Bemærk, at den ‘hermeneutiske’ cirkel er sluttet ved at inddrage diskursen (og andre helheder) som en kollektiv *prior* intention og *final årsag*. Det ses her, at sprogbrugerens kommunikative kompetens er, hvad man kunne kalde *stadial*: Sprogbrugerens må hele tiden “beregne”, hvor han er henne i samtalen, inden for dens komposition, på transaktionsplanet, og reagere fornuftigt og relevant herudfra — ligesom han på et mikroplan processerer inkrementelt. Samtalehandling kan derved ses som en successiv, progressiv produktion — og reception, der udviser en fortløbende interaktion mellem *prior* intentioner for de intenderede helheder og *intentions-in-action* for deres konstitutive dele (Searle 1983).

Det skal i forbindelse med det ovenfor fremførte understreges, at sproget basalt, perlokutionært set, er en form for *kontakt* mellem mennesker (eng. *intercourse* ‘samkvem’), og at samtalsituationen er en sproglig *kontakt-situation*. Den er først *vellykket*, når der foreligger en relevant reaktion (r, jf. 16b) på en ligeså relevant stimulus-aktion (s, jf. 16a): Den kræver, foruden illokutionær, produktiv intention og receptiv forståelse, basalt perlokutionær, *relevant* initiering og respons, dvs. en sluttet kontakt: Man kan ikke egentlig undslå sig for at svare — afvise kontakten, *hvis* initieringen er relevant — man skal være kommunikativt *samarbejdsvillig*. Sprogets basale funktion er derved *kontakt-funktionen*, basis for hvad Bronislaw Malinowski (og Roman Jakobson) kaldte *phatic communion* — “sludren”. Den talendes perlokutionære intentioner er først og fremmest *påvirkningsintentioner*, og sproget og brugen er derved grundlæggende *påvirkningsværktøj* (Andersson & Furberg 1979). Det er disse forhold, *retorikken*, eller talekunsten, tager sig af, og den bedømmer sproglig *veltalenhed*. På sprogbrugerens plan kan man sige, at dennes kommunikative kompetens rummer en basal *retorisk kompetens*, den er en ‘overtalelseteknik’. Overordnet skal Funktionel Diskurs Grammatik — og Funktionel Pragmatik — så være *retorisk adækvat*, stemme overens med, hvad man ved om sprog og sprogbrug fra retorikkens side. Relationen mellem det perlokutionære og det illokutionære i sproget

kan nu bestemmes som en instrumentel funktion med det perlokutionære som den funktion, det illokutionære er afpasset, ligesom det lokutionære er instrumentelt afpasset det illokutionære.

Sprogets basale diskursivitet kan endvidere ses ved, at, selvom den talende har fremført en given illokutionær intention, så kan han fortsætte sin samtalehandling ud fra modtagerens eventuelle illokutionære fejlfortolkning — hvis det passer ham bedst, f.eks. for at undgå en uheldig konflikt, eller at forstyrre samtaleens smidige forløb. Derved kommer modtagerens illokutionære effekt til at *tælle som* den talendes illokutionære intention *i det videre forløb* — illokutionær *konversion* i egentlig forstand.

Indtil nu har vi talt om dialogicitet som en fundamental egenskab ved sprogbrug, men dialogicitet er også altafgørende mht. den enkelte sprogbrugers grammatik og ham selv. Selvom en naturlig sprogbrugers funktionelle diskursgrammatik er en individuel (tilegnet) sprogfærdighed (kompetens/ idio-lekt, hvor *idio* er ‘egen’ på græsk), så er den ikke et privatsprog (en kommunikativ \emptyset), men en interindividuel, *offentlig* konvention, en kollektiv *overenskomst* (*langue*/ dia-lekt, hvor *dia* er ‘gennem to, *be-tween*’ på græsk), tilegnet fra eller på basis af de *andres*, omgivelsernes sprog. På denne måde er det dialogiske princip altså allerede tilstede hos den enkelte sprogbruger, da han mere eller mindre taler de *andres* sprog — man kan tale om, at han har eller udvikler et *socialt selv* på basis af et socialt betydningsfællesskab (Kemp 2005). Derudover er han aldrig *enten* en taler *eller* en lytter, men altid *både-og*, Chomskys ‘*taler-lytter*’ — selvfølgelig med forskelligt fokus som producent og som recipient: Når man taler, hører man sig selv (i normale tilfælde), og når man, som modtager, hører, sætter man sig i den talendes sted (jf. motorteorien om perception): Hvad ville man selv have ment, hvis man havde sagt det, den anden lige sagde? Dette at enhver talende hele tiden får feedback fra sin egen taleproduktion, gør det muligt for ham at lave selvrettelser (selvkorrekturer) undervejs, online i sprogbrugen. Overordnet er selve dette at høre sig selv (på sit “eget” sprog) basalt set en nødvendighed for at holde sit verbalsprog vedlige, for ikke at miste sin sprogfærdighed (sprogevnens er her ikke berørt). I sidste ende skal man både lytte til omgivelsernes sprog *og* (sam-)tale selv, *fra man bliver født*, for at ens *sprogevne* ikke skal visne bort (noget tilsvarende gælder naturligvis også for tegnsprog, *mutatis mutandis*), altså for at den skal nå at udvikle sig, modne og blive basis for en brugbar, effektiv sprogfærdighed, hvilket nogle få spektakulære eksempler har vist, hvor et barn har været afsondret fra den sproglige virkelighed, og har levet som en sprogløs “vild”.

4.2 DIAKRON-DYNAMISK FDG — SPROGBRUGEREN SOM REDSKABSMAGER

Da vi tidligere omtalte FDG’s dynamicitet, tænkte vi på sprogfærdigheden som procedural, inkrementel og stadial (og på modellen som en performansmodel), dvs. som dynamisk, online ledestjerne *i forhold til sit endemål, produktet*, diskursen, sådan som den udfoldes i tid. Men *i sig selv* er en given, individuel sprogbrugers sprogfærdighed heller ikke statisk, men dynamisk, *foranderlig*: Man fødes jo ikke med et fuldt færdigudviklet kommunikationsmiddel, og sprogfærdigheden er aldrig endelig — den udvikles og ændres igennem hele sprogbrugerens liv, som en følge af hans interaktion med sine omgivelser; man kan endda gå så vidt som til at sige, at den *opdateres* under og efter enhver anvendelse i sprogbrug, hvor mikroskopisk ændringen end måtte være. En given sprogbruger indgår i allehånde relationer, konstellationer og grupperinger med andre sprogbrugere inden for sit samfund og sprogsamfund, og disse identifikationsforhold skal eller kan han, ofte ubevidst, lade afspejle i sin kommunikative kompetens og den deraf afledte sprogbrug: Sprogbrugerens tilhører jo altid et givent geografisk område inden for et land (en stat, en nation; er f.eks. født *dér*) med dertilhørende kultur(er), stammer evt. fra et andet land (eller en anden region af det samme land) med dertilhørende kultur(er), tilhører en bestemt aldersgruppe med dertilhørende kultur(er), er af et givent biologisk køn og har en

given kønslig orientering med dertilhørende kultur(er), tilhører en ganske bestemt socialklasse (som han måske ikke er “født ind i”) med dertilhørende kultur(er), og deltager i ganske bestemte praksis-fællesskaber med dertilhørende kulturer (f.eks. skoleungdom, forenings- og arbejdsliv, familieliv). Sprogbrugerne tilpasser deres sprogfærdigheder, ‘dia-lekter’, til disse sociologiske forhold (det funktionalistiske synspunkt), og derfor observeres der sociolingvistisk sprogbrugsvariation *på tværs af individerne*, igennem sprogsamfundet, som *signalerer* de pågældende taler-identifikationsforhold. Bemærk, at der er en vis grad af frihed her: Man kan f.eks. vælge at beholde sin geografiske dialekt/ sit regionalmål; og man kan vælge at lade være med at tale middelklassesprog, hvis man er født ind i arbejderklassen og stadig er solidarisk med den og vil vise dette. Man kan altså bruge sproget som en slags maske, man tager på for at vise, hvem man er eller vil ses som, og hvem man associerer eller solidariserer sig med. Derudover er enhver sprogbruger også et ganske *unik* individ, og denne unikke identitet afspejler han direkte i sprogbrugen, om end ikke i andet så ihvert fald i det fysiognomiske “mundafttryk”, han efterlader i det akustiske signal (og i “handafttrykket” i den personlige håndskrift i det skrevne medium). Så udover at tale f.eks. dansk, taler en given sprogbruger måske som en jøde af “gammeldansk” afstamning, som en midaldrende mand og som middelklasse, derudover som en venstre folketingspolitiker, samt helt unikt som måske AFR. Dette at tale (korrekt, normeret) dansk “er styret af” den pågældende sprogbrugers *talefærdighed*; dette at lyde som en jøde, gammeldansker, af hankøn, middelklasse og venstrefolketingspolitiker tager hans *udtryksfærdighed* sig af; mens den helt personlige sprogstil, og altså personlige udformning af hans sprogfærdighed, er hans *idiolekt*. Talefærdigheden er således en mere neutral kernefærdighed, hvorimod udtryksfærdigheden er interface (spejl) ud mod den sociale virkelighed og dens stratifikationsforhold samt konceptualiseringer heraf. Man taler (iflg. Coseriu) om, at sprogbrugers udtryksfærdighed (som den anvendes her og nu) er et *syn-system* af forskellige færdigheder, mens sprogsamfundets sprog med dets sociolingvistiske variation er et *dia-system*.

Denne socio-kommunikative baggrund spiller sammen med dé status- og magtforhold, der er brugsbetingelser for ganske bestemte illokutionære talehandlinger. Så hvis journalisten Bo Elkjær nogen sinde får mulighed for at interviewe Danmarks nuværende (2007) statsminister Anders Fogh Rasmussen, vil sidstnævnte kunne (finde på at) affærdige et nærgående spørgsmål fra førstnævnte om Danmarks kontroversielle deltagelse i Irak- og Afghanistan-krigene med følgende replik:

(17) Mj/r: Aj/r: “Der er ikke noget at komme efter. Der er ikke fugls føde på den sag.”

For at vende tilbage til de sociolingvistiske variationsforhold i relation til sprogfærdighedernes foranderlighed, så siger de i sig selv intet om tidslig-dynamisk foranderlighed. Men så snart der lægges en tidslig dimension ind i variationen, i form af en rettet variation på tværs af generationerne (makro-diakroni), således at nogle sprogbrugere danner en *fortrop*, der fører an — de yngste, mens andre — de ældste, udgør en bagtrop, så må man dynamisk-synkront operere med *kronolektal* variation, der over tid, diakront, kan opleves som forandring af sproget, såfremt medlemmerne af den innoverende kronolekt fører sine fornyelser med sig, når de træder ind i de “voksnes rækker” og kan påvirke de gældende normer. Der er altså to dynamikker: på den éne side sprogtilegnelsesdynamikken og på den anden, sprogforandringsdynamikken, men det er dog vigtigt at gøre sig det klart, at disse dynamikker hænger nøje sammen. Både sprogtilegnelse og sprogforandring skal forstås ud fra etableringen og opretholdelsen (evt. nedbrydningen) af en “kollektiv sproglig overenskomst” sprogbrugerne imellem, og her spiller det pragmatiske samarbejdsprincip og kollektiv intentionalitet naturligvis ind: Enhver sprogbruger har en “iboende” forkærlighed for at ville tale som de *andre* (f.eks. dem, der anses for at

have prestige) og at ville “følge trop” (jf. mundheldene “krage søger mæge” og “lige børn leger bedst”), i hvilken forbindelse sprogbrugernes sprogholdninger er relevante faktorer. Når man taler om, at sproget er en social overenskomst, en konvention, kunne man forledes til at tro, at sprogforandring ville være et *gådefuldt* fænomen (således hos de Saussure) — at der hele tiden burde være en tendens til at modgå forandring, til at opretholde *status quo*. Men hvorfor egentlig? — Det ville jo være *dysfunktionelt*, taget i betragtning, at verden ellers netop er foranderlig, samtidig med at vores sprogfærdighed skal gøre os i stand til at klare os i al denne foranderlighed. Vi skal lige i denne forbindelse huske at nævne, at den sproglige overenskomst, sprogbrugerne forsøger at etablere, hver for sig og med hinanden, kan baseres på, ikke kun ét sprog, som ved ét sproget modersmålstilegnelse, men også på to eller flere sprog talt i omgivelserne, som f.eks. hos børn, hvis forældres modersmål er forskellige, jf. f.eks. blandingssproget mellem cree og fransk, *Mischif* (Bakker 1998); etableringen af intersprog, *lingua franca*, pidgin og kreolisering. Derved kan den særsproglige variation skyldes sprogkontakt. Der kan også være en forskel mellem “hjemmesprog”, forskelligt fra det herskende officielle sprog i samfundet, og denne situation kan være baggrund for udviklingen af en etnolekt, jf. Spanglish, blandingen mellem latinamerikansk spansk og US-amerikansk engelsk, i USA.

I sprogtilægnelsen (og sprogforandringen) bruger sprogbrugerne de sproglige universalier, ovenfor omtalt som Universel Funktionel Grammatik og Universel Pragmatik, som overordnet præmis, når de på basis af omgivelsernes sprogbrug (som sekundær præmis) skal *konstruere* (“abducere”) deres egen sprogfærdighed, ud fra en *rekonstruktion* af omgivelsernes formodede sprogfærdigheder, de gældende normer. Hvis der er uoverensstemmelser mellem den rekonstruerede og den faktisk gældende norm, sådan som det kan observeres ‘deduktivt’ i sprogbrugen, taler man om, at der er sket en ‘abduktiv forandring’ fra den traditionelle, gældende norm til den innovative (Andersen 1973). Det drejer sig dog ikke om forandring i nogen egentlig forstand (Coseriu 1974 [1957]), idet den gamle norm jo ikke er *blevet til* den nye norm, al den stund den éne sprogbrugers kommunikative kompetencer ikke er en “transsubstantiering” af en andens. Jeg foretrækker derfor at operere med en *funktionel* forandring, i den komputationelle betydning af ‘funktionel’ — det fungerer som, kan sammenlignes med, en forandring, *alt andet lige*. Henning Andersen taler nu (2001a, b) om *neo-analyse*, og dette kan jo være godt nok, hvis man blot mener, at der er en abduktiv *forskel* mellem de to normer, den traditionelle og den innovative. Her må det pointeres, at al den snak om abduktion og deduktion — og jeg glemte lige at nævne *induktionens* indflydelse på hyppighedsforhold i sprogbrugen og derved dens medindflydelse på neo-analyser — ikke må forlede én til at tro, at sprogtilægnelse er en rent *teoretisk-epistemologisk* virksomhed — taget i betragtning, at sproget ikke er en *viden*, men en praktisk *kunnen-gøre*, som før pointeret. Sprogtilægnelse er tværtimod, ligesom sprogudøvelsen ellers, en *praktisk*, endog *sym*-praktisk virksomhed: Sproget tilegnes, læres, og forandres *i* udøvelsen, i praksis, i praksisfællesskaber, og kun som en *sideeffekt*, samtidigt med det egentlige, praktiske fokus: den egentlige, fokale sam(tale-)handlen. Der er altså tale om *indirekte* læring og instruktion (“mesterlæring”) og dermed forandring, idet de foregår i den kommunikative baggrund, mens fokus altså er på den egentlige, substantielle kommunikation. Da den sproglige (sym-)praksis er et gestaltisk fænomen, kan fokus dog stedvist flyttes fra den substantielle kommunikation (figur) til de kommunikative forudsætninger (grund), som når en lærer f.eks. spørger om, hvad dette eller hint ord betyder.

Hvis vi nu zoomer ind på en given sprogbrugers sprogfærdighed, så er den også diakronisk-dynamisk i en anden henseende end den *blotte* foranderlighed. Den er nemlig overordnet set et “system” af generalitetsdefinerede “lag” — Type > System > Norm (Coseriu 1975), som er dynamiske i den forstand, at de aldrig er helt “synkroniserede” — sprogbrugerne søger hele tiden at holde dem i overensstemmelse med hinanden, at “synkronisere” dem: Det overordnede “system” er af en ganske

bestemt holistiske *type* (evt. en hybrid af typer) — som bærer fremtiden i sig; består af en mængde af sub-systemer af generelle, produktive regler — det nutidige aspekt; suppleret med en mængde af specifikke sprogbrugsnormer (et lager af uregelmæssigheder, som f.eks. idiomatiske udtryk, jf. f.eks. Falster Jakobsen 2005; og regulariteter, som f.eks. aflydsserier à la *synge – sang – sunget*) — rester af tidligere traditioner. Man kan sige, at det overordnede “system”, i kraft af sin manglende idiosynkronitet mellem sine lag, har en iboende *tendens* til forandring, og at størrelsen af denne tendens og graden af dens virkeliggørelse afhænger af graden af (u)overensstemmelse mellem lagene — et sprogsystem er aldrig optimalt, og sprogbrugeren vil derfor forsøge at *optimere* det: Mere præcist vil sprogbrugere søge at minimere ubalancen ved at tilpasse sub-systemerne til typen, og normerne til systemerne. I det lange løb, hen over generationerne af sprogbrugere af det samme historiske sprog, vil man igennem tiden kunne observere en sproghistorisk ‘drift’ (eller *trend*, med et tilbagelånt gammelt dansk udtryk), en gradvis langtidsudvikling på tværs af slægtleddene i en ganske bestemt *retning* — nemlig mod en optimering af ‘fittet’ mellem type, systemer og normer — og med en ganske bestemt *struktur*, der bl.a. også involverer udtryksfærdigheden (Coseriu 1968; Andersen 1990). Da *typen* er det overordnede lag i sprogfærdigheden (kun selv determineret af de sproglige universalier, der ligger uden for sæsproget), og da det er dén, der bestemmer og styrer sprogets interne sammenhængskraft, er det vigtigste, sprogbrugeren skal (re)konstruere i sin sprogtilegnelse, netop denne. Men typen er ikke i sig selv nødvendigvis optimal — den kunne f.eks. optimeres, effektiviseres (f.eks. gøres lettere at tilegne) ved at generalisere nogle af dens egenskaber. Derfor vil sprogbrugeren (kunne) foretage en neoanalyse (omtolkning) af sin sprogfærdigheds typekarakteristikker. En sprogfærdighed med en således omtolket type vil udgøre en ustabil situation, hvor resten af sprogets lag er ude af trit med den omtolkede type. Dette vil sprogbrugeren så prøve at stabilisere ved at søge at tilpasse de produktive systemer til den omtolkede type, og desuden sprogbrugsnormerne til de således tilpassede systemer, ved at afskaffe nu inkohærente og forældede regler. Becerra Bascuñán (2006) viser, hvordan spansk har generaliseret sin holistiske syntaktiske type i forhold til latinens med implicite subjekter, til også at have *implicitte objekter*. Dette kan ses hen over århundrederne ved den stigende tendens til ‘klitisk’ pronominalmarkering af det indirekte og det direkte objekt ved verbet, ligesom allerede subjektet er/ var markeret ved en personendelse, der alene fungerer som sætningens subjekt. Det skal for en ordens skyld nævnes, at drift er et *funktionelt* fænomen, idet ethvert overordnet lag (f.eks. typen) spiller rollen som ‘funktion’, hvorefter det underordnede lags ‘struktur’ retter sig (f.eks. systemerne). Ud fra disse betragtninger er det nu vigtigt at foretage en revision af Funktionel Diskurs Grammatik, således at den typologiske variation, den beskæftiger sig med, ikke kun gælder den *generelle* Funktionelle Grammatik, men også den enkelte sprogbrugers *særsproglige sprogfærdighed*.

En anden — og yderste — form for diakron dynamicitet angår det transcendentale *fundament* for sprog: de mest generelle “lag” *bag om* sprogbrugernes sprogfærdigheder, nemlig *sprogvevnen* (ursproget), dvs. de sproglige *universalier*, både de snævert grammatiske forudsætninger, i Universel Funktionel Grammatik, og de overordnede pragmatiske (herunder fonetiske) forudsætninger, i Universel Funktionel Pragmatik. Disse universalier er et — formodet permanent, stabilt — resultat af en biologisk evolution, og som sådan er de en forudsætning for menneskesprogene, således som vi kender dem i dag, og har *præ-humane* evolutionære forløbere. De grammatiske universalier hænger sammen med udviklingen af *symbolicitet* (dette at noget konventionsmæssigt står for eller tæller som noget kvalitativt andet), mens de pragmatiske (og her tænker jeg ikke på de fonetiske) hænger sammen med udviklingen af menneskets *kognitive* kommunikation, som netop er anderledes end andre dyrearters kommunikation, der er *emotionelt-konativt* motiveret (Ulbæk 1990). Hvis vi vil antage det

aristoteliske billede af det mentale felt som værende en integration af emotion (følelse, 1. persons-orienteret), konation (vilje, 2. persons-orienteret) og kognition (viden, 3. persons-orienteret), og hvis vi også vil se på menneskets kommunikative adfærd som en integreret 'total-kommunikation' (Lieth et al. 1993), der jo omfatter på den éne side verbal kommunikation og på den anden non-verbal eller paraverbal kommunikation (bl.a. tonefald, kropssprog: minespil og gestus, fysisk nærhed/ afstand, etc. mellem de kommunikerende parter), så kan vi sige, at selvom der er en delvis sammenhæng mellem på den éne side kognition og verbal kommunikation og på den anden emotion plus konation og non-verbal kommunikation, så er *såvel* emotion og konation *som* kognition altid til stede i en eller anden udstrækning i begge modaliteter (tænk f.eks. blot på interjektionerne, der er *emotive*, samtidig med at de er en instans af den verbale, symbolanvendende kommunikation). Udviklingsmæssigt formoder man da, at den verbale kommunikation og den universelle sprogevine går tilbage til præ-human (endo-semiotisk) kognition, mens den non-verbale kommunikation fortsætter den præ-humane emotionelle-konative kommunikation. Den præ-humane kognition må så være 'adapteret' til en ekso-semiotisk-symbolsk kommunikativ funktion (jf. Kirby 1999). Nu sagde jeg før, at det mentale er et integreret felt, og at der er to overordnede *modaliteter*, hvorigennem mentalt indhold, såsom ytringsmeninger, kan kanaliseres i multimodal *total-kommunikationen*, den verbale og den non-verbale: Den verbale og den non-verbale kommunikation integreres af det kommunikerende subjekt, der fungerer som en art "central processeringsénhed", der lader sig lede af en 'inter-pragmatik' (jf. 'InterGrammatik' hos Arndt & Janney 1987) — den verbale og den non-verbale kommunikation orkestreres polyfont af denne talende instans, på en sådan måde, at han kan spille på sine to instrumenter, ikke kun "unifont", hvor de understøtter hinanden, men også "kontrapunktisk", så at de kan kommentere, eller endog ligefrem modsige hinanden. Ikke kun verbalsproget, som det er velkendt, men også inter-pragmatikken må være en biologisk nyskabelse, der har været evolutionært fordelagtig. Den sociobiologiske (og kulturelle) udvikling af den symbolsk og kommunikativt adapterede kognition og bevidsthed (*software*) må være gået hånd i hånd med udviklingen af den menneskelige hjerne og det menneskelige central-nerve-system, i den forstand, at kognitionen har skullet kunne manifesteres i og implementeres af denne *hardware*. Disse neurofysiologiske forudsætninger (struktur) har altså skullet *teleologisk* adapteres til den symbolsk-kommunikative, eksosemiotiske kognition (funktion), og resultatet er altså udviklingen af den integrerede *wetware*, 'mind-brain'. Men ikke nok med det, så har de perifere performans-systemer skullet udvikles, f.eks. har mund, svælg og lunger skullet 'eksapteres' til verbal artikulation (som allerede omtalt indledningsvis), og hørelsen til verbal audition (og gestikulation og syn har tilsvarende skullet eksapteres ved udviklingen af tegnsprogsevnen), samt hukommelserne til lagring og bearbejdning af sprogligt materiale — hvor 'eksaptation' er en *ekstra* tilpasning af en oprindelig, naturligt selekteret funktion til en yderligere funktion (f.eks. er lungerne jo oprindeligt udviklet til almindelig vejrtrækning, men har fået den yderligere funktion at levere luft til artikulationen). I og med at menneskelig kommunikation er eksosemiotisk-symbolsk samtalehandling, så har et princip om 'gensidig altruisme' (Ulbæk 1990) og Grices principper om kommunikativt samarbejde og rationalitet (1975) skullet udvikles — eksapteres fra en præhuman kollektiv intentionalitet i en mere eller mindre egalitær gruppe (herunder udviklingen af kollektiv opmærksomhed som basis for kollektiv reference-samtalehandling, jf. Tomasello et al. 2005; og "løsningen" af omverdensproblemet som basis for at kunne samtale-handle om alle mulige verdener, jf. Zinkernagel 1957; Searle 1998), ligesom der tilsvarende har skullet udvikles et *oprigtigheds*princip (Searle 1969; Andersson & Furberg 1979). Den udviklede teori om bevidstheden og det fremmedpsykiske ('theory of (other) minds') har også skullet eksapteres i udviklingen af menneskesproget som et offentligt, ekso-semiotisk-kommunikativt fænomen og ikke et "privatsprog". Vigtigt her har været udviklingen af moral og ret (herunder

kommunikativ etik) til at bekæmpe en ‘egoismestrategi’ (Ulbæk 1990). Et yderst betydningsfuldt forhold, som ikke synes at blive omtalt i forbindelse med redegørelser for menneskesprogets evolution, er etableringen af den ‘fabulerende’ brug af sproget, den ‘poetiske’ legetøjsfunktion i f.eks. fiktion, børnenes fantasi og lege, og i hypotesedannelse, genrer, hvor den ellers operative, gensidige altruisme, oprigtighed, vederhæftighed og sandhedsprætention er sat ud af kraft (A. Ross 1968; Searle 1979) — hvor det “(u)perfekte” menneske så at sige har et fristed, sin *licentia poetica* til at skabe alternative verdener — dog desværre ikke altid ustraffet, når nemlig genren fejlfortolkes som sandhedsprætenderende i forhold til den virkelige verden: Man kan let misforstås som en løgner, med deraf følgende sanktioner og isolation til følge, som vi også har set det på det sidste med forfattere som Jørgen Leth og Knud Romer. Et i sprogvidenskabelige kredse uomtalt fænomen, måske af endnu større vigtighed end den fabulerende funktion, er den *mytisk-religiøse* funktion (jf. Sløk 1981): Hvor normalpragmatikken altså har *logos* og det rationelle sprog i fokus, som altså taler om eksisterende eller fiktive verdener eller universer, normaliteter eller vidensområder, og hvis udsagn, argumentation og historier kan bedømmes for sandhed og gyldighed — korrespondens og kohærens, konsensus og praktisk anvendelighed, så har kulten og religionen et andet fokus, nemlig *mythos* (det mytiske ord) med det mytiske og religiøse sprog og ritualerne som sin praktiske udfoldelse (f.eks. dåbsdeklarationen og -ritualet, der skaber et f.eks. *kristent* menneske, og er forskellig fra den juridisk-socialt navngivning; dåbsdeklarationen er afsender- og modtagerløs — præsten er blot “talerør”, og barnet er ikke en rationelt gyldig adressat; men hvad mere er: Det hele er indlejret i en polyadisk “mytisk dialog”). Myterne og de religiøse fortællinger fungerer på en helt anden måde end det rationelle sprogs fortællinger: De er åbenbaringsmæssigt, eviggyldigt sande (*epifani*-sandhed) — selvopfyldende profetier. Hvor altså det rationelle sprogs sandhed kan *afgøres* ved først og fremmest korrespondens, er det mytiske og religiøse sprog sandheds~~etablerende~~. Anerkendelsen af det *mytisk-religiøse* (*sprog*-) *instinkt* er altafgørende for en *antropologisk og etnografisk adækvat* funktionel diskurs grammatik og pragmatik, men vi skal ikke her komme nærmere ind på dette “instinkts” mulige biologiske og kulturelle evolution. Talen om det sprogligt universelle og de partikulære sprog skal sammenholdes med, at ethvert menneske samtidig er en verdensborger og et medlem af et nationalsamfund: Sprogbrugeren taler ‘menneskesproget’, Chomskys *The Human Language* — og tænker ‘mennesketanken’, i og med at han taler sit eget (national-)sprog — og han er (eller bør være) underkastet et sæt af universelle menneskerettigheder og *ditto* pligter, ligesom han også må overholde sit nationalsamfunds love (se Kemp 2005).

5. FUNKTIONEL PRAGMATIK

Det udvidede perspektiv på FDG, *Funktionel Pragmatik*, skal ideelt søge at etablere en *enhedsteori* for sprog, hvor alting “falder på plads”. Det antager, at diskurs-begrebet er grundlæggende for forståelse og forklaring af alt sprogligt, da diskursen er sprogets “mål”. Eftersom både sprogets tilegnelse og dets forandring formidles gennem diskurs(er) — samtalehandling, såkaldte *metadialoger* (Andersen 1989; Nedergaard Thomsen 2006), så er metakommunikation definerende for begge disse sider af *sprogtradering*. Jeg nævnte før, at der samtidig med den kommunikative forgrunds normale, regelbundne, substantielle kommunikation på sprogadfærdsplanet, parallelt i den kommunikative baggrund forløber en meta-kommunikativ forhandling mellem sprogbrugerne i et givent sprogsamfund om og en publicering af sprogets gældende regler og normer samt en bedømmelse og sanktionering af deres overholdelse. Sprogtradering er integreret i og “bruger” den normale kommunikation — de foregår i det samme sprog (Nedergaard Thomsen 2006). Da sprogforandring og sprogtilenelse altså er to

aspekter af samme sag, *sprogtradering*, skal de naturligvis integreres i samme, overordnede model. Sprogbrugerne er således ikke kun psykologisk-intentionelt rettede mod det egentlige kommunikative indhold (“*hvad de taler om*”), men også mod selve tilegnelsen, etableringen og videreudviklingen af den kommunikative kompetens, der gør enhver sproglig kommunikation mulig (“*hvormed*”). Sprogforandring baserer sig på metadialoger i egentlig forstand: Én sprogbruger, normafsenderen, foreslår en ny sprogregel (innovation: adhortativ: “lad os forpligte os”), hvorefter dialogpartneren, normmodtageren, f.eks. accepterer dette forslag (adoption: kommissiv: “jeg forpligter mig”), hvorved reglen bliver gensidigt forpligtende for dem — bliver *gældende*, dvs. træder *i kraft* imellem disse to sprogbrugere. Hvis dette *lovgivningssprogsfil* fortsætter i en fortløbende kæde af metadialoger igennem hele sprogsamfundet via dets kommunikationsnetværk — hvis altså neoanalysen *diffunderes*, så opbygges der gradvist et fælles, ‘historisk’ sprog for hele sprogsamfundet (Coseriu 1974). Den således etablerede sproglige *konvention* er en kulturel institution, en *sprogtradition*, der fungerer som en (*sam-*)*tale- og udtrykspraksis* for den enkelte sprogbruger på adfærdsplanet. Men det er jo imidlertid ikke altid sådan, at der kun er én sprogtradition: Hvis nogle normmodtagere nemlig forkaster et sprogforandringsforslag, mens andre derimod accepterer det, etableres der en minimal grænse, en såkaldt *isogloss*, mellem de accepteres og de refuseres dialekter — der er nu ikke kun én, men to gældende taletraditioner og dermed to faktiske sprogsamfund. Udover at involvere regelforhandling og -vedtægt, implicerer sprogtradering også regel-*promulgering*: Enhver kommunikation på sprogadfærdsplanet er nemlig samtidig en metadialog, der promulgerer — dvs. publicerer, offentliggør — den gældende sproglige overenskomst (direktiv: “sådan taler vi her og nu, og sådan skal (bør) du også tale”). Derudover bedømmes enhver kommunikation på adfærdsplanet med hensyn til, om den overholder de gældende sprognormer. Hvis ikke, kan sanktioner eksekveres, i form af korrektioner — dette er især hyppigt ved kommunikation mellem en kompetent og en ikke-(så-)kompetent sprogbruger (typisk ved sprogtileningsens mester-læring); men det behøver ikke at foregå ved en normafsenders eksplicite irettesættelse af en normmodtager, det kan også forekomme ved selvcensur, ved at en normmodtager retter sig selv i kommunikationen (og derved opdaterer sin kommunikationsfærdighed). I et moderne masse- og multimediebaseret sprogsamfund som det danske vil megen sprogpromulgering foregå via (multi-)medierne (aviser, radio, tv og internettet, mobiltelefonen), og megen adjudikation/eksekution vil også være en passiv selvkorrektion (opdatering) foran apparaterne.

Tidligere i artiklen nævnte jeg, at kommunikation — illokutioner (nemlig deklamationer) — kan forandre den sociale og politiske virkelighed, som f.eks. at åbne/lukke møder — eller at skabe krigs- eller fredstilstande; og tilsvarende, at perlokutioner ændrer virkeligheden, f.eks. sprogbrugernes viden. Nu har vi set, at også *meta-kommunikation* kan forandre den sociale virkelighed, nemlig den sociale virkelighed, som en taletradition er, og i sidste instans også den sociale virkelighed, som sprogsamfundet udgør (opsplitning af sprogsamfund, jf. Danmark, Island, Norge, Sverige; eller sammenfatning af sprogsamfund, jf. de klassiske danske dialekters bortnivellering til regionalsprog og rigsmål). Det yderste perspektiv her er, at sprogsamfundet samtidig er et *politisk* samfund, og at dette kan etablere en *politisk* sprognorm (der kan have retslig gyldighed, jf. *Retskrivningsordbogen*), som kan virke tilbage på den enkelte sprogbrugers kommunikative kompetens. Den basale, ikke-politiske metakommunikation om sproget ved sprogforandring og sprogtilenelse (sprogtradering) modsvares her naturligvis af bevidst sprogpolitik og officiel lovgivning (sprognormering), og adjudikationen/eksekutionen foregår især i undervisningssektoren, i form af røde streger i stilehæfter, etc.

I forrige afsnit nævnte jeg, at sprogfærdigheden kunne inddeles i en kernefærdighed, nemlig talefærdigheden, og en interface-færdighed, *udtryksfærdigheden*, ud mod den sociale virkelighed — konteksten for kommunikationen. Hvor talefærdigheden styrer kommunikationen på

sprogadfærdsplanen (— her er de talendes intentionalitet er rettet mod den ikke-sproglige virkelighed), styrer *udtryksfærdigheden* en art metakommunikation, der indikerer, kommenterer og evt. forhandler sprogbrugernes indbyrdes sociale relationer, som f.eks. ved høflighed, og deres sociologiske identiteter og stratifikation, som f.eks. ved sociolingvistisk variation, samt diskursens status i situationen (genrer og formalitetsforhold). Vi så også, at der er en metakommunikativ færdighed, hvor deres (meta-) kommunikation er rettet mod deres sprogbrugs forudsætning, dvs. hele deres sprogfærdighed (“hvormed”), ved sprogradering: sprogtilegnelse og sprogforandring. Sluttelig skal *her* nævnes dén metakommunikative færdighed, der styrer en metakommunikation, der er rettet imod *sprogbrugen/ diskursen selv*, dvs. den substantielle kommunikation og dens struktur og forløb (“hvordan”) — sprogbrugerne så at sige forhandler med hinanden og undervejs den fælles diskurs, de er i gang med at udføre, dens retning, mål, midler og forløb. Til de forskellige typer metakommunikation svarer der lag eller planer i den enkelte sprogbrugers kommunikative kompetens, og der kan ske forandringer på alle disse. Det er imidlertid et stort emne som jeg desværre ikke kan komme nærmere ind på i dette arbejde.

Afslutningsvis skal det pointeres, at FP, som tidligere sagt, skal integreres i en pragmatistisk, processuel Teori om Alting. Lad os blot indlede med, at den på den éne side må søges at tilpasses en (psykologisk) teori om multiple intelligenser, hvor sproget er én af dem (Gardner 1983/2004; 1999; Hansen 2003), på den anden en tilsvarende sociologisk, *autopoietisk* systemteori om samfundet og dets delsystemer, hvor sproget er ét af dem (Luhmann 2000/1984; 2006). Alt dette er en integreret del af en almen systemteori, der også omhandler bevidstheden og biologien (jf. Maturana & Varela). Sproget som virksomhed (jf. Coseriu) og værk skal forstås ud fra af en proces-filosofi (Heraklit, Hegel, Leibniz, Bergson, George Herbert Mead, Charles Sanders Peirce, William James, John Dewey, Alfred North Whitehead, Charles Hartshorne, Donald Sherburne m.fl.; evolutionsbiologi; kvantefysik; ‘konstruktiv postmodernisme’): Proces og kreativitet er de overordnede begreber, forudsætningen for såvel *dynamisk* system (‘performans’) og produceret værk.

6. KONKLUSION

Denne artikel har været et forsøg på at give en relativt eksplicit gennemgang af én af de vigtigste funktionalistiske sprogteorier på markedet her i begyndelsen af det 21. århundrede, *Funktionel Diskurs Grammatik*, FDG. Jeg startede med nogle almene betragtninger om funktionalisme i lingvistikken og en kort omtale af FDG’s forløber, Simon Diks mest hollandske *Functional Grammar*, men med kritiske kommentarer fra et *dansk* funktionelt-lingvistisk standpunkt. Derefter brugte jeg mine hovedkræfter på en gennemgang af den efter min mening mest overbevisende (“mindst ringe”!) version af funktionel grammatik, FDG, som betegner et stort fremskridt i forhold til standard FG og megen anden funktionel lingvistik — og desuden ligger på linje med synspunkter, jeg selv har fremført siden ca. 1990! (jf. f.eks. Nedergaard Thomsen 1990/91, 1991a): FDG er karakteristisk ved at lægge stor vægt på et totalbillede af den “centrale” del af sprogfærdigheden, (*diskurs-*) *grammatikken*, forstået som en kompetensmodel, en deklarativ ramme for diskursproduktion og reception. Resten af artiklen brugte jeg på at argumentere for, at FDG må revideres på adskillige punkter for at blive fuldstændig adækvat: For det første må den være en teori om en naturlig sprogbrugers *performans*, dvs. hans *totale* sprogfærdighed, forstået *proceduralt*, *stadialt* og *inkrementelt* (‘competence to perform’); for det andet må den derudover anerkende, at sproget er et *kollektivt* fænomen, hvorved den bør være en model for basalt set *dialogisk* diskurs, hvor det altså er en dyade (evt. polyade) af naturlige sprogbrugere, *samtalepartnere*, der er i fokus (i sidste ende også kommunikationsnetværk og sprogsamfund); og for det tredje må den være en *dynamisk* model, og ikke kun for den enkelte synkrone diskursproduktion,

sprogbrugsbegivenhed, og dennes afvikling i tid, men også for *sprogtradering* på tværs af generationerne: sprogtilegnelse og -forandring. De sidstnævnte, mikro- og makro-diakrone forhold skal imidlertid ses som resultater af myriader af med den normale, substantielle dialog simultane, parallelle meta-dialoger, hvor sprognormerne er til forhandling, og hvor der ud fra forhandlingerne etableres en sprogtradition, som hele tiden fungerer som en sprogpraksis.

Det har været en vigtig pointe igennem hele artiklen, at en optimal FDG må være en model over *hele* sprogfærdigheden, ikke kun de grammatiske, formelle aspekter (sproget som redskab), som i den nugældende FDG, men også de pragmatiske, *samtalehandlingsmæssige*, substansmæssige aspekter (sproget som (kunst)håndværk — værktøj eller legetøj), herunder også fonetisk artikulation og perception. Derfor foreslog jeg, at en optimal FDG må være en Funktionel Diskurs *Pragmatik*, der inddrager substanskomponenterne som nødvendige, *af grammatikken* forudsatte størrelser: Grammatiske fænomener er helt umulige at beskrive, endsige forklare, *inden for grammatikken* alene, uden den substansmæssige baggrund. Hvis man derfor lægger vægt på, at sprog(-brug) er (samtale-) handling og (samtale-)handlingsforudsætning, at de sproglige instrumenter er afpasset deres brugsfunktion, og at sproget som traditionel praksis er udviklet med henblik på dette, så er Funktionel Diskurs *Grammatik* inkluderet i en overordnet *pragmatisk* model, som altså passende kan kaldes ***Funktionel Pragmatik***, og som vil omhandle sproglig kommunikation i sin totalitet. Jeg håber, det er fremgået af artiklen, at min model passer som fod i hose til Pragmatismen i filosofien og semiotikken (Charles Sanders Peirce), psykologien (William James) og pædagogikken (John Dewey).

TUSIND TAK

til Jann Scheuer for i første omgang at bede mig om at skrive et generelt bidrag til *NyS* om Funktionel Grammatik, til redaktionen for at opfordre mig til i stedet at skrive et bidrag specifikt om Funktionel Diskurs Grammatik *i lyset af min Funktionelle Pragmatik*, til Niels Møller Nielsen og Torben Juel Jensen for deres særdeles nyttige, kritiske kommentarer, som jeg efter bedste evne har søgt at imødekomme. En stor tak til Kees Hengeveld for at have givet mig adgang til sine endnu ikke udkomne arbejder, samt til Per Durst-Andersen, Kjær Jensen, Frans Gregersen, Mike Fortescue, Peter Harder, Lars Heltoft, Lisbeth Falster Jakobsen og Rita Therkelsen for deres opmuntrende ord om nærværende arbejde. Sidst, men ikke mindst ønsker jeg at rette en tak til Esben Alfort, Ole Bang og Anne Elverskov for deres skarpsindige kritik af indholdet af den præfinale version og for deres tætte aflusning af udtrykket.

Ole Nedergaard Thomsen

Eksternt medlem af gruppen for *Funktionel Grammatik og Pragmatik*,
Institut for Kultur og Identitet,
Roskilde Universitetscenter
(ont@ruc.dk)

Litteratur

- Alfort, Esben (2007): "Fundamentalt og deiktisk emne. Et nuanceret syn på topic-begrebet". Ms, Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.
- Andersen, Henning (1973): "Abductive and deductive change". *Language* 49. 567-595.
- Andersen, Henning (1984 / 1975]: "Language structure and semiotic processes". *APILKU* 3. 33-54.
- Andersen, Henning (1989): "Understanding linguistic innovations". Leiv E. Breivik & Ernst H. Jahr (eds.): *Language Change. Contributions to the Study of Its Causes*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 5-25.
- Andersen, Henning (1990): "The structure of drift". Henning Andersen & Konrad Koerner (eds.): *Historical Linguistics 1987. Papers from the 8th International Conference on Historical Linguistics*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 1-20.
- Andersen, Henning (2001a): "Actualization and the (uni)directionality of change". Henning Andersen (ed.): *Linguistic Change in Progress*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 225- 248.
- Andersen, Henning (2001b): "Markedness and the theory of linguistic change". Henning Andersen (ed.): *Linguistic Change in Progress*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 21-57.
- Andersen, Henning (2006): "Synchrony, diachrony, and evolution". Ole Nedergaard Thomsen (ed.): *Competing Models of Linguistic Change. Evolution and Beyond*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 59-90.
- Andersson, Jan & Mats Furberg (1979): *Sprog og påvirkning. Om argumentationens semantik*. (2. omarbejdede og forøgede udgave.) København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Anstey, Matthew P. (2004): "Functional Grammar from its inception". J. Lachlan Mackenzie & María de los Ángeles Gómez-González (eds.): *A New Architecture for Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 22-71.
- Arndt, Horst & Richard Wayne Janney (1987): *InterGrammar. Toward an Integrative Model of Verbal, Prosodic, and Kinesic Choices in Speech*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Austin, John L. (1962): *How to Do Things with Words. The William James Lectures Delivered at Harvard University in 1955*. J.O. Urmson (ed.). Cambridge, Mass.: Harvard University Press; Oxford: Clarendon Press.
- Bakker, Dik (1994): *Formal and Computational Aspects of Functional Grammar and Language Typology*. Amsterdam: IFOTT.
- Bakker, Peter (1998): *A Language of Our Own: The Genesis of Mischif, the Mixed Cree-French Language of the Canadian Métis*. Oxford: Oxford University Press.
- Becerra Bascuñán, Silvia (2006): *Estudio diacrónico y sícrónico del objeto indirecto en el español peninsular y de América*. Copenhagen: Museum Tusulanum Press.
- Bergström, Matti (1998): *Neuropædagogik. En skole for hele hjernen*. København: Hans Reitzels Forlag. (Orig. på svensk, 1998)
- Boersma, Poul (1998): *Functional Phonology. Formalizing the Interaction between Articulatory and Perceptual Drives*. The Hague: IFOTT.
- Boland, Annerieke (2005): "A new view on the semantics and pragmatics of operators of aspect, tense and quantification". Casper de Groot & Kees Hengeveld (eds.): *Morphosyntactic Expression in Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 317-350.
- Butler, Christopher S. (2003a): *Structure and Function. A Guide to Three Major Structural-Functional Theories*. Part 1: *Approaches to the Simplex Clause*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

- Butler, Christopher S. (2003b): *Structure and Function. A guide to three major structural-functional theories. Part 2: From clause to discourse and beyond*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Chafe, Wallace L. (1970): *Meaning and the structure of language*. Chicago & London: The University of Chicago Press.
- Chomsky, Noam (2000): *New horizons in the study of language and mind*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.
- Chomsky, Noam (2005): "Three factors in language design". *Linguistic Inquiry* 36. 1-22.
- Connolly, John H. (2004): "The question of discourse representation in Functional Discourse Grammar". J. Lachlan Mackenzie & María de los Ángeles Gómez-González (eds.): *A new architecture for Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 89-116.
- Connolly, John H., Roel M. Vismans, Christopher S. Butler & Richard A. Gatward (eds.) (1997): *Discourse and pragmatics in Functional Grammar*. 'Functional Grammar Series', vol. 18. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Coseriu, Eugenio (1975 / 1952): *System, Norm und Rede*. In: *Sprachtheorie und allgemeine Sprachwissenschaft*. München: Wilhelm Fink Verlag. (Oversat af Uwe Petersen fra: *Sistema, norma y habla*. 'Revista de la Facultad de Humanidades y Ciencias' 9.113-177. Montevideo: Universidad de la Republica, Facultad de Humanidades y Ciencias, 1952. Genoptrykt i *Teoría del lenguaje y lingüística general*, 11-113. Madrid: Editorial Gredos, 1962.)
- Coseriu, Eugenio (1974 / 1957): *Synchronie, Diachronie und Geschichte. Das Problem des Sprachwandels*. München: Wilhelm Fink Verlag. (Oversat af Helga Sohre fra: *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*. Montevideo: Universidad de la Republica, Facultad de Humanidades y Ciencias, 1957.)
- Coseriu, Eugenio (1988 / 1968): "Synchronie, Diachronie und Typologie". *Sprache. Strukturen und Funktionen. 12 Aufsätze zur allgemeinen und romanischen Sprachwissenschaft*. Uwe Petersen, Hansbert Bertsch & Gisela Köhler (eds.). Tübingen: Gunter Narr. 91-108. (Overs. fra: "Sincronía, diacronía y tipología". *Actas del 11 Congreso Internacional de Lingüística y Filología Romanicas, Madrid 1965*, vol. 1, 269-283.)
- Dewey, John (2005 / 1916): *Demokrati og uddannelse*. Århus: Klim. (Original *Democracy and Education*, 1916)
- Dewey, John (1974 / 1938): *Erfaring og opdragelse*. København: Christian Ejlers' Forlag.
- van Dijk, Teun (ed.) (1997): *Discourse as structure and process*. 'Discourse studies: A multidisciplinary introduction', vol. 1. London: Sage Publications.
- Diderichsen, Philip (2008): *One of a kind. The processing of indefinite one-anaphora in Spoken Danish*. Lund University: Cognitive Studies 139.
- Dik, Simon C. (1997a): *The theory of Functional Grammar. Part 1: The structure of the clause*. Kees Hengeveld (ed.). Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Dik, Simon C. (1997b): *The theory of Functional Grammar. Part 2: The theory of Functional Grammar. Part 2: Complex and derived constructions*. Kees Hengeveld (ed.). Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Durst-Andersen, Per (2008): "Linguistics as semiotics. Saussure and Bühler revisited".
- Engberg-Pedersen, Elisabeth, Michael Fortescue, Peter Harder, Lars Heltoft, Michael Herslund & Lisbeth Falster Jacobsen (eds.) (2005): *Dansk Funktionel Lingvistik. En helhedsforståelse af forholdet mellem sprogstruktur, sprogbrug og kognition*. Københavns Universitet, Handelshøjskolen i København & Roskilde Universitetscenter.

- Engelsrud, Gunn (2007): *Hvad er krop*. København: Akademisk (Norsk original 2006.)
- Falster Jakobsen, Lisbeth (2005): "Frasemer som konstituent i løbende tekst". *Hermes, Journal of Linguistics* 35. 135-151.
- Fawcett, Robin P. (1983): "Language as a semiological system: A re-interpretation of Saussure". J. Morreall (ed.): *The Ninth LACUS Forum 1982*. Columbia: Hornbeam Press. 59-125.
- Femø Nielsen, Mie, Jakob Stensig og Johannes Wagner (2006): "Konversationsanalyse i Danmark. *Nys* 34-35. 182-216.
- FG — *Functional Grammar*. <http://www.functionalgrammar.com> (Universiteit van Amsterdam)
- Gardner, Howard (1999):
- Gardner, Howard (2004): Opr. udg. 1983. *Frames of mind. The theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.
- Grice, Herber Paul (1975): "Logic and conversation". Peter Cole & Jerry Morgan (eds.): *Speech Acts. 'Syntax and Semantic'*, vol. 3. New York: Academic Press. 41-58.
- Haberland, Hartmut & Ole Nedergaard Thomsen (1994): "Syntactic functions and topics". Elisabeth Engberg-Pedersen, Lisbeth Falster Jakobsen & Lone Schack Rasmussen (eds.): *Function and Expression in Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 153-181.
- Halliday, M.A.K. (1994 / 1985): *An introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold. (2. udg. 1994).
- Halliday, M.A.K. (1999): *Construing experience through meaning. A language-based approach to meaning*. London & New York: Continuum.
- Hannay, Mike (1991): "Pragmatic function assignment and word order variation in a functional grammar of English". *Journal of Pragmatics* 16: 131-155.
- Hansen, Mogens (2003): *Intelligens og tænkning. En bog om Kognitiv psykologi*. 2. Udg. Brødstrup: Ålykke.
- Harder, Peter (1990): "Kognition og gensidighed. Om teori og praksis i sproglig kommunikation". *Psyke og Logos* 11. 153-170.
- Harder, Peter (1996): *Functional Semantics. A theory of meaning, structure and tense in English*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Harder, Peter (2006): "Funktionel lingvistik — eksemplificeret ved dansk funktionel lingvistik". *NyS* 34/35. 92-130. (Multivers. Det akademiske Forlag.)
- Harder, Peter (2007): "Grundtræk af en funktionel-pragmatisk diskursanalyse". Henrik Jørgensen og Peter Widell (eds.): *Det bedre argument: festskrift til Ole Tøgeby 7. marts 2007*. Århus: Wessel og Huitfeldt.
- Hastrup, Thure (1976): *Hovedtræk af græsk og romersk talekunst fra Korax til Quintilian*. København: Berlingske Forlag.
- Hawkins, John A. (1994): *A performance theory of order and constituency*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hawkins, John A. (2004): *Efficiency and complexity in grammars*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Heesackers, Tanna & Kees Hengeveld (2004): "Valency in Functional Discourse Grammar". (Foredrags-powerpoint.) 11th International Conference on Functional Grammar, Universidad de Oviedo (Gijón), 2004.
- Heller Lützen, Peter (2004): *Sproglig analyse og relevans. Sproget i brug – en grundbog*. København: Dansk lærerforening.
- Heller Lützen, Peter (2005): *Sprog og kommunikation*. København: Dansk lærerforening.

- Hendricks, Vincent F. og Frederik Stjernfelt (2007): *Tal en tanke. Om klarhed og nonsens i tænkning og kommunikation*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Hengeveld, Kees (1986): "Copular verbs in a functional grammar of Spanish". *Linguistics* 24. 393-420.
- Hengeveld, Kees (1989): "Layers and operators in Functional Grammar". *Journal of Linguistics* 25. 127-157.
- Hengeveld, Kees (1990): "The hierarchical structure of utterances". Jan Nuyts, A. Machtelt Bolkestein & Co Vet (eds.): *Layers and levels of representation in language theory: a functional view*. 'Pragmatics & Beyond New Series', vol. 13. Amsterdam: Benjamins. 1- 24.
- Hengeveld, Kees (1992): Non-verbal predication: Theory, typology, diachrony. 'Functional Grammar Series', vol. 15. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hengeveld, Kees (1997): "Cohesion in Functional Grammar". John H. Connolly, Roel M. Vismans, Christopher S. Butler & Richard A. Gatward (eds.): *Discourse and Pragmatics in Functional Grammar*. 'Functional Grammar Series', vol. 18. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 1-16.
- Hengeveld, Kees (2002): "Language Universals: In search of the language blueprint". (Foredrags-powerpoint.) Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid, May 16, 2002.
- Hengeveld, Kees (2003/2004): "Functional Discourse Grammar". (Foredragspowerpoint.) Københavns Universitet: DFG, 2003. / High Wycombe: SIL European Training Programme, 2004.
- Hengeveld, Kees (2004a): "The architecture of a functional discourse grammar". J. Lachlan Mackenzie & María de los Ángeles Gómez-González (eds.): *A new architecture for Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 1-21.
- Hengeveld, Kees (2004b): "Epilogue". J. Lachlan Mackenzie & María de los Ángeles Gómez-González (eds.): *A new architecture for Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 365-378.
- Hengeveld, Kees (2004c): "The representational level in Functional Discourse Grammar". (Foredrags-powerpoint.) 2nd International Postgraduate Course on Functional Grammar, Universidad de Oviedo (Gijón), 2004.
- Hengeveld, Kees (2004d): "Noun Phrases in Functional Discourse Grammar". (Foredragspowerpoint.) 11th International Conference on Functional Grammar, Universidad de Oviedo (Gijón), 2004.
- Hengeveld, Kees (2005a): "Dynamic expression in Functional Discourse Grammar". Casper de Groot & Kees Hengeveld (eds.): *Morphosyntactic expression in Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 53-86.
- Hengeveld, Kees (2005b): "Functional Discourse Grammar". (Foredragspowerpoint.) ACLC Functional/Generative Grammar, 2005.
- Hengeveld, Kees (2006a): "Evidentiality and Reportativity in Functional Discourse Grammar". (Foredrags-powerpoint.) TAM TAM Workshop, Radboud University Nijmegen, 2006.
- Hengeveld, Kees (2006b): "Lexical and complex heads and modifiers in FDG". (with Eva van Lier) (Foredrags-powerpoint.) 12th International Conference on Functional Grammar, Unesp, São José do Rio Preto, 2006.
- Hengeveld, Kees (2006c): "Linguistic Typology". Ricardo Mairal & Juana Gil (eds.): *Linguistic universals*. Cambridge: Cambridge University Press. 46-66.
- Hengeveld, Kees (2007b): "Non-prototypical noun phrases". (Foredrags-powerpoint.) Symposium Nouns cross-linguistically, Università degli Studi del Molise, Campobasso, 2007.
- Hengeveld, Kees (2007c): "Parts-of-speech system as a basic typological determinant". (Foredrags-powerpoint.) Workshop on languages with a flexible parts-of-speech system, Amsterdam

- Center for Language and Communication, University of Amsterdam, 2007.
- Hengeveld, Kees & J. Lachlan Mackenzie (Under udg.a): "Interpersonal functions, representational categories, and syntactic templates in Functional Discourse Grammar". María Á. Gómez-González & J. Lachlan Mackenzie (eds.): *Studies in Functional Discourse Grammar*. 'Linguistic Insights'. Bern: Peter Lang.
- Hengeveld, Kees & J. Lachlan Mackenzie (2006): "Functional Discourse Grammar". Keith Brown (ed.): *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2nd Edition. Oxford: Elsevier. Vol. 4. 668-676.
- Hengeveld, Kees, Eli Nazareth Bechara, Roberto Gomes Camacho, Allesandra Regina Guerra, Taísa Peres de Oliveira, Eduardo Penhavel, Erotilde Goreti Pezatti, Liliane Santana, Edson Rosa Francisco de Souza, Maria Luiza de Sousa Teixeira (2006): "Basic illocutions in the native languages of Brazil". M. Evelin Keizer & Miriam van Staden (eds.): *Interpersonal Grammar*. Special issue of *Linguistics*.
- Hengeveld, Kees & J. Lachlan Mackenzie (Under forbered.): *Functional Discourse Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Herslund, Michael & Finn Sørensen (1994): "A valence based theory of grammatical relations". Elisabeth Engberg-Pedersen, Lisbeth Falster Jacobsen & Lone Schack Rasmussen (eds.): *Function and expression in Functional Grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter. 81-95.
- Hustwit, J.R. (2007): "Process Philosophy". The Internet Encyclopedia of Philosophy. (<http://www.iep.utm.edu/p/processp.htm>)
- Israel, Joachim (1974): *Sociologisk grundbog*. København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag
- Jackendoff, Ray (2002): *Foundations of language: Brain, meaning, grammar, evolution*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Jakobson, Roman (1971 / 1957): "Shifters, verbal categories, and the Russian verb". *Selected Writings*, vol. II. Hag: Mouton. (orig. 1957). 130-147.
- Jakobson, Roman (1960): "Poetics. Closing statement". Thomas A. Sebeok (ed.): *Style in Language*. Cambridge, Mass.: The M.I.T. Press. 350-377.
- Jakobson, Roman (1976 / 1956): "Metalanguage as a linguistic problem". *Selected Writings*, vol. VII. Hag: Mouton. (orig. 1956). 113-121.
- Kemp, Peter (2005): *Verdensborgeren som pædagogisk ideal. Pædagogisk filosofi for det 21. århundrede*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Kirby, Simon (1999): *Function, Selection, and Innateness: The emergence of language universals*. Oxford: Oxford University Press.
- Kristiansen, Tore (1997): "Language Attitudes in a Danish Cinema". Nikolas Coupland and Adam Jaworski (eds.): *Sociolinguistics: A Reader and Coursebook*. Houndmills: Macmillan, Genoptrykt: Palgrave. 291-305.
- Kristiansen, Tore og Inge Lise Pedersen (2006): "Sociolingvistik". *NyS* 34-35. 217-267.
- Lakoff, George & Mark Johnson (1999): *Philosophy in the Flesh: The embodied mind and its challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Lamb, Sydney M. (1999): *Pathways of the brain: The neurocognitive basis of language*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Lambrecht, Knud (1994): *Information structure and sentence form. Topic, focus and the mental representations of discourse referents*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leech, Geoffrey N. (1983): *Principles of pragmatics*. London & New York: Longmans.
- Levelt, Willem J.M. (1989): *Speaking. From intention to articulation*. Cambridge, Mass.: The MIT

Press.

- Levelt, Willem J.M. 1993. "The architecture of normal spoken language use". G. Blanken, et al. (eds.): *Linguistic Disorders and Pathologies. An international handbook*, kap. 1. Berlin & New York: Walter de Gruyter. 11-15.
- Liedtke, Frank (1998): "Illocution and grammar: a double-level approach". Mike Hannay & A. Machtelt Bolkestein (eds.): *Functional Grammar and verbal interaction*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- von der Lieth, Lars, Rolf Kuschel & Arne Friemuth Petersen (1993): *Kommunikationens veje*. København: Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Lindhardt, Jan. 1975. *Retorik*. København: Berlingske Forlag.
- Longacre, Robert (1976): *An Anatomy of Speech Notions*. Peter de Ridder Publications in Tagmemics, 3. Lisse: Peter de Ridder.
- Luhmann, Niklas (2000): *Sociale systemer*. København: Hans Reitzels Forlag. Opr. udg. 1984.
- Luhmann, Niklas (2006): *Samfundets uddannelsessystem*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mackenzie, J. Lachlan (2000): "First things first: Towards an incremental Functional Grammar". *Acta Linguistica Hafniensia* 32: 23-44.
- Mackenzie, J. Lachlan (2004): "Functional Discourse Grammar and language production". J. Lachlan Mackenzie & María de los Ángeles Gómez-González (eds.): *A new architecture for Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 179-195.
- Mackenzie, J. Lachlan & María de los Ángeles Gómez-González (eds.) (2004): *A new architecture for Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Møller, Erik (1993): *Mundtlige fortællinger — fortællingens struktur og funktion i uformel tale*, Ph.d., C. A. Reitzels Forlag.
- Møller Andersen, Nina (2002): *I en verden af fremmede ord. Bachtin som sprogbrugsteoretiker*. København: Akademisk.
- Møller Nielsen, Niels (2000): *Counter Argument. In defense of common sense*. Ph.d. Roskilde Universitet: Institut for Sprog og Kultur.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1990/91): "An overview of the fundamentals of a functional-pragmatic theory of grammatical structure". *Copenhagen Working Papers in Linguistics* 1. 1-53.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1991a): "Grammar in Danish conversational discourse. A framework for analysis and some preliminary quantitative results". Frans Gregersen & Inge Lise Pedersen (eds.) *The Copenhagen Study in Urban Sociolinguistics*. København: C.A. Reitzels Forlag. 337-446.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1991b): "Unit Accentuation as an Expression Device for Predicate Formation in Danish?". *Acta Linguistica Hafniensia* 23. 145-196.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1992a): "Fonologiens plads i en kognitiv grammatik. Kommentar". *Sprogvidenskabelige Arbejdsrapporter fra Københavns Universitet* 2. 151-157.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1992b): "Unit Accentuation as an Expression Device for Predicate Formation. The Case of Syntactic Noun Incorporation in Danish". Fortescue et al. (eds.): *Layered Structure and Reference in a Functional Perspective*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 173-229.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1994): "Dyrbal ergativity and embedding. A functional-pragmatic approach". *Studies in Language* 18 (2). 411-488.
- Nedergaard Thomsen, Ole (1998): "Syntactic processing and word order in Danish". *Acta Linguistica Hafniensia* 30. 129-166.
- Nedergaard Thomsen, Ole (2002a): "Complex predicates and processing in Danish". Ole Nedergaard

- Thomsen & Michael Herslund (eds.): *Complex Predicates and Incorporation. A functional perspective*. 'Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague', vol. XXXII. Copenhagen: C.A. Reitzels Forlag. 120-174.
- Nedergaard Thomsen, Ole (2002b): "Complex predicate formation and incorporation. Towards a typology". Ole Nedergaard Thomsen & Michael Herslund (eds.): *Complex Predicates and Incorporation. A functional perspective*. 'Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague', vol. XXXII. Copenhagen: C.A. Reitzels Forlag. 288-381.
- Nedergaard Thomsen, Ole & Michael Herslund (2002): "Complex Predicates and Incorporation. An introduction". Ole Nedergaard Thomsen & Michael Herslund (eds.): *Complex Predicates and Incorporation. A functional perspective*. 'Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague', vol. XXXII. Copenhagen: C.A. Reitzels Forlag. 7-47.
- Nedergaard Thomsen, Ole (2003): "[The variational typology of] Danish". Thorsten Roelcke (ed.): *Variationstypologie. Ein sprachtypologisches Handbuch der europäischen Sprachen in Geschichte und Gegenwart*, kap. 8. Berlin & New York: Walter de Gruyter. 199-249.
- Nedergaard Thomsen, Ole (2005): "Direction diathesis and obviation in Functional Grammar. The case of the inverse in Mapudungun, an indigenous language of south central Chile". Casper de Groot & Kees Hengeveld (eds.): *Morphosyntactic Expression in Functional Grammar*. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 447-482.
- Nedergaard Thomsen, Ole (2006): "Towards an integrated functional-pragmatic theory of language and language change. In commemoration of Eugenio Coseriu (1921-2002)". *Competing Models of Linguistic Change. Evolution and beyond*. Ole Nedergaard Thomsen (ed.): Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 307-337.
- Nørretranders, Tor (1991): *Mærk verden. En beretning om bevidsthed*. København: Gyldendal.
- Prideaux, Gary D. (1999): "Syntactic form and textual rhetoric: The cognitive basis for certain pragmatic principles". *Journal of Pragmatics* 16: 113-129.
- Rescher, Nicholas (2008): "Process Philosophy". Stanford Encyclopedia of Philosophy (SEP). (<http://www.seop.leeds.ac.uk/entries/process-philosophy/#1>)
- Ross, Alf (1968): *Directives and Norms*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Sadock, Jerrold M. (1991): *Autolexical Syntax*. Chicago: University of Chicago Press.
- Sadock, Jerrold M. & Arnold M. Zwicky (1985). "Speech act distinctions in syntax". Timothy Shopen (ed.): *Language Typology and Syntactic Description. Clause structure*. Cambridge: Cambridge University press. 155-196.
- Sasse, Hans-Jürgen (1987): "Thethetic/categorical distinction revisited". *Linguistics* 25. 511-580.
- Scheuer, Jann (2005): *Indgange til samtaler. Samtaleanalyse som konversationsanalyse, dialogisme og kritisk diskursanalyse*. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Searle, John R. (1969): *Speech acts. An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John R. (1979): *Expression and Meaning. Studies in the theory of speech acts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John R. (1983): *Intentionality. An essay in the philosophy of mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Searle, John R. (1989): "How performatives work". *Linguistics and Philosophy* 12. 535-558.
- Searle, John R. (1990a): "Consciousness, explanatory inversion, and cognitive science". *Behavioral and Brain Sciences* 13. 585-596.
- Searle, John R. (1990b): "Collective intentions and actions". Philip R. Cohen, Jerry Morgan & Martha

- E. Pollack (eds.): *Intentions in Communication*. Cambridge, Mass. & London: The MIT Press.
- Searle, John R. (1998): *Mind, Language and Society. Philosophy in the real world*. New York: Basic Books.
- Searle, John R. (2001): *Rationality in Action*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Searle, John R. (2004): *Mind. A brief introduction*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Searle, John R. (2007): *Freedom and neurobiology. Reflections on free will, language, and political power*. New York: Columbia University Press. (Opr. på fransk, 2004.)
- Searle, John R. & Daniel Vanderveken (1985): *Foundations of illocutionary logic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sinha, Christopher G. (1999): "Theories of symbolization and development". Kap. 17 i: Andrew Lock & Charles R. Peters: *Handbook of Human Symbolic Evolution*. Oxford, UK & Malden, Mass., USA: Blackwell. 483-500.
- Sinha, Christopher G. (1999): "The role of ontogenesis in human evolution and development". Kap. 13 i: Andrew Lock & Charles R. Peters: *Handbook of Human Symbolic Evolution*. Oxford, UK & Malden, Mass., USA: Blackwell. 400-406.
- Slobin, Dan I. (1991): "Learning to think for speaking: Native language, cognition, and rhetorical style". *Pragmatics* 1. 7-25.
- Sløk, Johannes (1981): *Det religiøse sprog*. U. sted: Centrum, Jyllands-Postens Forlag.
- Togeby, Ole (2003): *Fungerer denne sætning? Funktionel dansk sproglære*. København: Gads Forlag.
- Tomasello, Michael, Malinda Carpenter, Josep Call, Tanya Behne & Henrike Moll (2005): "Understanding and sharing intentions. The origins of cultural cognition". *Behavioral and Brain Sciences* 28. 675-691.
- Tomlin, Russell S. (1983): "On the interaction of syntactic subject, thematic information, and agent in English". *Journal of Pragmatics* 7. 411-432.
- Tomlin, Russell S. (1995): "Focal attention, voice, and word order. An experimental, cross-linguistic study". Pamela Downing & Michael Noonan (eds.): *Word Order in Discourse*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins. 517-554.
- Tomlin, Russell S. (1997): "Mapping conceptual representations into linguistic representations: The role of attention in grammar". Jan Nuyts & Eric Pederson (eds.): *Language and conceptualization*. Cambridge: Cambridge University Press. 162-189.
- Tomlin, Russell S., Linda Forrest & M.M. Pu (1997): "Discourse semantics". Teun van Dijk (ed.): *Discourse as structure and process*. London: Sage Publications. 63-111.
- Ulbæk, Ib (1990): "Sprog og kognition i evolutionshistorien". *Psyke & Logos* 11. 32-64.
- Undervisningsministeriet, Uddannelsesstyrelsen (1999): "Erhvervsuddannelse. Hvordan lærer man i praktik?". Undervisningsministeriet: <http://pub.uvm.dk/1999/hvordan/index.html>.
- Verscheuren, Jef (1999): *Understanding pragmatics*. London & New York: Arnold.
- Weigand, Hans (1990): *Linguistically Motivated Principles of Knowledge Base Systems*. Dordrecht & Providence, USA: Foris.
- Weigand, Hans & Stijn Hoppenbrouwers (1998): "The Dynamic Lexicon from a functional perspective". Hella Olbertz, Kees Hengeveld & Jesús Sánchez García (eds.): *The structure of the Lexicon in Functional Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 279-300.
- Wichmann, Søren (1995): "Functional discourse analysis. A theoretical sketch". Sharon Millar & Jacob Mey (eds.): *Form and function in language*. RASK Supplement Vol. 2. 77-97.
- Widell, Peter, Ib Ulbæk og Niels Møller Nielsen (2006): "Pragmatik". *NyS* 34-35. 131-181.
- Wittgenstein, Ludwig (2001[1953]): *Philosophische Untersuchungen*. Udg. Joachim Schulte. Frankfurt

am Main: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
Zinkernagel, Peter (1957): *Omverdensproblemet*. København: G.E.C.Gad.